

LEILA
Višja strokovna šola
Ljubljana

Jakob Demšar, univ. dipl. prav.

Gospodarsko pravo in osnove prava

Študijsko gradivo

Ljubljana 2010

Kazalo vsebine

1	Uvod	7
2	Pojem prava	8
3	Pravna norma	9
3.1	Uvodna opredelitev	9
3.2	Tipsko (splošno in abstraktno) pravno pravilo	9
3.3	Posamično in konkretno pravno pravilo	10
3.4	Druge vrste (delitve) pravnih pravil	10
4	Pravni akt	12
4.1	Pojem pravnega akta	12
4.2	Oblastni in neoblastni pravni akti	12
4.3	Vsebina in oblika pravnega akta	13
4.4	Splošni pravni akti	14
4.4.1	Ustava	14
4.4.2	Zakon	14
4.4.3	Podzakonski pravni akti	15
4.4.3.1	Uredba	15
4.4.3.2	Pravilnik	16
4.4.3.3	Navodila in odredbe	16
4.5	Posamični pravni akti	16
4.5.1	Sodni akti	16
4.5.2	Upravni akti (upravne odločbe)	18
4.5.2.1	Konstitutivni upravni akti	18
4.5.2.2	Deklarativni upravni akti	18
4.5.3	Pravni posli	18
4.6	Veljavnost pravnih aktov	19
4.6.1	Retroaktivna veljavnost splošnih pravnih aktov	20
4.7	Hierarhija pravnih aktov	20
5	Protipravna dejanja	22
5.1	Delikt	22
5.2	Kršitev pravice	22
5.3	Zloraba pravice	23
5.4	Sprejem neustavnih ali nezakonitih pravnih aktov	23
5.5	Sankcije za protipravna dejanja	23
6	Pravni subjekti	25
6.1	Pravna in poslovna sposobnost	25
6.2	Odgovornost za protipravna dejanja	27
6.2.1	Subjektivna in objektivna odgovornost	27
6.2.2	Individualna in kolektivna odgovornost	29
6.2.3	Splošna in posebna (specialna) odgovornost	29
6.3	Odgovornost fizičnih in pravnih oseb	29
7	Varstvo pravnega razmerja	30
7.1	Pravovarstvena odločba	31
7.2	Organizacija sodstva v Republiki Sloveniji	31
7.2.1	Sodišča splošne pristojnosti	31
7.2.2	Specializirana sodišča	32

7.3	Gospodarski spor	33
7.4	Arbitraža	34
8	Sistemizacija prava	35
9	Stvarno pravo	37
9.1	Stvarno pravo kot del civilnega prava	37
9.2	Stvar	37
9.3	Lastninska pravica	38
9.3.1	Pojem, vsebina in omejitve lastninske pravice	38
9.3.2	Pravno varstvo lastninske pravice	38
9.4	Zastavna pravica	39
9.4.1	Pojem zastavne pravice	39
9.4.2	Vrste zastavnih pravic	39
9.4.2.1	Prostovoljna (pravnoposlovna) zastavna pravica	39
9.4.2.2	Zastavna pravica na premoženju	40
9.4.2.3	Zastavna pravica na nepremičnini (hipoteka)	41
10	Obligacijsko pravo	43
10.1	Obligacijsko pravo kot del civilnega prava	43
10.2	Viri obligacijskega prava	43
10.3	Značilnosti in temeljna načela obligacijskih razmerij	44
10.3.1	Razmerje med upnikom in dolžnikom	44
10.3.2	Relativno razmerje	45
10.3.3	Avtonomija volje strank in dispozitivnost pravnih pravil	45
10.3.4	Enakopravnost strank in načelo enake vrednosti dajatve	46
10.3.5	Dolžnost izpolnitve obveznosti	46
10.3.6	Prepoved povzročanja škode	46
10.4	Pravno varovano razmerje in načelo mirnega reševanja sporov	47
10.5	Vrste obligacijskih razmerij	47
10.6	Nastanek obveznosti	48
10.6.1	Odškodninske obveznosti	48
10.6.1.1	Pogoji oziroma predpostavke za nastanek odškodninske odgovornosti	49
10.6.2	Odškodnina	51
10.6.2.1	Povrnitev premoženjske škode	51
10.6.2.2	Odškodnina za nepremoženjsko škodo	52
11	Delovno pravo	53
11.1	Pogodba o zaposlitvi	53
11.1.1	Oblika pogodbe	53
11.1.2	Sestavine pogodbe o zaposlitvi	54
11.1.3	Stranki pogodbe o zaposlitvi	54
11.2	Objava prostih delovnih mest	55
11.3	Pravice in obveznosti delodajalca ter kandidata	55
11.4	Obveznosti delavcev	56
11.5	Obveznosti delodajalca	57
11.6	Pogodba o zaposlitvi za določen čas	57
11.7	Pogodba o zaposlitvi s krajšim delovnim časom	58
11.8	Prenehanje pogodbe o zaposlitvi	58
11.8.1	Redna in izredna odpoved POZ	58
11.8.2	Postopek pred odpovedjo zaradi krivde delavca	59
11.8.3	Delodajalčeva redna odpoved POZ	60
11.8.4	Delodajalčeva izredna odpoved	60
11.8.5	Izredna odpoved delavca	61
11.8.6	Posebno pravno varstvo pred odpovedjo	61
12	Zastaranje	63

12.1	Pojem in temeljna ideja zastaranja	63
12.2	Začetek in trajanje zastaralnega roka	63
12.3	Zadržanje in pretrganje zastaranja	63
12.4	Prekluzija	64
13	Gospodarsko pravo	65
13.1	Gospodarska družba, opredelitev in nastanek	65
13.2	Pojem podjetništva	66
13.3	Pravna osebnost gospodarskih družb	67
13.4	Odgovornost za obveznosti	69
13.4.1	Odgovornost podjetnika	69
13.4.2	Odgovornost družbe za svoje obveznosti	69
13.4.3	Spregled pravne osebnosti	69
13.5	Register	70
13.5.1	Vpis posameznih podatkov v sodni register	70
13.6	Razvrstitev gospodarskih družb	71
13.7	Revidiranje	71
13.7.1	Revizorjeva odškodninska odgovornost	72
13.8	Javna objava letnih poročil gospodarskih družb	73
14	Podjetnik	74
14.1	Vpis podjetnika	74
15	Družba z neomejeno odgovornostjo	76
15.1	Ustanovitev d. n. o.	76
15.2	Pravna razmerja med družbeniki	76
15.3	Vložki v družbo	77
15.4	Vodenje poslov	77
15.5	Razdelitev dobička	78
15.6	Osebna odgovornost družbenikov	78
15.7	Nadaljevanje družbe z dediči	78
15.8	Nadaljevanje z dediči - komanditisti	79
15.9	Prenehanje družbe	79
16	Komanditna družba	80
16.1	Odgovornost in vložki družbenikov	80
16.2	Vpis v register	81
16.3	Pravna razmerja med družbeniki in vodenje družbe	81
16.4	Pravica nadzora	81
17	Dvojna družba	82
18	Tiha družba	83
18.1	Razmerja med družbenikoma	83
19	Delniška družba	85
19.1	Pojem	85
19.2	Ustanovitelji	85
19.3	Osnovni kapital d. d.	86
19.4	Oblika in najnižji znesek delnic	86
19.4.1	Prinosniške in imenske delnice	87
19.4.2	Navadne in prednostne delnice	87
19.5	Glasovalna pravica	88
19.6	Deli delnice	88
19.7	Nematerializirane delnice	89
19.8	Ustanovitev delniške družbe	89
19.8.1	Sočasna (simultana) ustanovitev	90
19.8.2	Postopna (sukcesivna) ustanovitev	90
19.9	Uporaba čistega in bilančnega dobička	90
19.10	Vpis v delniško knjigo	91

19.11	Pridobitev lastnih delnic	91
19.12	Organi delniške družbe	92
19.12.1	Imenovanje in mandatna doba članov	93
19.12.2	Odločanje	94
19.12.3	Skrbnost in odgovornost	95
19.12.4	Upravni odbor delniške družbe	95
19.12.5	Uprava delniške družbe	96
19.12.5.1	Pristojnosti in odgovornosti uprave do skupščine	97
19.12.5.2	Imenovanje in odpoklic uprave	97
19.12.5.3	Udeležba članov uprave pri dobičku	98
19.12.5.4	Prejemki članov uprave	99
19.12.5.5	Poročila nadzornemu svetu	99
19.12.6	Nadzorni svet	99
19.12.6.1	Posebni pogoji za člane nadzornega sveta	100
19.12.6.2	Volitve članov nadzornega sveta	100
19.12.6.3	Odpoklic članov nadzornega sveta	100
19.12.6.4	Poslovanje nadzornega sveta	101
19.12.6.5	Plačilo članom nadzornega sveta	101
19.12.7	Skupščina delniške družbe	101
19.12.7.1	Pristojnosti skupščine	101
19.12.7.2	Sklic skupščine	102
19.12.7.3	Glasovalna pravica	103
19.12.8	Izključitev manjšinskih delničarjev iz družbe	103
19.12.9	Izstop manjšinskih delničarjev iz družbe	103
20	Komanditna delniška družba	105
21	Družba z omejeno odgovornostjo	106
21.1	Splošno o d. o. o.	106
21.2	Pojem	107
21.3	Odgovornost družbenikov	107
21.4	Ustanovitelji d. o. o.	107
21.5	Družbena pogodba	107
21.6	Osnovni kapital in osnovni vložki	108
21.7	Razmerja med družbo in družbeniki	108
21.7.1	Razdelitev bilančnega dobička	109
21.7.2	Izključitev in izstop družbenika	109
21.8	Upravljanje družbe	110
21.8.1	Glasovalna pravica	111
21.8.2	Skupščina družbenikov	111
21.8.3	Nadzorni svet	112
21.8.4	Poslovodja	112
21.9	Družba z enim družbenikom (enoosebna družba)	113
22	Povezane družbe	115
22.1	Koncern in koncernske družbe	115
22.1.1	Dejanski koncern	116
22.1.2	Pogodbeni koncern	116
22.1.3	Koncern z razmerjem enakopravnosti	117
22.1.4	Holding	117
23	Gospodarsko interesno združenje (GIZ)	118
24	Prevzem delniške družbe	119
25	Prenehanje gospodarske družbe	123
25.1	Redno prenehanje – redna likvidacija	123
25.2	Sklep o likvidaciji	124
25.3	Prenehanje družbe po skrajšanem postopku	125

25.4	Prenehanje družbe z izbrisom iz sodnega registra brez likvidacije	125
25.5	Stečaj gospodarske družbe	126
25.5.1	Predlagatelji stečajnega postopka	126
25.5.2	Sklep o začetku stečajnega postopka in prijava terjatev	126
25.5.2.1	Pravne posledice začetka stečajnega postopka	127
25.5.3	Stečajni upravitelj	128
25.5.4	Upniški odbor	128
25.5.5	Stečajna masa	128
25.6	Prisilna poravnava	129
25.6.1	Predlog za začetek postopka prisilne poravnave	129
26	Borza vrednostnih papirjev	131
26.1	Značilnosti vrednostnih papirjev	131
26.2	Trg vrednostnih papirjev	131
26.2.1	Primarni trg vrednostnih papirjev	131
26.2.2	Sekundarni trg vrednostnih papirjev	132
26.3	Ljubljanska borza vrednostnih papirjev	132
27	Sodelovanje delavcev pri upravljanju gospodarske družbe	133
28	Odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja	134
28.1	Temelji odgovornosti pravnih oseb	134
29	Zloraba notranjih informacij	136
30	Literatura in viri	138

1 Uvod

Pravo je pojav, ki vsakodnevno vpliva na človekovo dejavnost znotraj določene (državno) organizirane družbe. Pravne norme urejajo številne pravine in okoliščine človekovega življenja. Tako ljudje **že ob rojstvu** praviloma **pridobimo določene pravne položaje oziroma statuse (npr. državljanstvo)** ter postanemo **nosilci različnih pravic in dolžnosti (npr. pravica do dedovanja)**. Kasneje, ko dosežemo določeno intelektualno zrelost in voljno sposobnost (polnoletnost), pa tudi **samostojno vstopamo v številna pravna razmerja**. S pravom se – hote ali nehote – srečujemo vsakodnevno, v zelo različnih situacijah in oblikah. Pravne norme urejajo družinska razmerja, sistem šolanja, najrazličnejša pogodbeno razmerja (npr. prodaja ali nakup določene stvari, najem stanovanja, odprtje bančnega računa, zavarovanje), razmerja delavcev in delodajalcev, finančne obveznosti posameznikov do države, udeležbo v cestnem prometu itd. Pravo je torej enoten pojem za določeno vrsto družbenih norm (načel in pravil), ki jih moramo posamezniki in drugi subjekti upoštevati oziroma spoštovati pri najrazličnejših vsakdanjih dejavnostih.

2 Pojem prava

Ljudje se pogosto niti ne zavedamo, kako se pravo neposredno ali posredno dotika večine naših vsakdanjih ravnanj. Tako na primer pri nakupu časopisa le malokdo pomisli, da je s prodajalcem sklenil prodajno pogodbo, morda celo na tako imenovani **konkludenten način**, saj je na primer zgolj molče vzel časopis in prodajalcu izročil denar. Ta pa je prav tako molče prevzel denar in dopustil prehod časopisa v last in posest kupca. Ko na primer posameznik pri vstopu v avtobus (ali že pred tem) plača prevoz, se ponavadi ne zaveda, da je s prevoznim podjetjem sklenil pogodbo o prevozu, ki ima v skladu z zakonom in splošnimi pogoji iz pogodbe številne implikacije na njegovo razmerje do omenjenega podjetja (npr. če pride do prometne nesreče, v kateri potnik utrpí poškodbo ali drugačno škodo). Ko sosed sosedu v gostilni plača pijačo, se prav tako pogosto ne zaveda, da je dejansko sklenil prodajno pogodbo s pravno osebo in darilno pogodbo s sosedom. Prav tako kot nekdo drug, ko po ustnem dogovoru s prijateljem v svojo garažo za nekaj dni spravi njegov avto, morebiti niti ne pomisli, da gre pri tem za shranjevalno pogodbo. Na vsa takšna in podobna dejanja postanemo bistveno bolj pozorni šele takrat, ko pride v zvezi z njimi do kakšne nesreče ali spora, še posebej pa se zavemo pravne razsežnosti takšnih dejanj in dogodkov, ko pridobijo ti večji pomen (npr. ob nastanku velike materialne ali moralne škode ali ko je ogroženo človeško življenje ali zdravje).

Lahko rečemo, da **je pravo sklop tistih vrednostno utemeljenih norm (načel in pravil), ki kot celota učinkovito urejajo pretežno zunanje vedenje in ravnanje ljudi, ki je kot potencialno ali aktualno tako konfliktno ter takšne narave, da ga državna oblast more in mora prisilno urediti in sankcionirati.**

3 Pravna norma

3.1 Uvodna opredelitev

Pravna norma v obliki pravnega pravila je obvezno vodilo za vedenje in ravnanje pravnih subjektov v njihovih pravno relevantnih razmerjih oz. odnosih, zato se izraža predvsem kot zapoved, prepoved ali dovolitev (dopustitev) določenega vedenja oz. ravnanja pravnih subjektov. Kot je bilo že pojasnjeno, postavlja pravne norme v določenem pravnem redu predvsem država, ki s svojih državnim aparatom zagotavlja tudi njihovo relativno družbeno učinkovitost. Poleg tega v državni ureditvi obstajajo tudi **relativno avtonomni subjekti** (gospodarske družbe, društva, verske skupnosti, občine ali druge organizacije lokalne samouprave itd.), ki samostojno postavljajo določene pravne norme. Vendar morajo te ostati v okviru, ki ga ustavno in zakonsko opredeli država.

3.2 Tipsko (splošno in abstraktno) pravno pravilo

Splošnost pravnega pravila se nanaša na subjekte (naslovljence) urejanja. **Splošno pravno pravilo je tisto, ki pravne naslovljence označuje z ustrezno tipsko lastnostjo** (npr. kdor, vsakdo, državljan, tujec, zdravnik, invalid, študent, voznik, minister, gospodarska družba, društvo). To pomeni, da pravni naslovljenci v splošnem pravnem pravilu niso natančno individualizirani (kot npr. Janez Novak, rojen 11. 11. 1970 v Celju). V vsakem primeru, ko iz vsebine pravnega pravila ne moremo prepoznati povsem konkretne fizične ali pravne osebe, je torej takšno pravno pravilo splošno. Tako je npr. splošno tudi pravno pravilo, ki določa, da predsednik republike razpisuje volitve v državni zbor (107. člen URS), kajti izraz »predsednik republike« še vedno pomeni splošno opredelitev subjekta, čeprav je intenziteta oz. širina splošnosti tu minimalna. Na drugi skrajni strani razpona, ki ga zajema pojem splošnosti, so pravna pravila, ki se nanašajo na vsakogar (npr.: vsakdo ima pravico, da se svobodno združuje z drugimi), kar pa seveda še ne pomeni, da takšne opredelitve zajemajo prav vse ljudi, saj so pogojene še z drugimi pravnimi pravili v pravnem sistemu (npr. s pravili o polnoletnosti, opravljeni sposobnosti ipd.).

Abstraktnost pravnega pravila se nanaša na dejanski stan, ki ga pravilo opisuje. V tem primeru gre za tipski opis določenega ravnanja oz. vedenja pravnih subjektov, ki je podan tako, da opisuje vnaprej zamišljeni in predvideni dejanski stan. Abstraktno je npr. pravno pravilo, ki se glasi: »Kupec mora plačati kupnino ob času in v kraju, ki sta določena v pogodbi.« V tem primeru je namreč opis dejanskega stanju, to je plačila kupnine po pogodbi, zamišljen vnaprej in podan le v abstraktnih oz. tipiziranih opisih posameznih pojmov (kupnina, pogodba, čas in kraj), kar po drugi strani pomeni, da ni konkretiziran.

3.3 Posamično in konkretno pravno pravilo

Za posamično pravilo gre torej v primeru, ko je fizična oseba natančno opredeljena predvsem z imenom in priimkom, datumom rojstva, državljanstvom, naslovom prebivališča ter po potrebi tudi z drugimi opredelilnimi znaki (npr. izobrazba, poklic, zaposlitev, telesni znaki), tako da je pri uporabi takšnega pravila nikakor ni mogoče zamenjati z drugo fizično osebo. Pravna oseba mora biti v posamičnem pravilu opredeljena predvsem s točnim nazivom oz. imenom ter s podatki o ustanovitvi (npr. izpis iz uradnega registra), o dejavnosti, o kraju oz. območju delovanja itd., s čimer se zagotovi nezamenljivost z drugimi pravnimi osebami. Za konkretno pravno pravilo pa gre takrat, ko je, kot rečeno, pravno relevantni opis nekega dogodka oz. situacije takšen, da tega dogodka oz. situacije ni mogoče zamenjati s kakšno drugo.

Posamična in konkretna pravna pravila se izražajo skozi posamične (individualne) pravne akte, kot so npr. sodba, upravna odločba in pogodba. Tako npr. s sodbo sodišče točno določenega posameznika obsodi za točno določeno (konkretizirano) kaznivo dejanje na določeno zaporno kazen. Z upravno odločbo npr. upravni organ točno določeni pravni ali fizični osebi odredi točno določeni znesek za plačilo davka, pri čemer natančno določi tudi način in rok plačila ter opozori na možnost sankcije v primeru neizvršitve odločbe. S pogodbo dve točno določeni osebi skleneta npr. najemno razmerja glede točno določenega stanovanja, z navedbo vseh pomembnih spremnih okoliščin in pogojev (npr. natančen opis stanovanja in vsega, kar se v njem nahaja, rok trajanja najemnega razmerja, višina in način plačevanja najemnine, skrb za vzdrževanje stanovanja ter druge konkretne pravice in obveznosti najemodajalca in najemnika).

3.4 Druge vrste (delitve) pravnih pravil

Posebna vrsta pooblaščajočih pravnih pravil so **dispozitivna pravna pravila**. Njihovo naravo si lahko jasno predstavimo v primerjavi s **kogentnimi pravnimi pravili**. **Za kogentna pravna pravila velja, da so za pravne naslovljence brezpogojno prisilna, to je zapovedujoča ali prepovedujoča.** Takšna pravila so npr. zapovedi plačila različnih davščin ter prepovedi kaznivih dejanj in prekrškov. Če pravni naslovljenci dispozicij teh pravnih pravil ne spoštujejo, morajo nastopiti sankcije, ki jih ta pravila določajo. Toda o kategoričnosti (brezpogojnosti) kogentnih pravnih pravil je mogoče govoriti le znotraj ožjega okvira razmerja med pravno dispozicijo in sankcijo, kajti človek lahko v skladu s svojo svobodno voljo pravu vedno tudi odreče poslušnost, s čimer privoli v možnost, da bo zoper njega izvedena obvezna pravna sankcija.

Drugače od kogentnih pravnih pravil so **dispozitivna pravna pravila pooblaščajoča v tem smislu, da pravnim naslovljencem dopuščajo, da dispozicijo, ki jo predvideva tipsko pravno pravilo, nadomestijo z lastno.** Dispozitivna pravna pravila tako ob določitvi ravnanja, ki ga vsebuje dispozicija, vsebujejo še dostavek, ki dopušča, da se naslovljenci pravila dogovorijo oz. odločijo drugače. Tako npr. 455. člen Obligacijskega zakonika med drugim določa: »Če ni dogovorjeno kaj drugega, prodajalec ni dolžan izročiti stvari, če mu kupec hkrati ne plača kupnine.« Iz poudarjene besedne zveze je jasno razvidno, da gre za dispozitivno pravno pravilo.

Druga posebna vrsta pooblaščajočih pravnih pravil so tudi pravila, ki dajejo državnim organom **pravico do prostega preudarka (diskrecijska pravica)**. To pomeni, da

zakonodajalec s tipskim pravnim pravilom državnemu organu prepusti, da v zvezi z določenim pravnim razmerjem oz. pravico ali dolžnostjo v vsakem konkretnem primeru sam presodi, kakšna odločitev je najbolj primerna. Pri tem je treba najprej poudariti, da je pravica do prostega preudarka v pravni državi izrazito omejena oz. v pravnem smislu nezaželeno. 10. člen Zakona o državljanstvu Republike Slovenije določa: »Pristojni organ lahko osebo, ki prosi za naturalizacijo, po prostem poudarku sprejme v državljanstvo Republike Slovenije, če je to v skladu z nacionalnim interesom.«

4 Pravni akt

4.1 Pojem pravnega akta

Pravni akt je v širšem smislu človekovo zavestno in voljno ravnanje oz. dejanje, ki ustvarja pravne posledice oz. učinke. V tem okviru razlikujemo predvsem tri temeljne vrste pravnih aktov:

- a) **Normativni pravni akti** so tista dejanja državnih organov, posameznikov in drugih pravnih subjektov, s katerimi ti ustvarjajo, spreminjajo ali odpravljajo (zavezujoče) pravne norme. **Delimo jih v dve pomembni in bistveno različni skupini: splošni pravni akti vzpostavljajo ali odpravljajo splošne in abstraktne pravne norme, posamični pravni akti pa vzpostavljajo ali odpravljajo posamične in konkretne pravne norme.** Med splošne pravne akte uvrščamo npr. zakon, pravilnik ali statut, med posamične pravne akte pa npr. sodbo, upravno odločbo ali pogodbo. V praksi se za splošne in posamične normativne pravne akte ponavadi uporablja kar izraz pravni akti. Zato bomo v nadaljevanju sledili prevladujoči praksi. Ob tem ne smemo pozabiti, da je lastnost te vrste pravnih aktov podana prav v njihovi neposredni moči, da ustvarjajo, spreminjajo ali odpravljajo pravo, če s pravom razumemo predvsem pravne norme.
- b) **Materialni (realni) pravni akti** so dejanska (fizična) ravnanja oz. dejanja pravnih subjektov, s katerimi ti udeležujejo dispozicije ali sankcije pravnih norm (pravnih pravil) v pravnih razmerjih. Materialni (realni) pravni akti torej **pomenijo praktično izvrševanje splošnih pravnih aktov**, pri čemer je te praviloma treba predhodno konkretizirati s posamičnimi akti. Če npr. davčni zavezanec plača davek, je njegovo plačilo materialni akt, ki pomeni dejansko (materialni, realno) izvršitev davčne odločbe, ki temelji na eni ali več zakonskih normah. Prav tako je materialni akt odhod posameznika na prestajanje zaporne kazni, ki jo je v kazenski sodbi na podlagi zakona določil sodnik. Materialni akt je tudi plačilo kupnine za prejeto stvar v skladu z določili prodajne pogodbe, ki sta jo dve stranki sklenili na podlagi zakona.
- c) **Predlagalni pravni akti** so vsa tista dejanja državnih organov, posameznikov in drugih subjektov, s katerimi ti sprožajo določene pravne postopke, v katerih se lahko oblikujejo splošni ali posamični pravni akti. To vrsto lahko prištevamo med pravne akte le v širšem smislu, saj podobno kot materialni pravni akti neposredno ne ustvarjajo pravnih norm. Predlagalne pravne akte lahko delimo po različnih merilih, npr. glede na njihovo umeščenost v pravne panoge (npr. zasebna tožba v civilnem pravu ali obtožnica v kazenskem pravu), po tem, kdo je njihov vlagatelj (npr. v kazenskem postopku vloži obtožnico državni tožilec, zasebno tožbo pa posameznik kot oškodovanec).

4.2 Oblastni in neoblastni pravni akti

Ob doslej navedenih delitvah oz. vrstah pravnih aktov je treba pojasniti, da se ti akti na splošno delijo še na oblastne in neoblastne. **Oblastni pravni akti so vsi tisti pravni akti, ki jih sprejemajo oblastni organi.** Med oblastne organe v ožjem smislu štejemo

predvsem državne organe in organe lokalnih samoupravnih skupnosti (npr. občin), v širšem smislu pa tudi vse druge pravne osebe, ki izvajajo državna oz. javna (oblastna) pooblastila. **Neoblastni pravni akti pa so vsi tisti, ki jih sprejemajo bodisi posamezniki (fizične osebe) bodisi različna združenja in organizacije, ki so v celoti ali pretežno del civilne družbe (pravne osebe zasebnega prava)**, kar pomeni, da so se oblikovali na podlagi prostovoljnega združevanja posameznikov in da ne delujejo v okviru takšnih ali drugačnih (oblastnih) pooblastil države ali lokalne skupnosti. **Tipični splošni oblastni pravni akti so npr. ustava, zakon, uredba in pravilnik, tipična posamična oblastna pravna akta pa sta npr. sodba in upravna odločba. Med tipične splošne neoblastne pravne akte uvrščamo npr. statut gospodarske družbe (podjetja), tipični posamični neoblastni pravni akt pa je pogodba.**

4.3 Vsebina in oblika pravnega akta

Obliko pravnega akta sestavljajo v širšem pomenu tri povezane sestavine:

- a) **Pristojni oz. pravno upravičeni subjekt za sprejem oz. izdajo pravnega akta.**
V pravni državi je vnaprej določeno, kdo je pristojni državni organ ali pa drugi pristojni oz. upravičeni pravni subjekt, ki lahko izda pravni akt. Tako je v Sloveniji **za sprejem zakona pristojen državni zbor, za sprejem uredbe vlada, za sprejem kazenske sodbe pa sodišče v kazenskem postopku.**
- b) **Ustrezen pravni postopek za izdajo pravnega akta – pravodajni postopek.**
Vsak pravni akt mora biti sprejet po vnaprej predpisanem postopku. Pravodajni postopki so praviloma predpisani v posebnih postopkovnih zakonih ali pa v poslovnih državni organov. Tako je na podlagi Ustave Republike Slovenije s **Poslovníkom Državnega zbora (PODZ-1)** natančno predpisan ustrezen postopek sprejemanja zakona. Z **zakonom o kazenskem postopku (ZKP)** pa je natančno predpisan kazenski postopek, ki na koncu privede do sprejema sodbe. Pri pravnih poslih med posamezniki morajo ti spoštovati določbe zakonov, ki urejajo sklepanje takšnih pravnih poslov (npr.: splošne in posebne določbe Obligacijskega zakonika – OZ).
- c) **Zunanje izrazno (spoznavno) sredstvo.** Potem ko pristojni oz. upravičeni subjekt po predpisanem postopku sprejme neki pravni akt, mora biti ta pravni akt na ustrezen način sporočen pravnim naslovljencem. Obliko takšnega sporočila imenujemo zunanje izrazno oz. spoznavno sredstvo pravnega akta in pomeni obliko (formo) pravnega akta v ožjem pomenu.

Iz 154. člena Ustave RS izhaja, da se **splošni državni pravni akti** oz. v njih vsebovani **predpisi obvezno objavljajo v državnem uradnem listu (Uradni list Republike Slovenije)**, splošni akti oz. predpisi lokalnih skupnosti pa uradnem glasilu, ki ga te določijo same. Za **oblastne posamične pravne akte** (npr. sodbe, upravne odločbe, sklepe državnih organov) velja, da se sprejemajo v pisni obliki ter se praviloma objavljajo na **oglasnih deskah** ali v drugih medijih pristojnih organov, po predpisanih postopkih pa se vročajo tudi osebno strankam v postopku in njihovim morebitnim pooblaščenecem (npr. odvetnikom).

Za neoblastne posamične pravne akte praviloma zadostuje, da so z njimi seznanjene vse stranke oz. naslovljenci takšnih aktov, konkretni način njihovega (medsebojnega) obveščanja pa je praviloma prepuščen njim samim. V nekaterih primerih pa pravo zahteva, da se s sklenitvijo takšnega pravnega akta obvezno seznanijo tudi pristojni

državni organ (npr. obvezna seznanitev davčnega organa s pogodbo o prodaji stanovanja).

4.4 Splošni pravni akti

4.4.1 Ustava

Med splošnimi pravnimi akti ima posebno mesto ustava, ki je **pravni akt z najvišjo veljavo**, zato je v formalnem pomenu vrh piramide pravnih aktov. Ustava je **hierarhično nadrejena vsem zakonskim in podzakonskim pravnim aktom**. Ustavo Republike Slovenije lahko sprejme ali spremeni le **državni zbor** kot ustavodajni organ. Spremeni jo lahko le **z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev** (169. člen URS). Če tako zahteva najmanj 30 poslancev, mora državni zbor že sprejeto, vendar še ne razglašeno oz. uveljavljeno spremembo ustave predložiti volivcem v referendumsko odločanje. Sprememba ustave je na referendumu dokončno sprejeta, če zanjo glasuje večina volivcev, ki so glasovali, pod pogojem, da se glasovanja udeleži večina vseh volivcev (170. člen Ustave RS).

Ustava je temeljni in najvišji pravni izraz suverenosti (enotnosti, neodvisnosti) državne oblasti. To pomeni, da je tudi najvišji pravni akt v državi. Ustava RS je do vstopa Republike Slovenije v Evropsko unijo imela vse attribute najvišjega pravnega akta. Ko pa je postala polnopravna članica EU, je del svojih suverenih pravic prenesla v izvrševanje na institucije EU in se z Ustavo zavezala, da bo pravne akte in odločitve EU uporabljala v skladu s pravno ureditvijo EU. To pomeni, da zdaj za Slovenijo, enako kot za vse druge države članice EU, velja **načelo primarnosti prava EU**, ki na splošno pomeni, da pravne norme, sprejete na ravni EU, prevladajo nad normami notranjih pravnih redov držav članic. V konfliktu med normo prava EU in (ustavno, zakonsko ali podzakonsko) normo slovenskega prava se mora slednja umakniti ali prilagoditi prvi.

4.4.2 Zakon

Zakon je **osrednji splošni pravni akt** v pravnem sistemu. Zakoni skupaj z ustavo urejajo najpomembnejša družbena razmerja oz. področja. Čeprav je zakon hierarhično podrejen ustavi in drugim ustavnim aktom, ima zaradi narave vsebine in obsega predmeta svojega urejanja ključen pravni pomen. Kot bo v nadaljevanju podrobneje pojasnjeno, je namreč zakon **poleg ustave na ravni države najpomembnejši pravni vir**. Tak pomen izhaja iz različnih dejavnikov, med katerimi velja glede na slovensko pravno ureditev omeniti predvsem:

- a) **Zakone sprejema državni zbor** kot demokratično izvoljeni zakonodajni in predstavniški organ, s čimer je zakonom vsaj v pretežni meri zagotovljena razmeroma visoka stopnja legitimnosti.
- b) Ker se ustava zaradi svoje čvrste narave le redko spreminja, je na najsplošnejši ravni pravega urejanja prav zakon tisti pravni akt, ki lahko novim družbenim potrebam kolikor toliko **pravočasno in ustrezno prilagaja pravno ureditev**, saj je v nasprotju z (eno) ustavo zakonov veliko, to je toliko, kolikor širših ali ožjih področij urejajo.
- c) Načelno velja, da je zakon poleg ustave edini pravni akt, ki sme na splošno **pravno vzpostavljati, spreminjati in odpravljati pravice in dolžnosti** pravnih

subjektov (podzakonski akti so v tem pogledu le izvršilni akti, ki ustavne in zakonske pravice zgolj razčlenjujejo ter podrobneje izpeljujejo).

- d) Ob že omenjenem dejstvu, da zakoni urejajo najpomembnejša družbena vprašanja oz. področja, je pomembno tudi to, da so zakoni razmeroma stabilni pravni akti, kar pomeni, da ostajajo kljub svojemu – dandanes vedno pogostejšemu – spreminjanju oz. prilagajanju novim idejam in družbenim potrebam vsaj v svojih bistvenih sestavinah veljavni za daljši čas (kar je zelo pomembno zaradi zagotavljanja stabilnosti oz. predvidljivosti prava).

Čeprav je v Sloveniji uveljavljen enoten tip zakona, pa zakonodajna praksa pozna tudi poseben primer zakona, to je **zakonik (kodeks)**. Zakonik ima sicer vse formalne lastnosti zakona, saj ga zakonodajni organ sprejme v enakem postopku kot zakon ter je tudi objavljen in uveljavljen na enak način. Posebnost zakonika je v tem, da **v celoti sistematično ureja neko vsebinsko zaokroženo pravno relevantno področje družbenega življenja (npr. celotno civilnopravno ali celotno kazensko pravno področje)**.

Zakon se sprejema v zakonodajnem postopku, ki ga na podlagi ustave podrobneje ureja poslovnik Državnega zbora. **Zakon lahko predlagajo vlada, vsak poslanec, najmanj 5000 volivcev ali državni svet** (88. in 97. člen Ustave RS). Sprejema se v treh obravnavah, in sicer ga mora podpreti večina opredeljenih glasov navzočih poslancev, kadar ni z ustavo ali zakonom določena drugačna večina. V sedmih dneh od sprejetja zakona in še pred njegovo razglasitvijo lahko državni svet na zakon vloži odločilni (suspenzivni) veto, kar pomeni, da zahteva, da državni zbor o sprejetem zakonu še enkrat odloča. Pri vnovičnem odločanju mora za sprejem zakona glasovati večina vseh poslancev, razen če ustava za sprejem obravnavanega zakona predvideva večja (npr. dvotretjinsko) število glasov. Vnovična odločitev državnega zbora je dokončna (91. člen Ustave RS).

4.4.3 Podzakonski pravni akti

Podzakonskih splošnih pravnih aktov je več vrst, vsem pa je skupno, da morajo biti v skladu z ustavo in zakoni ter da pomenijo v tem okviru podrobnejše urejanje zakonske materije. Med temi akti velja najprej strnjeno predstaviti uredbo kot osrednji podzakonski splošni pravi akt izvršilne veje državne oblasti.

4.4.3.1 Uredba

Uredba **podrobneje izpeljuje določbe zakona, pri čemer ne sme ustanavljati ali odpravljati pravic in dolžnosti pravnih subjektov, niti ne sme zoževati ali širiti pravic in dolžnosti, ki jih ureja zakon**. Funkcija uredbe je, da podrobneje ureja pravice in dolžnosti ter nasploh zadeve, ki jih opredeli že zakon. Iz tega je razvidna izvršilna funkcija in narava uredbe. V navedenem okviru **ureja predvsem zadeve, ki so v družbi hitreje spreminjajo** in zahtevajo razmeroma hitro odzivnost in prilagodljivost na ravni pravnega urejanja.

V Sloveniji uredbe **izdaja vlada**. Uredba je torej splošni akt oblastne narave. Zakon o Vladi Republike Slovenije daje vladi splošno (generalno) pooblastilo, da lahko z uredbo

»podrobneje ureja in razčlenjuje v zakonu ali v drugem aktu državnega zbora določena razmerja v skladu z namenom in kriteriji zakona oz. drugega predpisa«.

4.4.3.2 Pravilnik

Če se vrnemo k »navadnim« podzakonskim aktom, moramo takoj za uredbo omeniti pravilnik, ki je praviloma drugi najpomembnejši oblastni pravni akt v okviru izvršilne veje oblasti. Pravilnik **izda minister**, in sicer **za izvrševanje zakonov, drugih predpisov in aktov državnega zbora, predpisov in aktov vlade ter predpisov EU**. Če spada vsebina pravilnika v delovno področje več ministrov, izdajo pravilnik skupaj vsi pristojni ministri (prvi odstavek 74. člena Zakona o državni upravi - ZDU-1). Pravilnik se izda, če tako določa zakon ali uredba ali če minister sam oceni, da je izdaja pravilnika potrebna za izvrševanje navedenih pravnih aktov oz. predpisov (drugi odstavek 74. člena ZDU-1). Poleg ministra jih lahko izdajajo tudi drugi nosilci javnih pooblastil, vendar le, če tako določa zakon (tretji odstavek 74. člena ZDU-1).

4.4.3.3 Navodila in odredbe

Minister lahko izdaja tudi druge predpise, če tako določa zakon (prvi odstavek 74. člena ZDU-1). Med takšne druge predpise oz. splošne oblastne akte uvrščamo predvsem navodila in odredbe. Z navodilom se predpiše, kako morajo delovati upravni organi, ko izvršujejo posamezna določila zakona ali drugega predpisa oz. splošnega (tudi podzakonskega) akta, medtem ko se z odredbo v upravni sferi določajo ukrepi, ki imajo splošen pomen.

4.5 Posamični pravni akti

4.5.1 Sodni akti

Med posamičnimi pravnimi akti ima gotovo osrednje mesto **sodba**, ki jo nasploh lahko **štejemo za enega najpomembnejših oblastnih posamičnih pravnih aktov**. Sodbe izdajajo na temelju ustave in zakonov sodišča, in sicer v postopkih, v katerih odločajo o konkretnih pravnih sporih oz. o konkretnih pravicah in dolžnostih pravnih subjektov. S sodbo sodišče praviloma odloči o sporni zadevi meritorno, kar pomeni, da se opredeli glede na vsebino sporne zadeve (npr. tožbenemu zahtevku po vsebini ugodi ali ga zavrne). V Sloveniji meritorne odločitve v obliki sodb sprejemajo tako sodišča prve stopnje (npr. okrajna in okrožna sodišča redne pristojnosti) kot višja sodišča in navsezadnje vrhovno sodišče, ki odloča o rednih in izrednih pravnih sredstvih.

V nasprotju z rednimi in specializiranimi sodišči sprejema **ustavno sodišče** svoje meritorne odločitve (npr. o ustavnosti določenih predpisov ali o ustavnih pritožbah zaradi kršitev posameznih človekovih pravic) z **odločbo**. A treba je upoštevati, da se tudi narava odločb ustavnega sodišča precej razlikuje od narave odločb, ki jih sprejemajo v individualnih sporih druga sodišča. Ustavno sodišče je z ustavo in zakonom opredeljeno kot najvišji organ sodne oblasti za varstvo ustavnosti in zakonitosti ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin (160. člen Ustave RS in 1. člen Zakona o ustavnem sodišču), s čimer je na navedenih področjih postavljeno celo nad vrhovno sodišče, ki je glede na

druga področja sojenja opredeljeno kot najvišje sodišče v državi (127. člen Ustave RS). Nekatere vrste odločitev ustavnega sodišča imajo splošni učinek (npr. odločbe o ustavnosti in zakonitosti predpisov).

V različnih pravnih postopkih poznamo različne vrste sodb. Tako so npr. za **kazenski postopek** značilne tri vrste sodb. Z **obsodilno sodbo** sodišče spozna obtoženca za krivega kaznivega dejanja in mu izreče kazensko sankcijo (359. člen Zakona o kazenskem postopku - ZKP). Z **oprostilno sodbo** obtoženca oprosti obtožbe. To stori, če ugotovi, da dejanje, za katero je obtožen, po zakonu ni kaznivo dejanje, če so podane okoliščine, ki izključujejo kazensko odgovornost, ali če ni dokazano, da je obtoženec storil dejanje, za katero je obtožen (358. člen ZKP). Sodišče lahko izda tudi **zavrnilno sodbo**, s katero zavrne obtožbo, in tako o zadevi meritorno ne odloči. Do zavrnilne sodbe pride, če tožilec še pred koncem glavne obravnave umakne obtožbo, če oškodovanec umakne predlog za pregon za kaznivo dejanje, če je bilo o istem dejanju že pravnomočno odločeno ali če so podane nekatere druge procesne ovire, ki jih navaja zakon (glej 357. člen ZKP).

V **civilnem pravnem postopku**, v katerem sodišča obravnavajo spore glede premoženjskih, osebnih, družinskih in drugih civilnopravnih razmerij, pa so možne štiri vrste sodb. Če sodišče ugotovi, da tožbeni zahtevki ni utemeljen, izda **zavrnilno sodbo**. Če je tožbeni zahtevki utemeljen, pa lahko glede na naravo spora izreče tri vrste sodb. Z **dajatveno (kondemnatorno) sodbo** tožencu določi obveznost, da mora v korist tožnika nekaj storiti, dati, opustiti ali dopustiti (npr. popraviti mora poškodovano ograjo, vrniti odvzeto stvar, opustiti nadaljnje motenje posesti ali dopustiti služnost na svojem zemljišču). Z **oblikovalno (konstitutivno) sodbo** odloči, da se neko pravno razmerje na novo oblikuje (konstituirajo), spremeni (rekonstituirajo) ali preneha (dekonstituirajo), npr. določitev skrbništva za otroka, določitev novih lastniških deležev med solastniki nepremičnine, razveza zakonske zveze. Z **ugotovitveno (deklaratorno) sodbo** pa sodišče zgolj ugotovi obstoj ali neobstoj pravnega razmerja oz. pravic in dolžnosti (npr. ugotovitev očetovstva) ali pa pristnost oz. nepristnost listine (npr. o lastništvu na nepremičnini).

Poleg sodb sodišča sprejemajo tudi druge posamične pravne akte. Praviloma velja, da sodišča s sklepi sprejemajo odločitve o najrazličnejših postopkovnih (procesnopravnih) vidikih sojenja oz. v zvezi z njimi. Če to ponazorimo na primeru civilnega pravnega postopka, vidimo, da v tem postopku sodišče s **sklepom** npr. izreče denarno kazen udeležencu v postopku, ki zlorablja svoje procesne pravice (11. člen ZPP), ustavi postopek, če ugotovi, da za zadevo ni pristojno.

Omeniti velja še **odredbe**, s katerimi sodišča oz. sodniki zapovedujejo ali dovoljujejo nekatera dejanja, ki imajo pomen za postopek obravnavanja pravne zadeve. Tako npr. v kazenskem postopku v zakonsko določenih primerih preiskovalni sodnik na predlog državnega tožilca odredi ukrep tajnega opazovanja (glej 6. točko četrtega odstavka 149. člena ZKP), v civilnem pravnem postopku izda sodišče na predlog zakonca tudi začasno odredbo o njegovem preživljanju in o izselitvi drugega zakonca iz skupnega stanovanja, če je to potrebno, da se prepreči nasilje, medtem ko npr. upravno sodišče z začasno odredbo določi, da se zaradi možnosti nastanka težko popravljive škode vse do njegove odločitve o sporni zadevi zadrži izvrševanje dokončnega in izvršljivega pravnega akta (glej 30. in 69. člen Zakona o upravnem sodišču - ZUS).

4.5.2 Upravni akti (upravne odločbe)

Posamični upravni akti so formalizirana pravna dejanja, s katerimi organi javne uprave odločajo o pravicah, dolžnostih in pravnih koristih oz. interesih pravnih subjektov v konkretnih upravnih razmerjih, to je v razmerjih, v katerih je vedno neposredno ali posredno prisoten tudi javni interes. Posamični upravni akti imajo kot oblastni pravni akti na upravnem področju velik pomen, saj vsakodnevno vplivajo na različne vidike razmerij med pravnimi subjekti ter v tem okviru predvsem tudi na razmerja med posamezniki in državo. Upravni akti morajo seveda temeljiti na ustavi ter še bolj neposredno na zakonih, ki določene urejajo njihove dopustne okvire. Ločimo dve širši skupini upravnih aktov.

4.5.2.1 Konstitutivni upravni akti

Konstitutivni upravni akti **ustanavljajo, spreminjajo ali odpravljajo pravice in dolžnosti pravnih subjektov.** Primeri takšnih aktov so: odločba o podelitvi državljanstva, odločba o zavrnitvi gradbenega dovoljenja, odločba o izdaji vozniškega dovoljenja, odločba o razlastitvi določene nepremičnine, odločba o odmeri davka ali odločba, s katero se posamezniku dovoli sprememba osebnega imena.

4.5.2.2 Deklarativni upravni akti

Deklarativni upravni akti pa **zgolj ugotavljajo (deklarirajo) oz. potrjujejo obstoj nekaterih pravic in dolžnosti pravnih subjektov,** pravnih razmerij ali pravno relevantnih dejstev in stanj. Med deklarativne upravne akte uvrščamo različna potrdila (npr. potrdilo o državljanstvu), vpise (npr. vpis v matično knjigo) in podobna upravna dejanja. Glede deklarativnih pravnih aktov velja pojasniti, da sicer samostojno ne ustvarjajo pravic in dolžnosti pravnih subjektov, vendar je njihov pravni pomen razviden iz dejstva, da je šele na njihovi podlagi mogoče uresničiti tiste pravne posledice, ki se na deklarirani dejanski stan navezujejo, s čimer so deklarativni upravni akti pogosto tudi pravni temelj za izdajo konstitutivnih pravnih aktov (npr. oseba lahko določene pravice uveljavi šele po predložitvi potrdila o državljanstvu).

4.5.3 Pravni posli

Pravni posli so posamični zasebni pravni akti, ki so izraz avtonomne volje enega, dveh ali več pravnih subjektov (npr. prodajna pogodba, najemna pogodba, oporoka). V nasprotju z oblastnimi pravnimi akti, ki z vidika oblastne avtoritete oz. moči vzpostavljajo, ugotavljajo, spreminjajo ali odpravljajo konkretne pravice in dolžnosti posameznikov, so pravni posli **proizvod svobodne volje medsebojno prirejenih (enakopravnih) subjektov.** Tudi če npr. pravni posel (pogodbo) sklepajo posamezniki ali zasebne pravne osebe z državo, je slednja v tem primeru v pravno prirejenem (enakopravnem) položaju s sopogodbentiki. Treba pa je poudariti, da kljub načelu avtonomije volje pravni subjekti pravnih poslov ne smejo sklepati oz. urejati v nasprotju z ustavo, prisilnimi (kogentnimi) predpisi ter moralnimi načeli (3. člen OZ).

Pravni posli se lahko sklepajo ustno ali pisno, za pomembnejše pravne posle pa je predpisana obvezna pisna oblika. Obligacijski zakonik določa, da se za sklenitev pogodbe na splošno ne zahteva nikakršna oblika, razen če zakon določa drugače (glej 51. člen OZ). Lahko pa se pogodbeni stranki sporazumeta, da naj bo posebna oblika pogoj za veljavnost njune pogodbe (glej 54. člen OZ). Zakon npr. določa obvezno pisno obliko pravnega posla za pogodbe o nepremičninah. Tako je v zvezi s tem določeno, da mora biti pogodba, na podlagi katere se prenaša lastninska pravica na nepremičnini ali s katero se ustanavlja druga stvarna pravica na nepremičnini, sklenjena v pisni obliki (52. člen OZ).

4.6 Veljavnost pravnih aktov

Veljavnost pravnih aktov pomeni, da so pravni akti obvezni za naslovljence, katerim so namenjeni. Veljavnost pravnih aktov ima tri temeljne vidike, ki jih označujemo kot **krajevno (teritorialno), osebno (personalno) in časovno veljavnost**. Glede krajevne (teritorialne) veljavnosti lahko ugotovimo, da v moderni državi praviloma velja, da splošni **pravni akti zavezujejo pravne subjekte na celotnem državnem ozemlju**. Kar zadeva osebno (personalno) veljavnost pravnih aktov, lahko ugotovimo, da je na ravni splošnih pravnih aktov pravno urejanje najbolj splošno na ravni ustave ter nekaterih zakonov, kjer so ti pravni akti naslovljeni na vse posameznike oz. državljane.

Za zakonske in vse druge splošne oblastne pravne akte oz. predpise velja, da začnejo veljati **petnajsti dan po objavi, če ni v samem predpisu določeno drugače** (prvi odstavek 154. člena Ustave RS). Čas oz. rok, ki poteče od objave do začetka veljavnosti takšnega akta oz. predpisa, se imenuje **vacatio legis**. Ta rok, ki traja, kot je razvidno iz ustavne določbe, praviloma štirinajst dni, je namenjen seznanitvi vseh pravnih subjektov s sprejetim pravnim aktom. Če tako oceni pravodajalec, se lahko **vacatio legis bodisi podaljša bodisi skrajša**. Tako bo npr. zakonodajalec za obsežen in zelo pomemben zakon, ki na novo ureja neko pravno panogo ali področje (npr. novi kazenski zakonik ali novi zakon o delovnih razmerjih), praviloma predvidel daljšo vakacijsko dobo, npr. nekaj mesecev ter celo leto ali več. Takšno ravnanje zakonodajalca je še posebno utemeljeno v primerih, ko potrebujejo državni organi ali pa npr. gospodarski subjekti daljši čas, da svojo organizacijo, poslovanje, financiranje in druge vidike delovanja prilagodijo bistveno spremenjenim ali povsem novim pogojem in merilom, ki jih postavlja prejeti zakon.

Po drugi strani lahko zakonodajalec vakacijsko dobo tudi skrajša, npr. tudi tako, da določi, da zakon začne veljati že naslednji dan po objavi. To pa je utemeljeno in dopustno le v primerih, ko se z zakonom urejajo zelo nujne zadeve, pri tem pa kratek rok za uveljavitev zakona pravnim naslovljencem ne omogoča pravočasne prilagoditve in prehoda na novo zakonsko ureditev. Ob tem velja dodati, da lahko pravodajalec v t. i. **prehodnih in končnih določbah** splošnega pravnega akta določi, da se različni deli (poglavja ali členi) pravnega akta uveljavijo v različnih časovnih obdobjih. Tako lahko zakonodajalec za pretežni del zakona določi, da začne veljati petnajsti dan po objavi v uradnem listu, za nekatere posamezne določbe zakona pa določi, da (zaradi potrebe po daljših pripravah na njihovo uveljavitev) začnejo veljati npr. nekaj mesecev pozneje.

V sodobni pravni državi velja načelo, da **nepoznavanje prava škoduje (ignorantia iuris nocet)**. S tem ko so ustava, zakoni in drugi splošni pravni akti objavljeni v državnem uradnem glasilu, so načelno dostopni vsakemu državljanu, zato se nihče ne more izgovarjati, da je neko pravno normo, ki jo določa v Uradnem listu RS objavljeni

pravni akt, kršil zaradi pravnega neznanja oz. pravne nevednosti (izjeme lahko veljajo za osebe, ki se zaradi izrazito specifičnih osebnih lastnosti ali okoliščin resnično ne morejo seznaniti s pravnimi akti oz. razumeti njihovega pomena). Čeprav je domneva o poznavanju prava seveda družbeno nerealna, pravo zaradi svoje naravnosti k zagotavljanju družbenega reda, miru, pravne varnosti, ustavnosti in zakonitosti itd. ne more privoliti v drugačno temeljno domnevo. Splošni (nezapisani) imperativ za vsakega državljana je torej, da se pravočasno in v zadostni meri seznanijo s pravom, še posebno na področjih, ki so zanj zelo pomembna. Pri tem so mu danes lahko v pomoč različni pravni uslužbenci in svetovalci pri državnih organih ter pri različnih organizacijah in združenjih, odvetniki, notarji ter ne nazadnje mediji (televizija, radio, časopisi, revije, internet itd.), ki državljanom sproti informirajo tudi o novostih oz. spremembah na področju prava.

4.6.1 Retroaktivna veljavnost splošnih pravnih aktov

Retroaktivna (povratna) veljavnost splošnih pravnih aktov pomeni, da ti **akti veljajo za nazaj**. Takšna veljavnost splošnih pravnih aktov je **v nasprotju z načelom pravne države** in v tem okviru tudi z načelom pravne varnosti oz. načelom zaupanja v pravo. Retroaktivna veljava splošnih pravnih aktov namreč neposredno izničuje predvidljivost in zanesljivost pravnega urejanja ter na drugi strani omogoča arbitrarnost. **Moderno pravo zato retroaktivnosti v pravu načelno ne dopušča.**

Hkrati pa ustava določa tudi **izjeme** od navedene prepovedi, ki so dopustne le pod naslednjimi pogoji:

1. retroaktivno lahko veljajo oz. učinkujejo samo posamezne zakonske določbe (ne pa tudi podzakonske določbe in ne zakon v celoti);
2. retroaktivnost mora terjati javna korist;
3. retroaktivne določbe ne smejo posegati v pridobljene pravice (drugi odstavek 155. člena URS).

4.7 Hierarhija pravnih aktov

Če odmislimo splošne pravne akte EU, ki veljajo tudi v Republiki Sloveniji, vidimo, da je v Sloveniji hierarhično razmerje med splošnimi pravnimi akti podano v naslednji razporeditvi od najvišjega proti nižjim: ustava in drugi splošni ustavni akti; ratificirane mednarodne pogodbe; zakoni; podzakonski predpisi in splošni akti; posamični pravni akti ter dejanja državnih organov in drugih subjektov. Natančnejši vpogled nam pokaže naslednje:

- a) Zakoni, podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti v skladu z ustavo ter z drugimi ustavnimi akti, to je s Temeljno ustavno listino in ustavnimi zakoni.
- b) Zakoni morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor.
- c) Podzakonski predpisi in drugi splošni akti morajo biti prav tako v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z veljavnimi mednarodnimi pogodbami, ki jih je ratificiral državni zbor, poleg tega pa tudi z drugimi ratificiranimi mednarodnimi pogodbami (to je z mednarodnimi pogodbami, ki jih ratificira vlada).

O skladnosti hierarhično nižjih splošnih pravnih aktov z višjimi (npr. o skladnosti zakonov z ustavo ali o skladnosti podzakonskih splošnih aktov z ustavo in zakoni) **odloča ustavno sodišče** na ustrezno utemeljeno pobudo ali na zahtevo upravičenega predlagatelja. O skladnosti nižjih posamičnih pravnih aktov z ustavo in zakonom pa odločajo v okviru obravnave posamičnih primerov praviloma višji upravni ali sodni organi (npr. upravni organ druge stopnje, upravno sodišče ali vrhovno sodišče).

5 Protipravna dejanja

Med protipravna dejanja uvrščamo vse vrste kršitev pravnih norm, in sicer tako abstraktnih in splošnih kot tudi konkretnih in posamičnih pravnih norm. Protipravna dejanja (kršitve prava) je mogoče na splošno razvrstiti v naslednje skupine:

5.1 Delikt

Delikt je **neposredna kršitev predpisov** (npr. kršitev zakonskih in podzakonskih splošnih in abstraktnih pravnih norm). Med delikte spadajo **kazniva ravnanja (to so kazniva dejanja, prekrški in disciplinski prestopki) ter kršitve predpisov civilnega prava – civilni delikti**.

Kazniva dejanja so družbi in posameznikom večinoma hudo nevarna dejanja (npr. umor, težka telesna poškodba, tatvina, goljufija, ilegalno trgovanje s prepovedanimi drogami, ogrožanje varnosti, povzročitev hude prometne nesreče), pa tudi nekatera manj nevarna dejanja, ki pa jih pravo uvršča v kategorijo kaznivih dejanj (npr. razžalitev, opravljanje, lahka telesna poškodba).

Prekrški so družbi praviloma manj nevarna dejanja od kaznivih dejanj (npr. nekatere oblike motenja javnega reda in miru, kršitve cestnoprometnih predpisov, neplačilo določene davčne obveznosti), za katera so predvidene milejše kazenske sankcije kot za kazniva dejanja.

Disciplinski prestopki (ali disciplinski prekrški) pa so kazniva ravnanja **v povezavi z delovnopravnimi razmerji** (npr. neopravičen izostanek z dela) oz. z interno urejenimi razmerji znotraj različnih organizacij in združenj (različne kršitve internih splošnih aktov podjetij, različnih združenj, državnih organov itd.).

Civilni delikt je neposredna kršitev predpisov civilnega prava (npr. prodaja stvari, ki ni v pravnem prometu), pri čemer so nekateri civilni delikti po vsebini podobni kazenskim deliktom (npr. prevara pri sklepanju pogodbe ali povzročanje škode kot civilni delikt), vendar pa so v vseh primerih sankcije za civilne delikte bistveno drugačne od sankcij za kazniva ravnanja. Razlike med vsemi navedenimi vrstami deliktov so tudi v pravnih postopkih, v katerih se ugotavlja odgovornost pravnih subjektov za te delikte (**kazenski postopek, postopek o prekrških, disciplinski postopek ter pravnici ali drugi civilni postopek**).

5.2 Kršitev pravice

Kršitev pravice pomeni neizpolnitev dolžnosti oz. obveznosti, ki nastane s sklenitvijo pravnega posla, s čimer je kršena sli so kršene pravice enega ali več drugih oz. nasprotnih udeležencev pravnega posla. Hkrati pa je s tem posredno kršen tudi pravni predpis, npr. zakon. Za kršitev pravice gre, ko npr. kupec pri prodajni pogodbi ne plača kupnine in s tem krši pravico prodajalca do prejema kupnine.

5.3 Zloraba pravice

Zloraba pravice pomeni, da nekdo izvršuje svojo pravico (na podlagi zakona ali pravnega posla), vendar pri tem **prekorači njen družbeno priznani (objektivizirani) namen ter s tem neupravičeno poseže v pravico drugega subjekta** (npr. zgornji vodni upravičenec z izgradnjo vodnega jezusa na svojem zemljišču samovoljno odvzame vodo lastniku sosednje parcele, ki je spodnji vodni upravičenec).

5.4 Sprejem neustavnih ali nezakonitih pravnih aktov

Sprejem neustavnih ali nezakonitih pravnih aktov lahko po eni strani štejejo zgolj za posebno obliko katere od prej omenjenih kršitev (npr. kaznivo dejanje zlorabe položaja z izdajo nezakonite odločbe, namen povzročitve škode ali kršitev pravice tretje osebe s sklenitvijo pravnega posla), po drugi strani pa gre lahko tudi za posebno skupino protipravnih ravnanj, kadar in kolikor je sankcija za takšna protipravna ravnanja naperjena neposredno zoper protipravni akt, in ne zoper osebo, ki ga je sprejela oz. izdala. V to posebno skupino protipravnih ravnanj lahko npr. uvrstimo sprejem protiustavnega zakona.

5.5 Sankcije za protipravna dejanja

Sankcije za protipravna dejanja (pravne kršitve) v grobem delimo na **retributivne (povračilne) in restitutivne (nadomestitvene) sankcije**. Retributivne sankcije imajo kaznovalni značaj, usmerjene so proti pravnemu subjektu, pri čemer so praviloma namenjene zagotovitvi specialne in generalne prevencije. **Specialna prevencija** pomeni preprečevanje konkretnemu storilcu kaznivega ravnanja, da bi to ponovil (kar se za določen čas doseže npr. z zaporno kaznijo ali z razmeroma visoko denarno kaznijo, ki storilca v prihodnje odvrne od kaznivih ravnanj). **Generalna prevencija** pa je tisti učinek kazni, ki pomeni splošno opozorilo oz. odvračanje vseh potencialnih storilcev od storitve kaznivih ravnanj.

Retributivne (povračilne) sankcije so značilne za kazniva ravnanja. Tako npr. slovensko kazensko pravo predvideva naslednje (retributivne) sankcije: **kazni, opozorilne sankcije, varnostni ukrepi, vzgojni ukrepi, odvzem premoženjske koristi in objava sodbe** (5. člen KZ).

Vrste kazni so: zapor, denarna kazen, prepoved vožnje motornega vozila in izgon tujca iz države. Med opozorilnimi sankcijami velja omeniti pogojno obsodbo (50. člen in naslednji KZ), med varnostne ukrepe pa spadajo obvezno psihiatrično zdravljenje in varstvo v zdravstvenem zavodu, obvezno psihiatrično zdravljenje na prostosti, prepoved opravljanja poklica, odvzem vozniškega dovoljenja in odvzem predmetov (63. člen KZ).

Na področju prekrškov so možne naslednje sankcije: **globa, opomin, kazenske točke v cestnem prometu s prenehanjem veljavnosti vozniškega dovoljenja, prepoved vožnje motornega vozila, izgon tujca iz države, odvzem predmetov in vzgojni ukrepi** (4. člen ZP-1).

Na področju **disciplinskih prestopkov** so sankcije še bolj raznolike, pri čemer naj za primer navedemo le nekatere: **opomin**, **ukor**, **začasna prepoved opravljanja določenega dela ali poklica**, **premestitev na drugo delovno mesto**, **prenehanje delovnega razmerja**, **izselitev iz študentskega doma**, **začasna prepoved študija oz. opravljanja izpitov na fakulteti**, **izključitev iz določene poklicne organizacije** (npr. odvetniške zbornice) itd.

Med restitutivne (nadomestitvene) sankcije uvrščamo predvsem različne sankcije s širšega področja civilnega prava. Ta vrsta sankcij na splošno teži k vzpostavitvi pravnega stanja, ki je obstajalo pred protipravnim dejanjem oz. pred pravno kršitvijo. Med takšne sankcije sodijo npr. **vrnitev v prejšnje stanje** (restitutio in integrum), **vrnitev stvari**, **denarna odškodnina** (če vzpostavitev prejšnjega stanja ali vrnitev stvari ni mogoča), **denarna satisfakcija** (za pretrpljene duševne bolečine) ter **objava sodbe** in **preklic izjave** (npr. pri kršitvah osebnostnih pravic). Vse te in druge restitutivne sankcije so lahko uporabne v primeru civilnih deliktov, kršitev pravic in zlorab pravic.

V primerih, ko pride do protipravnih dejanj s kršitvijo postopkovnih (procesnih) pravnih pravil, lahko pristojni državni organ takšna dejanja sankcionira z omejitvijo ali odvzemom pravice do pravnega varstva. Tako lahko na primer zaradi zlorabe pravice sodišče zavrže tožbo tožniku, ki zgolj iz objestnosti in želje po pravdanju uveljavlja tožbeni zahtevek izrazito nizke vrednosti, npr. v višini nekaj evrov.

Ne nazadnje spadajo med pravne sankcije tudi takšne, ki so usmerjene neposredno k protipravnemu aktu. Tako lahko npr. **ustavno sodišče razveljavi** (z učinkom za naprej, **ex nunc**) **ali odpravi** (z učinkom za nazaj, **ex tunc**) pravni predpis ali splošni akt, ki je v nasprotju z ustavo ali zakonom. Na ravni posamičnih oblastnih pravnih aktov lahko npr. višje sodišče ali višji upravni organ razveljavi odločbo nižjega sodišča oz. upravnega organa. Na ravni zasebnih posamičnih pravnih aktov oz. pravnih poslov pa je lahko npr. sankcija za neustavno ali nezakonito pogodbo njena ničnost ali neveljavnost.

6 Pravni subjekti

Pravo pozna predvsem dve vrsti subjektov (naslovljencev pravnih norm): **fizične in pravne osebe**. Že iz navedenih poimenovanj je razvidno, da človek v pravu nikoli ne nastopa celovito ali avtentično, to je kot naravna psihofizična celota, pač pa vedno le kot abstrakcija oz. redukcija te celote, to je kot oseba (persona). Človek je torej pravni subjekt (le) toliko, kolikor mu to lastnost kot fizični osebi v obliki različnih pravnih položajev (statusov) ter pravic in dolžnosti pripisuje pravo (pravne norme). Po eni strani je seveda v tem pogledu pravo pomanjkljivo, saj pri obravnavanju posameznikov nikoli ne upošteva vseh njihovih (naravnih, avtentičnih) lastnosti, po drugi strani pa je takšna omejenost (redukcionizem) zavestno usmerjana in nujna lastnost prava, kajti pravo ne more in tudi ne sme posegati na vsa področja oz. v vse vidike človekovega življenja, pač pa se mora omejiti predvsem na urejanje zunanjega vedenja in ravnanja posameznikov v družbeno konfliktnih razmerjih.

V nasprotju s fizičnimi osebami, ki sicer pomenijo redukcijo človeka na (zgolj) njegov pravno priznan položaj, vendar pa se kljub temu le opredeljujejo v navezavi na človeka kot takšnega, so **pravne osebe povsem umetno ustvarjeni pravni subjekti**. To pomeni, da so pravne osebe konstrukcija pravnih norm, ki lastnost pravnega subjekta oz. naslovljenca prava podeljujejo različnim organizacijam, skupnostim, premoženjskim enotam itd., in sicer ločeno od ljudi (fizičnih oseb), ki so njihovi člani oz. ki jih upravljajo ali z njimi razpolagajo.

Pravne osebe delimo v naslednje tri splošne kategorije:

1. **organizacije in združenja** (npr. gospodarske družbe, zavodi, društva, verske skupnosti, politične stranke);
2. **teritorialno organizirane enote** oz. skupnosti (npr. država, federalna enota države, občina);
3. **ustanove** – namensko opredeljene premoženjske enote (npr. dobrodelni sklad, sklad za poplačilo določenih odškodnin).

Lastnosti pravne osebe lahko določena organizacija, združenje, teritorialna enota oz. skupnost ali ustanova pridobi le na podlagi formalnih pravnih virov, ki takšno pravno obliko, to je pravno osebo, izrecno dovoljujejo in predpisujejo način njenega nastanka, delovanja in prenehanja.

6.1 Pravna in poslovna sposobnost

Vsak pravni subjekt potrebuje za svoj pravno priznani obstoj in delovanje pravno in poslovno (opravilno) sposobnost. **Pravna sposobnost je pravno priznana lastnost fizične ali pravne osebe, da je nosilec pravic in dolžnosti**. Fizične osebe jo pridobijo **z rojstvom** in izgubijo **s smrtjo**. Pravne osebe jo pridobijo **z ustanovitvijo** (npr. registracija društva, politične stranke) in izgubijo, ko nehajo obstajati (npr. samorazpustitev društva ali njegova prepoved oz. ukinitve s strani pristojnega državnega organa). Pravna sposobnost pravne osebe je ožja od pravne sposobnosti fizične osebe, saj je določena zgolj v mejah dejavnosti, zaradi katere je pravna oseba priznana oz. ustanovljena (npr. gospodarska družba lahko pridobiva pravice in prevzema dolžnosti le v okviru dejavnosti, za katero je registrirana).

Na splošno je treba poudariti, da je **v modernem pravu vsem ljudem kot fizičnim osebam priznana enaka splošna pravna sposobnost** (drugače od npr. sužnjelastniškega prava, po katerem sužnji sploh niso bili pravni subjekti, ali od fevdalnega prava, po katerem pravna sposobnost ni bila enako priznana vsem družbenim stanovom). Načelo enakosti pred zakonom oz. načelo enakopravnosti (nediskriminacije) pa je treba že izhodiščno razumeti v dveh temeljnih pogledih. Na eni strani je v moderni pravni državi posameznikom zagotovljena popolna enakost v človekovih pravicah, kar pomeni, da so vsakemu posamezniku te pravice zagotovljene brez kakršnekoli diskriminacije. Na drugi strani pa je treba načelo pravne enakosti razumeti v sorazmernem smislu, kar pomeni, da pravo fizične in pravne osebe obravnava enako takrat, kadar so te v bistvenih pravno relevantnih lastnostih enake oz. bistveno podobne, ter različno, kadar so bistveno različne. Tako je npr. treba pravno različno obravnavati mladoletnega in polnoletnega storilca kaznivega dejanja, znotraj kategorije mladoletnih storilcev pa je treba načelno vse te storilce obravnavati enako, vendar pa spet različno, če to zahtevajo nadaljnje bistvene razlike položajev znotraj te kategorije (npr. različno obravnavanje mlajšega in starejšega mladoletnika).

Za nastanek pravnih oseb in s tem za pridobitev njihove pravne sposobnosti morajo biti praviloma izpolnjeni trije temeljni pogoji:

1. pravna oseba se mora navezovati na določene **ljude** kot njene člane (t. i. osebna podlaga pravne osebe) ali pa na določeno **premoženjsko in/ali stvarno podlago**;
2. namen delovanja pravne osebe mora biti **pravno dopusten**;
3. pravna oseba mora imeti predvideno oz. zagotovljeno ustrezno **organizacijsko strukturo**, ki ji omogoča delovanje (tu gre predvsem za določitev vodstvenih organov pravne osebe in njihovih pristojnosti).

Ko so ti temeljni pogoji izpolnjeni, se pravna oseba ustanovi z ustreznim pravnim aktom, npr. z vpisom v določen sodni ali upravni register ali z zakonom (slednje velja npr. za občino).

Nastanek in prenehanje fizične osebe ter s tem tudi njene pravne sposobnosti se veže na pravni dejstvi rojstva in smrti. Pri tem pa velja izjema, saj se v skladu s 125. členom Zakona o dedovanju otrok, ki je že spočet (vendar še ne rojen) ob uvedbi dedovanja šteje za rojenega, pod pogojem, da se (kasneje) rodi živ. V tem primeru pravo vzpostavlja **pravno fikcijo**, saj človeški plod v materinem telesu pogojno že šteje za rojenega človeka, s čimer človeškemu plodu še pred rojstvom priznava omejena pravno sposobnost oz. mu omogoča dedovanje pod pogojem, da se rodi živ.

Poslovno (opravilno)sposobnost lahko opredelimo kot pravno priznano sposobnost pravnega subjekta, da lahko z lastno voljo in dejanji pridobiva pravice in prevzema dolžnosti oz. opravlja pravna dejanja. Gre torej predvsem za sposobnost pravnih subjektov, da sklepajo pravne posle (npr. sklenitev določene pogodbe ali sestava oporoke) ter da opravljajo določeno dejavnost ali poklic v skladu z zahtevami te dejavnosti oz. poklica (npr. opravilna sposobnost predsednika vlade, ministrov in drugih funkcionarjev).

V pravu praviloma velja, da postane posameznik kot fizična oseba v celoti poslovno sposoben s **polnoletnostjo**, saj se na splošno domneva, da takrat doseže zadostno intelektualno in voljno zrelost za samostojno nastopanje v pravnih razmerjih. To **pravno domnevo** (praesumptio iuris) je mogoče izpodbiti, če se dokaže nasprotno, npr. da posamezniku **ni mogoče priznati poslovne sposobnosti** ali da mu jo je treba odvzeti

zaradi duševne bolezni, duševne zaostalosti, odvisnosti od alkohola ali mamil ali zaradi kakšnega drugega vzroka, ki tako vpliva na njegovo psihofizično stanje, da ni sposoben skrbeti sam zase oz. za svoje pravice in koristi (44. člen Zakona o nepravdnem postopku - ZNP). Po drugi strani pa je mogoče posamezniku kot fizični osebi v določenih izjemnih primerih tudi pred polnoletnostjo priznati poslovno sposobnost. Tako lahko popolno **poslovno sposobnost pridobi mladoletnik, ki je sklenil zakonsko zvezo ali pa je postal roditelj**, pri čemer morajo biti v slednjem primeru za to izpolnjeni pomembni razlogi, o katerih odloča sodišče v nepravdnem postopku.

Mladoletniki so **popolnoma poslovno nesposobni do 15. leta starosti**. Z dopolnitvijo te starosti postanejo **omejeno poslovno sposobni**, kar pomeni, da lahko sami sklepajo pravne posle, če zakon ne določa drugače. Vendar pa je za veljavnost teh poslov potrebna odobritev staršev, če so ti posli tako pomembni, da bistveno vplivajo na njegovo življenje tudi po polnoletnosti.

Posamezniki oz. fizične osebe, ki so v celoti ali delno poslovno nesposobni, morajo imeti za nastopanje v pravnem prometu oz. v pravnih razmerjih **zakonitega zastopnika**. Zakoniti zastopniki mladoletnih otrok so starši, ki sklepajo pravne posle in opravljajo pravna dejanja v imenu otroka in za njegov račun. Starši ostanejo zakoniti zastopniki otroka tudi po otrokovi polnoletnosti, če otrok zaradi telesne ali duševne prizadetosti ni sposoben skrbeti zase oz. za svoje koristi in pravice. Poleg otrok so pod posebnim zakonsko opredeljenim skrbništvom tudi vse druge polnoletne osebe, ki jim je bila deloma ali v celoti odvzeta poslovna sposobnost.

Glede **poslovne sposobnosti pravnih oseb** velja, da se sicer ta sposobnost pripisuje pravni osebi kot takšni, vendar pa zanjo dejanja pri uresničevanju poslovne sposobnosti **opravljajo fizične osebe** (posamezniki), ki so zakonsko pooblaščen ali jih pooblasti pravna oseba. Tako npr. prodajalka, trgovski potnik in direktor vsak v obsegu svojih pooblastil v pravnem prometu zastopajo podjetje, ki mu pripadajo. Na splošno pa velja, da se poslovna sposobnost pravne osebe razteza le do meja njene pravne sposobnosti (tako npr. prodajalec ne sme prodajati stvari, za prodajo katerih njegovo podjetje ni registrirano).

6.2 Odgovornost za protipravna dejanja

Odgovornost za protipravna dejanja je mogoče deliti po različnih merilih. Glede na naravo protipravnega ravnanja oz. pravne kršitve teorija razlikuje predvsem deliktno odgovornost, odgovornost za kršitve pravic in odgovornost v primeru zlorabe pravic. Tako lahko govorimo predvsem o naslednjih vidikih pravne odgovornosti:

6.2.1 Subjektivna in objektivna odgovornost

Z vidika osebe, ki stori protipravno dejanje, razlikujemo **subjektivno (krivdno) odgovornost in objektivno odgovornost**. **Subjektivna odgovornost posameznika temelji na njegovi krivdi**. Tako lahko za kaznivo dejanje praviloma odgovarja le oseba, ki je to dejanje storila naklepno ali iz malomarnosti. Za naklepno storjeno kaznivo dejanje gre, če se je storilec zavedal svojega dejanja in ga je hotel storiti – **direktni naklep (dolus directus)** ali če se je storilec zavedal, da lahko zaradi njegovega ravnanja nastane prepovedana posledica, pa je privolil, da takšna posledica nastane –

eventualni naklep (dolus eventualis). Po drugi strani pa se šteje, da je kaznivo dejanje storjeno iz malomarnosti, če se je storilec zavedal, da zaradi njegovega ravnanja lahko nastane prepovedana posledica, pa je lahkomišlno mislil, da jo bo lahko preprečil ali da ne bo nastala – **zavestna malomarnost (luxuria)**, ali če se storilec ni zavedal, da lahko nastane prepovedana posledica, pa bi se bil po okoliščinah in po svojih osebnih lastnostih tega moral in mogel zavedati – **nezavestna malomarnost (negligentia)**.

Na splošno velja načelo krivdne odgovornosti tudi pri civilnih deliktih, pri čemer pa **civilno pravo v nekaterih primerih dopušča tudi objektivno odgovornost**. Krivda je v civilnem pravu podana, kadar kršitelj (oškodovalec) povzroči škodo namenoma (naklep) ali iz malomarnosti (135. člen OZ), pri čemer so merila za navedene oblike krivde tu drugačna od meril v kazenskem pravu.

Tako npr. malomarnost v civilnem pravu delimo na **hudo malomarnost – skrajno nepazljivost (culpa lata)**, ki pomeni, da kršiteljevo ravnanje odstopa od ravnanja, ki se zahteva od **povprečnega človeka**, ter na **lahko malomarnost – navadna nepazljivost (culpa levis)**, za katero gre, ko kršitelj zanemari tisto pazljivost, ki se pričakuje od **posebej skrbnega človeka**. **Objektivna odgovornost, to je odgovornost za posledico, ne glede na krivdo**, pa je v civilnem pravu priznana predvsem v dveh temeljnih vidikih.

V prvem primeru gre za objektivno odgovornost za škodo, ki nastane v zvezi z **nevarno stvarjo oz. nevarno dejavnostjo**, pri čemer se v takšnem primeru šteje, da izvira škoda iz te stvari oz. iz te dejavnosti, razen če se dokaže, da ta ni bila vzrok (149. člen OZ). Za škodo v zvezi z nevarno stvarjo odgovarja njen imetnik, za škodo v zvezi z nevarno dejavnostjo pa tisti, ki s z njo ukvarja (150. člen OZ). V drugem primeru pa gre za **objektivno odgovornost za ravnanje drugih** (npr. objektivna odgovornost delodajalca za škodo, ki jo pri delu povzroči delavec tretji osebi, ali pa objektivna odgovornost staršev za škodo, ki jo povzroči njihov otrok, ki še ni dopolnil sedmega leta starosti).

Pravna odgovornost je pogojena tudi s starostjo. Če si tudi ta vidik pogledamo na primeru kazenskega in civilnega prava, vidimo, da so v kazenskem pravu **za kazniva dejanja v celoti odgovorne polnoletne osebe**. Na drugi strani pa so **otroci**, ki ob storitvi kaznivega dejanja še niso stari 14 let, v celoti kazensko neodgovorni (71. člen KZ). **Mlajšim mladoletnikom** (od 14 do 16 let) se smejo za kaznivo dejanje izreči le vzgojni ukrepi (npr. ukor, navodila in prepovedi, oddaja v vzgojni zavod), medtem ko se lahko **starejšim mladoletnikom** (od 16 do 18 let) poleg vzgojnih ukrepov izjemoma izrečeta tudi denarna kazen ali mladoletniški zapor. Poleg tega pa se jim lahko izrečejo tudi določene stranske kazni in varnostni ukrepi (glej 72. člen KZ).

Na področju civilnega deliktnega prava so otroci do sedmega leta povsem neodgovorni za škodo, ki jo povzročijo; v tem primeru zanje nosijo objektivno odgovornost njihovi starši. Prav tako otrok od dopolnjenega sedmega do dopolnjenega štirinajstega leta starosti ne odgovarja za škodo, razen če se dokaže, da je bil pri povzročitvi škode zmožen razsojati. Drugače kot v kazenskem pravu pa v civilnem pravu velja, da mladoletnik z dopolnjenimi štirinajstimi leti za povzročeno škodo že v celoti odgovarja po splošnih pravilih (137. člen OZ), kar pomeni, da je od navedenega leta dalje mladoletnik v tem pogledu izenačen s polnoletnimi osebami.

6.2.2 Individualna in kolektivna odgovornost

Pravna odgovornost je lahko individualna ali kolektivna. V prvem primeru odgovarja za protipravno dejanje le določena oseba, ki se ji pripisuje subjektivna ali objektivna odgovornost, v drugem primeru pa je skupno odgovornih več oseb (npr. solidarna odgovornost za izpolnitev obveznosti v civilnem pravu).

6.2.3 Splošna in posebna (specialna) odgovornost

Z vidika pravnih subjektov kot naslovljencev pravnih norm razlikujemo tudi splošno in posebno (specialno) odgovornost. **Splošna odgovornost** za pravne kršitve je predvidena za vsakogar, ki izpolnjuje splošne predpostavke zanjo (**določena minimalna starost kršitelja, njegova prištevnost, krivda, dokazana vzročna zveza** med njegovim dejanjem in protipravno posledico itd.).

Posebna (specialna) odgovornost pa je tista, ki se nanaša le na določene skupine ljudi, opredeljene s tipskimi značilnostmi (**npr. odgovornost sodnika, ministra, zdravnika**), pri čemer morajo biti praviloma za obstoj te odgovornosti izpolnjene tudi predpostavke za kršiteljevo splošno odgovornost. Pri specialni odgovornosti, npr. odgovornosti zdravnika, gre običajno za specifična dejanja, ki so povezana s tem poklicem, oz. za drugačne zahteve pri kvalifikaciji delovanja takšne osebe (189. člen KZ npr. tako določa kaznivo dejanje opustitve zdravstvene pomoči: »Zdravnik ali drug zdravstveni delavec, ki v nasprotju s svojo poklicno dolžnostjo ne pomaga bolniku ali komu drugemu, ki je v nevarnosti za življenje, se kaznuje z zaporom do enega leta.«).

6.3 Odgovornost fizičnih in pravnih oseb

Z vidika pravnih subjektov razlikujemo tudi odgovornost fizičnih in pravnih oseb. Pri odgovornosti fizične osebe gre za odgovornost, ki se uveljavlja zoper posameznike. Pri odgovornosti pravnih oseb pa je npr. za prekršek, civilni delikt ali kršitev pogodbene obveznosti odgovorna konkretna pravna oseba kot takšna, čeprav je seveda protipravno dejanje storila njena odgovorna oseba oz. kateri od njenih delavcev oz. zaposlenih. V določenih primerih pravo predvideva kaznovalne sankcije tudi za odgovorne osebe (tako se lahko npr. za določen prekršek pravne osebe hkrati kaznuje tudi njena odgovorna oseba).

Pravno odgovornost je mogoče razčleniti tudi po pravnih panogah. Tu gre potem za delikte in druge kršitve na področjih ustavnega, kazenskega, prekrškovnega, upravnega, civilnega in delovnega prava, prava osebnih podatkov itd. Na vsakem od teh in na drugih področjih so uveljavljene določene posebnosti, ki ustrezajo posameznemu področju (način opredelitve in ugotavljanja kršiteljeve odgovornosti itd.).

7 Varstvo pravnega razmerja

Varstvo pravnega razmerja pomeni predvsem varstvo izvrševanja pravic in zagotavljanja izvajanja dolžnosti pravnih subjektov. Zagotavlja se na dva temeljna načina: z državnim varstvom in s samopomočjo.

Državno varstvo pravnega razmerja zagotavljajo v okviru svojih pristojnosti državni organi (upravni organi, policija, državno tožilstvo, sodišča, razni inšpektorati, ustavno sodišče, računsko sodišče itd.), k samozaščiti (samopomoči) pa se lahko pravni subjekti izjemoma in v skladu z zakonsko določenimi pogoji zatečejo tedaj, kadar državno varstvo ni (pravočasno) na voljo, protipravnih dejanj pa drugače ni mogoče ustrezno preprečiti. Tipični primeri samopomoči so:

- **silobran** (22.člen KZ-1): Ni kaznivo dejanje tisto dejanje, ki je storjeno v silobranu. Silobran je tista obramba, ki je neizogibno potrebna, da storilec odvrne od sebe ali koga drugega istočasen protipraven napad.);
- **skrajna sila** (32.člen KZ-1): Ni kaznivo dejanje tisto dejanje, ki je storjeno v skrajni sili, ki je podana takrat, kadar storilec dejanje, ki ima vse zakonske znake kaznivnega dejanja zato, da bi od sebe ali koga drugega odvrnil istočasno nezakrivljeno nevarnost, ki je ni bilo mogoče odvrniti drugače, pri tem pa prizadejano zlo ni večje od zla, ki je grozilo.);
- **samopomoč** (139. člen OZ: Kdor pri dovoljeni samopomoči povzroči škodo tistemu, ki je povzročil potrebo po samopomoči, je ni dolžan povrniti. Z dovoljeno pomočjo je mišljena pravica vsakogar, da odvrne kršitev pravice, ko grozi neposredna nevarnost, če je takšna zaščita nujna in če način odvrčanja kršitev ustreza okoliščinam, v katerih nastaja nevarnost.).

Pri varstvu pravnih razmerij je treba omeniti še dogovore pravnih subjektov o razrešitvi medsebojnega spora s pomočjo posebnega **razsodišča (arbitraže)**.

Državno varstvo pravnega razmerja je urejeno tako, da so pravnim subjektom na voljo **različni predlagalni akti (pobude, zahteve, predlogi, prijave, ovadbe, tožbe, ugovori, pritožbe ...)**, s katerimi sprožijo različne pravne postopke. Med takšne postopke spadajo kazenski postopek, upravni postopek, civilnopravdni postopek, nepravdni postopek, delovnopravni postopek, nepravdni postopek, stečajni postopek, postopek za oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov...Vsak od teh postopkov je posebej zakonsko urejen (npr. Zakon o kazenskem postopku, Zakon o pravdnem postopku, Zakon o splošnem upravnem postopku ...), pri čemer se ti postopki med seboj v marsičem razlikujejo. Skupno pa jim je predvsem to, da **morajo biti vnaprej zakonsko jasno urejeni** ter da **bistvene kršitve procesnih predpisov vodijo v neveljavnost teh postopkov** (npr. hišna preiskava brez odredbe sodišča).

Zaradi načela pravne države ter človekovih pravic in temeljnih svoboščin morajo vsi pravni postopki udeležencem zagotoviti možnost, da ustrezno in celovito predstavijo svoja stališča, ugotovitve in dokaze. Vsi ti postopki se končajo z izdajo posamičnih (individualnih) pravnih aktov, zoper katera je možno vložiti **redna pravna sredstva (npr. ugovor ali pritožbo)**.

Poleg tega pravo zagotavlja, da se na določeni točki vsak pravni postopek zaključi, kar se praviloma zgodi takrat, ko postane odločba pristojnega organa (npr. sodišča ali upravnega organa) pravnomočna, v bolj izjemnih primerih pa šele takrat, ko pristojni

organi dokončno odločijo o **izrednih pravnih sredstvih, ki se vlagajo zoper pravnomočne odločbe državnih organov.**

7.1 Pravovarstvena odločba

Pri zagotavljanju državnega varstva pravnega razmerja ima poseben pomen pravovarstvena (oblastna) odločba. Če vzamemo za vzorec in primer takšne odločbe **sodbo sodišča**, vidimo, da ima ta naslednje obvezne sestavine:

- **Uvod.** V uvodnem delu sodbe je predvsem pojasnjeno, kateri sodnik ali sodniki (kadar sodišče sodi v senatu) so odločili v zadevi, za katero civilno, kazensko ali drugo zadevo gre, katere osebe so bile navzoče na glavni obravnavi ipd. Ta del je pretežno informativne narave in vsaj praviloma nima večjega vsebinskega pravnega pomena.
- **Izrek** (tenor, dispozitiv). Izrek sodbe je za konkretni primer najpomembnejši del sodbe, saj pove, kako se je sodišče odločilo. V izreku sodišče odloči, da je nekdo kriv ali nedolžen ali pa na primer ugodi odškodninskemu zahtevku ali ga zavrne. V tem delu sodbe praviloma zelo strnjeno povzame konkreten dejanski stan ter v nekaterih primerih tudi pove, kateri določbi zakona ta dejanski stan ustreza, nato pa, če ne gre za oprostilno ali zavrnilno sodbo, sodišče v izreku na podlagi zakonske norme določi še ustrezno sankcijo.
- **Obrazložitev.** Vsebuje razloge, na podlagi katerih je sodišče odločilo v izreku sodbe. V obrazložitvi sodišče bolj ali manj strnjeno povzame potek postopka ter utemelji svojo določitev.
- **Pravni pouk.** V njem sodišče pojasni, da se lahko stranke v določenem roku pritožijo zoper prvostopenjsko sodbo, pri čemer o pritožbi odloča višje sodišče.

7.2 Organizacija sodstva v Republiki Sloveniji

Sodno oblast v Republiki Sloveniji izvajajo sodniki na **sodiščih s splošno pristojnostjo (redna sodišča)** in na sodiščih, ustanovljenih za zadeve z določenih pravnih področij (**specializirana sodišča**).

7.2.1 Sodišča splošne pristojnosti

V Republiki Sloveniji Zakon o sodiščih določa naslednja sodišča splošne pristojnosti:

1. okrajna sodišča,
2. okrožna sodišča,
3. višja sodišča,
4. Vrhovno sodišče Republike Slovenije.

Okrajna sodišča (44) so pristojna:

1. **V kazenskih zadevah:** za sojenje na prvi stopnji o kaznivih dejanjih, za katera je zagrožena **denarna kazen** ali kazen **zapora do treh let**, razen v zadevah kaznivih dejanj zoper čast in dobro ime, storjenih s tiskom, po radiu, televiziji ali z drugim sredstvom javnega obveščanja.

2. **V pravnih zadevah:** za sojenje v sporih o premoženjskopравnih zahtevkih, če vrednost spornega predmeta **ne presega 20.000 evrov**. Ne glede na vrednost spornega predmeta so okrajna sodišča pristojna, da sodijo:
  - v sporih zaradi motenja posesti,
  - v sporih o služnostih in realnih bremenih,
  - v sporih iz najemnih in zakupnih razmerij.
3. V zapuščinskih in drugih nepravnih zadevah ter za vodenje zemljiške knjige.
4. V zadevah izvršbe.
5. Za sojenje najhujših prekrškov.

Okrožna sodišča (11) so pristojna:

1. **V kazenskih zadevah:**
  - za sojenje na prvi stopnji o kaznivih dejanjih, za katera niso pristojna okrajna sodišča;
  - za opravljanje preiskave oz. preiskovalnih dejanj glede kaznivih dejanj iz prejšnjega odstavka;
  - za opravljanje predhodnega postopka in sojenje na prvi stopnji o kaznivih dejanjih **mladoletnikov**;
  - za opravljanje drugih zadev.
2. **V civilnih zadevah:**
  - za sojenje v sporih o premoženjskopравnih zahtevkih, če vrednost spornega predmeta presega 20.000 evrov. Ne glede na vrednost spornega predmeta so okrožna sodišča pristojna, da sodijo v sporih o ugotovitvi ali izpodbijanju očetovstva; v zakonskih sporih; v gospodarskih sporih; v zadevah prisilne poravnave, stečaje in likvidacije ter v sporih v zvezi z njimi; v sporih o pravicah intelektualne lastnine; o priznanju tujih sodnih odločb; v sporih, ki se nanašajo na ladje in plovbo po morju ...

Višja sodišča (4) so pristojna:

- za sojenje oz. odločanje na drugi stopnji o **pritožbah zoper določbe okrajnih in okrožnih sodišč** s svojega območja;
- za odločanje o sporih o pristojnosti med okrajnimi oz. okrožnimi sodišči s svojega območja.

Vrhovno sodišče je pristojno:

- za sojenje na 2. stopnji o pritožbah zoper odločbe sodišča prve stopnje;
- za sojenje na tretji stopnji o rednih pravnih sredstvih zoper odločbe sodišč druge stopnje;
- za odločanje o izrednih pravnih sredstvih zoper odločbe sodišč ...

O predlogih za dopustitev kontrole pisem in drugih pošilk ter nadzorovanje in snemanje telekomunikacij odloča predsednik Vrhovnega sodišča. Vrhovno sodišče tudi vodi evidenco sodne prakse sodišč Republike Slovenije in spremlja sodno prakso meddržavnih sodišč. Vrhovno sodišče vsako leto objavi poročilo o svojem delu, v katerem oceni izvajanje sodne oblasti.

7.2.2 Specializirana sodišča

Delovna sodišča (v RS so štiri) so pristojna za odločanje v individualnih in kolektivnih delovnih sporih, **socialno sodišče** pa v socialnih sporih. Na prvi stopnji odločajo

delovna sodišča in socialno sodišče prve stopnje. O pritožbah zoper njihove odločbe odloča **Višje delovno in socialno sodišče**.

Nekatere **stvarne pristojnosti delovnega sodišča**, povezane z individualnimi ali kolektivnimi delovnimi spori, so:

- sklenitev, obstoj, trajanje in prenehanje delovnega razmerja,
- pravice in obveznosti iz delovnega razmerja med delavcem in delodajalcem,
- postopek zaposlovanja delavca med delodajalcem in kandidatom,
- kadrovske štipendije,
- opravljanje del otrok, vajencev, dijakov in študentov,
- skladnost kolektivnih pogodb z zakonom,
- zakonitost stavke,
- sodelovanje delavcev pri upravljanju,
- pristojnost sindikata v zvezi z delovnimi razmerji.

Socialno sodišče je pristojno za odločanje tudi v naslednjih socialnih sporih:

- pravice do in iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja,
- priznanje in dokup zavarovalne dobe,
- pravica do državne pokojnine,
- pravica do in iz zdravstvenega zavarovanja,
- pravica do in iz zavarovanja za primer brezposelnosti,
- socialno varstvene dajatve,
- pravica do socialnih prejemkov.

O pritožbah na odločitve delovnih sodišč in socialnega sodišča odloča **Višje delovno in socialno sodišče**.

Upravno sodišče Republike Slovenije, s sedežem v Ljubljani in tremi zunanji oddelki, sodi v upravnih sporih, v katerih se zagotavlja sodno varstvo pravic in pravnih koristi posameznikov in organizacij proti odločitvam in dejanjem državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil.

V upravnem sporu odloča sodišče o zakonitosti dokončnih upravnih aktov, s katerimi se posega v pravni položaj tožnika. Zakon o upravnem sporu določa, da je upravni akt upravna odločba in drug javnopravni, enostranski, oblastveni posamični akt, izdan v okviru izvrševanja upravne funkcije, s katerim je organ odločil o pravici, obveznosti ali pravni koristi posameznika ali pravne osebe.

7.3 Gospodarski spor

Zakon o pravdnem postopku določa, da so **za gospodarske spore pristojna okrožna sodišča**. Za gospodarski spor se šteje, če je vsaka od strank v postopku gospodarska družba, samostojni podjetnik posameznik, zavod, zadruga, država ali lokalna skupnost (občina, pokrajina).

Za gospodarski spor se štejejo tudi spori med družbeniki, družbeniki in družbami in člani organov upravljanja družb, za katere je treba uporabiti pravo gospodarskih družb.

7.4 Arbitraža

Za spore o pravicah, s katerimi **prosto razpolagajo**, lahko stranke s **pogodbo** določijo pristojnost **domače arbitraže**. Zakon o pravdnem postopku ureja tudi postopek pred arbitražami, ki imajo sedež v RS. V sporih, v katerih je vsaj ena od strank fizična oseba s stalnim prebivališčem v tujini oz. pravna oseba s sedežem v tujini, se lahko stranke dogovorijo tudi za pristojnost **tuje arbitraže**.

Pogodba o arbitraži se lahko sklene glede **določenega spora** ali **bodočih sporov**, ki utegnejo nastati iz določenega pravnega razmerja. Pogodba o arbitraži mora biti sklenjena **pisno**.

Arbitražo sestavljajo **arbitri**, njihovo število pa mora biti **liho**. Če stranki v pogodbi nista določili števil arbitrov, imenuje **vsaka stranka enega**, ta dva pa izvolita **predsednika**. Če se stranki nista drugače sporazumeli, lahko arbitri vodijo postopek pred arbitražo tako, kot štejejo za primerno. Arbitri morajo obravnavati obe stranki enako in jima dati v vseh fazah postopka vse možnosti, da navajata svoja stališča in se izjavita o navedbah nasprotni stranke. **Zoper priče, stranke in druge udeležence v postopku arbitraža ne more uporabiti prisilnih sredstev in jim izrekati kazni.**

Arbitraža lahko razsodi tudi po **pravičnosti**, vendar le, če sta jo stranki za to pooblastili. Arbitražna odločba ima medi strankami **učinek pravomočne sodbe**.

Arbitražna odločba se lahko na **tožbo** katere od strank izreče za **neveljavno**. Razveljavitev se lahko zahteva iz različnih vzrokov, če je sodeloval arbiter, ki bi moral biti izločen, če je arbitraža prekoračila meje svoje naloge, če je odločba v nasprotju z javnim redom RS, če je s pravomočno sodbo ugotovljeno, da je prišlo do arbitražne odločbe zaradi kaznivega dejanja priče, arbitra, izvedenca ipd.

Poznamo **ad hoc (priložnostne)** in pa **stalne arbitraže**. Najbolj poznana stalna arbitraža deluje kot samostojna in neodvisna institucija v okviru **Gospodarske zbornice Slovenije** in omogoča domačemu in mednarodnemu poslovnemu okolju reševanje gospodarskih sporov. Njena glavna naloga je zagotavljati celovito ponudbo storitev na področju arbitražnega reševanja sporov, ki omogočajo hitro, zaupno, strokovno in gospodarno reševanje sporov z arbitri, ki so **specialisti na posameznih področjih**. Za sodnike na sodiščih velja pogoj, da so pravniki, medtem ko so arbitri »oboroženi« z različnimi izobrazbami in praktičnimi znanji ter izkušnjami.

V Republiki Sloveniji je poznana še Stalna arbitraža pri Zavarovalnici Triglav, na mednarodnem področju pa Arbitraža pri Mednarodni gospodarski zbornici v Parizu.

8 Sistemizacija prava

Področje pravnega urejanja je zlasti v sodobnem času zelo obsežno in kompleksno, zato je pomembno, da je pravo ustrezno sistemizirano. Sistemizacija prava pomeni načrtno in pregledno razporeditev posameznih ožjih in širših enot prava v okviru enotnega sistema. Takšna sistemizacija omogoča preglednost prava ter pomaga pri odpravljanju nasprotij oz. neskladij znotraj pravnega sistema.

Med **temeljne (klasične) pravne panoge** uvrščamo:

- a) **ustavno pravo** obsega temeljne državne ureditve (opredelitev najvišjih državnih organov ter njihovih pristojnosti), opredelitev temeljnih pravic državljanov itd.;
- b) **upravno pravo** obsega ureditev organizacije in delovanja državne in javne uprave ter upravnopravnih razmerij, v katerih nastopajo kot stranke fizične in pravne osebe (npr. izdaja gradbenih in drugih dovoljenj, potnih in drugih listin, podelitev ali odvzem državljanstva);
- c) **kazensko pravo** obsega opredelitve kaznivih dejanj in sankcij, ureditev kazenske odgovornosti itd.;
- d) **civilno pravo** obsega ureditev osebnih in premoženjskih razmerij in se deli na številne ožje panoge, predvsem stvarno pravo (ureditev lastnine, posesti itd.), obligacijsko pravo (ureditev sklepanja pravnih poslov, odškodninskih razmerij itd.), dedno pravo (ureditev dedovanja), avtorsko pravo (ureditev moralnih in materialnih pravic iz avtorskih del) itd.;
- e) **družinsko pravo** obsega ureditev zakonske zveze, zunajzakonske skupnosti, razmerja med starši in otroki, posvojitve, rejništva itd.;
- f) **gospodarsko (trgovinsko) pravo** obsega ureditev pravnega statusa in poslov gospodarskih subjektov, podpanoge pa so statusno pravo, pravo gospodarskih subjektov, pravo vrednostnih papirjev, pravo industrijske lastnine, zavarovalno pravo, transportno pravo itd.;
- g) **delovno in socialno pravo** obsega ureditev delovnih razmerij (sklenitev in prenehanje delovnega razmerja, pravice in dolžnosti iz delovnega razmerja itd.);
- h) **finančno pravo** obsega ureditev finančnega poslovanja državnih organov in finančnopravnih razmerij med pravnimi subjekti (določanje in postopek pobiranja davščin, plačilni promet v državi, nadzor nad poslovanjem bank itd.);
- i) **mednarodno (javno) pravo** obsega ureditev razmerij med državami in drugimi subjekti mednarodnega prava (sklepanje mednarodnih sporazumov, članstvo v mednarodnih organizacijah, diplomatski odnosi itd.);
- j) **mednarodno zasebno pravo** obsega ureditev premoženjskih, statusnih, družinskih, dednih in drugih pravnih razmerij s tujepравnimi prvinami (ureditev sklenitve zakonske zveze med državljanoma različnih držav itd.).

Ob klasičnih pravnih panogah je treba opozoriti še na posebno vlogo različnih vrst procesnega (postopkovnega) prava, ki je povezano z vsemi navedenimi panogami. Tipični primeri takšnega procesnega prava so kazensko procesno pravo, civilno procesno pravo in upravno procesno pravo. Kot je deloma razvidno že iz navedenih primerov, se praviloma vsako procesno pravo navezuje na katero od temeljnih (klasičnih) pravnih panog.

Vse pravne panoge skupaj tvorijo **pravni sistem**, pri čemer imamo praviloma v mislih državni (nacionalni) pravni sistem. Temeljne pravne panoge tako skupaj tvorijo pravni sistem Republike Slovenije, ki se po vsebini v marsičem razlikuje od pravnih sistemov

drugih držav. V sodobnem času globalizacije se sicer pravni sistemi držav s sorodnimi pravnim, političnim, kulturnim in drugačnim izročilom v marsičem zблиžujejo ali celo enotijo (npr. pravo Evropske unije).

Tudi pravne sisteme lahko povezujemo v širše sistemske enote. V tem pogledu govorimo o tako imenovanih **velikih pravnih sistemih** ali **pravnih družinah**. Takšni veliki pravni družini sta predvsem **evropsko kontinentalno pravo** in **anglo-ameriško pravo**, ki imata razmeroma močan vpliv tudi v vseh tistih državah, v katere so bivši kolonizatorji iz teh okolij prinesli vpliv svojega prava (npr. vpliv angleškega prava v Indiji).

Obstajajo še druge pravne družine, ki jih večinoma razvrščamo v okvir sistemov tradicionalnega oz. religioznega prava (npr. islamsko šeriatsko pravo).

Pri sistemizaciji prava je treba pojasniti tudi delitev na temeljne dvodelne razcepitve (dihotomije) prava, in sicer:

- **Državno pravo – mednarodno pravo.** V državno (notranje) pravo spadajo vsa pravna razmerja, ki jih urejajo državni pravni (ustava, zakoni, podzakonski predpisi), v mednarodno pravo pa tista pravna razmerja, ki jih urejajo različni mednarodni pravni akti (konvencije, pakti in drugi mednarodni sporazumi in akti), pri čemer mednarodno javno pravo v nasprotju z državnim (notranjim) pravom ureja razmerja med državami, mednarodnimi organizacijami ter drugimi mednarodnimi subjekti.
- **Javno pravo – zasebno pravo.** Za javno pravo je značilna dominantna vloga države, ki kot organ oblasti s predpisi prisilno ureja pravice in dolžnosti posameznikov in drugih pravnih subjektov. Ti so torej v javnem pravu opredeljeni v odnosu podrejenosti do državne oblasti. Na področju javnega prava tako prevladuje državni oz. javni interes, pravne norme pa so večinoma kogentne – prisilne. Zasebno pravo pa obravnava posameznike in druge pravne subjekte kot drug drugemu enakopravne ter jim dopušča precejšnjo avtonomijo pri sklepanju pravnih razmerij. Zasebno pravo torej v pretežni meri zagotavlja uresničevanje zasebnih interesov, avtonomnost pravnih subjektov pa med drugim zagotavlja s številni dispozitivnimi pravnimi normami. Poudariti je treba, da zlasti v sodobnem pravu ni mogoče vedno potegniti povsem ostre ločitve med javnim in zasebnim pravom, kajti v posameznih pravnih panogah najdemo elemente tako javnega kot zasebnega prava. Ob upoštevanju tega pridržka lahko med **pravne panoge javnega prava uvrstimo npr. ustavno, upravno, kazensko in mednarodno javno pravo, med pravne panoge zasebnega prava pa npr. civilno in gospodarsko pravo.**
- **Materialno pravo – formalno pravo.** Materialno pravo ureja pravice in dolžnosti, ki urejajo primarno vsebino vedenja in ravnanja pravnih subjektov v vsakdanjih družbenih razmerjih (npr. Obligacijski zakonik, Kazenski zakonik). Formalno pravo pa po eni strani ureja organizacijo pravnih oseb (npr. Zakon o sodiščih, Zakon o zavodih), po drugi strani pa različne pravne postopke, in sicer tako postopke sprejemanja in uveljavljanja pravnih aktov kot postopke ugotavljanja pravnih kršitev in njihovega odpravljanja (npr. Zakon o pravdnem postopku, Zakon o kazenskem postopku). Razliko med materialnim in procesnim (formalnim) pravom lahko ponazorimo tudi takole: obveznost plačila davka, prepoved povzročanja škode ter volilna pravica so dolžnosti in pravice, ki spadajo v materialno pravo, medtem ko so postopki (in s tem tudi pravice in dolžnosti udeležencev v teh postopkih), v katerih se ugotavlja odgovornost za neplačilo davka, za povzročeno škodo ali za oviranje volilne pravice, sestavni del procesnega (formalnega) prava.

9 Stvarno pravo

9.1 Stvarno pravo kot del civilnega prava

Stvarno pravo je del civilnega prava in vsebuje pravna pravila o razmerjih med pravnimi subjekti glede stvari. Obravnava stvari kot predmet prava in stvarne pravice, zlasti njihovo pridobivanje, prenos in prenehanje. Predmet stvarne pravice je individualno določena stvar (določena hiša, določena knjiga). Stvarna pravica se ne pojmuje kot pravica pravnega subjekta na stvari, torej kot pravna oblast na stvari, temveč kot pravna oblast ene osebe do vseh drugih glede neke stvari. Oseba, nosilec stvarne pravice je zato v posebnem razmerju do drugih oseb glede neke stvari, zaradi česar se morajo **vse druge osebe vzdržati ravnanj, s katerimi bi posegale v stvarno pravico nosilca.**

Stvarne pravice **so premoženjske pravice**, saj dajejo določeno premoženjsko korist in jih je mogoče izraziti v denarju. Hkrati so stvarne pravice **absolutne pravice**, saj učinkujejo proti vsem tretjim osebam. Njihovo število je omejeno, tako da je samo toliko stvarnih pravic, kot jih določajo pravni predpisi. **Slovensko pravo ureja šest stvarnih pravic, in sicer lastninska pravica, zastavna pravica, zemljiški dolg, služnosti, pravica stvarnega bremena in stavbna pravica.**

9.2 Stvar

Ker stvarno pravo obsega pravna pravila, ki urejajo pravna razmerja glede stvari, je najprej treba pojasniti, kako je stvar opredeljena v stvarnem pravu. Stvar je samostojen telesni predmet, ki ga človek lahko obvladuje. Poleg tega za stvar štejejo tudi različne oblike energije in valovanja, ki jih človek lahko obvladuje (15. člen Stvarnopravnega zakonika - SPZ). Ker je stvar opredeljena kot telesni predmet, kot stvar ni mogoče obravnavati netelesnih stvari, npr. pravic. Stvar je lahko zgolj predmet, ki ga je mogoče in dopustno obvladati, zato za stvar ni mogoče šteti nebesnih teles (že po rimskem pravu za stvar ni bilo mogoče šteti sonca in zvezd, saj so zunaj človeškega upravljanja ali delov človeškega telesa).

Stvari po njihovih lastnostih delimo na različne vrste. Temeljna je delitev na **premičnine** in **nepremičnine**. Nepremičnina je prostorsko odmerjen del zemeljske površine skupaj z vsemi sestavinami. Ta prostorsko odmerjeni del zemeljske površine imenujemo tudi zemljiška parcela. Nepremičnina je torej zemljišče, in ne sama zgradba (npr. blok, stanovanjska hiša, gospodarsko poslopje itd.), ki je zgolj sestavina zemljišča. Vsi drugi telesni predmeti, ki niso zemljiške parcele, so premičnine, pri čemer ni bistveno, ali se za katerega od njih vodi kakšen register ali ne (npr. avtomobili, ladje ali letala).

9.3 Lastninska pravica

9.3.1 Pojem, vsebina in omejitve lastninske pravice

Lastninska pravica je stvarna pravica, ki pomeni najširšo oblast nad stvarjo (premičnino ali nepremičnino) in daje lastniku zlasti naslednja zakonsko določena upravičenja: imeti svojo stvar v posesti (ius possidendi), jo uporabljati (ius utendi) in uživati (ius fruendi) na najobsežnejši način ter z njo razpolagati (ius abutendi). Je absolutna pravica, saj učinkuje proti vsem in lastniku daje pravico, da vsakomur prepreči posege v njegovo pravico (ius excludendi tertii).

Absolutnost pa ne pomeni, da ima lastnik nad svojo stvarjo neomejeno oblast, saj zakonodajalec lastninsko pravico po 67. členu Ustave RS lahko **omeji v skladu z njeno gospodarsko, socialno in ekološko funkcijo**. Zaradi vezanosti nepremičnin na določen prostor in zaradi njihovega ekonomskega pomena je lastninska pravica na njih precej bolj omejena kot na premičninah. Omejitve civilnopravne narave varujejo interese posameznikov, ki imajo stik z lastnikovo stvarjo. Temeljijo lahko na lastnikovi volji (tako lahko lastnik svojo lastninsko pravico omeji za vsak namen, ki ni prepovedan, npr. dovoli služnost na svojem zemljišču) ali pa so od nje neodvisne (lastnikova svoboda izvrševanja lastninske pravice je omejena s pravicami drugih, zato je nedopustno njeno izvrševanje z izključnim ali očitnim namenom škodovanja drugim; zaradi vzdrževanja dobrososedskih odnosov je prepovedano širjenje prekomernih vplivov (nedopustnih imisij) iz ene nepremičnine v prostor). Z omejitvami javnopravne narave se skuša zavarovati javni interes, zato jih uveljavlja država, in ne zainteresirani posamezniki.

Splošna omejitvev, ki zadeva večino lastnikov nepremičnin, je namenskost rabe, ki uporabo nepremičnine omejuje na namen, določen s prostorskimi predpisi. Lastniki nepremičnin, ki imajo poseben javni pomen, so tudi dolžni opuščati določena lastna ravnanja, trpeti dejanja drugih (npr. po **Zakonu o gozdovih (ZG)** mora lastnik vsakomur dopustiti prost dostop in gibanje po gozdu ter čebelarjenje, lov, nabiranje gob in gozdnih sadežev, vendar je zaradi ohranjanja ravnovesja v naravi količina nabranih plodov omejena s podzakonskimi akti) ali celo opraviti aktivna dejanja (npr. lastnik mora po Zakonu o varstvu kulturne dediščine (ZVKD) na svoje stroške vzdrževati kulturni spomenik v skladu z njegovo namembnostjo). Najobsežnejši poseg v lastninsko pravico zaradi zagotavljanja javnega interesa je razlastitev, ki je urejena v Zakonu o urejanju prostora (ZUreP-1) in je dopustna, kadar je nujna za doseg javne koristi in je javna korist v sorazmerju s posegom v zasebno lastnino.

9.3.2 Pravno varstvo lastninske pravice

Lastninska pravica uživa široko pravno varstvo. Lastnik lahko zoper tistega, ki njegovo pravico krši, vloži različne tožbe. Najpogostejši sta **lastninska (reivindikacijska) tožba**, s katero zahteva vrnitev stvari od vsakogar, ki jo ima v posesti (92. člen SPZ), ter **prepovedna (negatorna) tožba**, s katero se zavaruje pred vznemirjanjem, saj lahko toži vsakogar, ki neutemeljeno posega v njegove pravice, vendar mu pri tem vznemirjanju ne odvzame stvari (99. člen SPZ).

9.4 Zastavna pravica

9.4.1 Pojem zastavne pravice

Zastavna pravica je stvarna pravica na tuji stvari in je namenjena zavarovanju terjatev. Zastavnemu upniku daje pravico, da je njegova terjatev pred vsemi drugimi poplačana iz vrednosti zastavljene stvari, če dolžnik svoje obveznosti do zapadlosti terjatve ne izpolni. Pri zastavnem razmerju nastopata dve stranki, **zastavni upnik** in **zastavni dolžnik**. Če zastavna pravica nastane na podlagi pravnega posla, kar ni edini način njenega nastanka, je zastavitelj lahko dolžnik terjatve sam ali kakšna tretja oseba (npr. sorodnik ali prijatelj). Ista stvar se lahko zastavi tudi več upnikom. V takšnem primeru se vrstni red poplačevanja terjatev upnikov določa po času nastanka zastavnih pravic. Drugače kot preostale stvarne pravice je zastavna pravica akcesorna, saj obstaja le, dokler obstaja zavarovana terjatev.

9.4.2 Vrste zastavnih pravic

Po nastanku razlikujemo **prostovoljno (pravnoposlovno) zastavno pravico, prisilno zastavno pravico in zakonsko zastavno pravico**. V praksi zastavna pravica najpogosteje nastane na podlagi pravnega posla, zato bo pravnoposlovna zastavna pravica podrobneje obravnavana v nadaljevanju.

Drugi temelj za nastanek zastave pravice je **sodna odločba**. Ker do zastavne pravice ne pride po volji obeh strank, ampak s sodno intervencijo, govorimo o sodni oz. prisilni zastavni pravici. Zastavna pravica na podlagi sodne odločbe nastane že z njeno pravnomočnostjo, razen pri nepremičninah, ko nastane z vpisom v zemljiško knjigo.

Tretji temelj za nastanek zastavne pravice je zakon, zato govorimo o **zakonski zastavni pravici**. Nastane v trenutku, ko so izpolnjeni vsi pogoji, ki jih za nastanek zastavne pravice določa zakon. Tako npr. pri Obligacijskem zakoniku prevoznik pridobi zastavno pravico na stvareh, ki so mu bile predane za prevoz in v zvezi s prevozom, dokler jih ima v posesti ali dokler ima v rokah listino, ki mu omogoča, da z njimi razpolaga, in sicer zato, da si zavaruje plačilo za prevoz in povračilo potrebnih stroškov, ki jih je imel s prevozom (697. člen OZ). zakonsko zastavno pravico ima tudi podjemnik na stvareh, ki jih je izdelal ali popravil (647. člen OZ), **skladiščnik na skladiščnem blagu** (753. člen OZ), komisionar na stvareh, ki so predmet komisijske pogodbe (803. člen OZ). Tovrstne zastavne pravice obstajajo, dokler ima upnik stvar v posesti.

9.4.2.1 Prostovoljna (pravnoposlovna) zastavna pravica

Pri pravnoposlovni zastavi zastavna pravica nastane zato, ker **si stranki tako želita**. Z zastavno pogodbo se dolžnik ali kdo tretji (zastavitelj) zavezuje nasproti upniku (zastavnemu upniku), da bo izpolnil pogoje, ki so po zakonu potrebni za nastanek zastavne pravice (mu bo izročil premočnino, dovolil vpis v zemljiško knjigo itd.), upnik pa se zavezuje, da bo izpolnjeval pogodbene obveznosti glede hrambe in vrnitve stvari (pri zastavi premočnine) ali glede ohranitve zastavljene terjatve (pri zastavi terjatve). Zaradi

možnosti, da bi upnik izkoriščal dolžnikovo težko finančno stanje, je v zastavni pogodbi prepovedana **komisorna klavzula** (lex commissoria): nična je določba o tem, da bo zastavljena stvar prešla v last upnika, če zastaviteljeva terjatev ob zapadlosti ne bi bila poravnana. Prav tako je nično določilo, da bo v takšnem primeru upnik lahko po naprej določeni ceni prodal zastavljeno stvar (132. člen SPZ).

Temelj za nastanek je torej volja strank, ki se izrazi v sklenitvi pravnega posla, praviloma zastavne pogodbe. Vendar v trenutku sklenitve veljavnega pravnega posla zastavna pravica kot stvarna pravica še ne nastane, ampak se morajo izpolniti še drugi zakonsko določeni pogoji, ki so odvisni od predmeta in vrste zastavne pravice. Predmet zastavne pravice je lahko vsaka dobrina, ki ima premoženjsko vrednost in jo je mogoče prodati (poleg premoženja in nepremičnin, kar bo obravnavano v nadaljevanju, tudi obligacijske terjatve, druge pravice in vrednostni papirji).

9.4.2.2 Zastavna pravica na premoženju

Poznamo dve vrsti zastavne pravice na premoženju:

1. **Ročna zastava (pignus)**. Pravica se pridobi na podlagi veljavne zastavne pogodbe, ko **zastavitelj zastavnemu upniku izroči – zato tudi ročna zastava – zastavljeno stvar v neposredno posest** (155. člen SPZ). Tipičen primer ročne zastave je zastavitev v zastavljalnici, ko si npr. posameznik izposodi 1000 evrov in v zavarovanje svojega dolga zastavljalnici na podlagi prej sklenjene zastavne pogodbe izroči drago uro ali nakit. Zastavljalnica mora kot zastavni upnik hraniti stvar kot dober gospodarstvenik in jo mora vrniti takoj, ko ji je dolg poravnal. Poleg tega zastavljene stvari ne sme uporabljati ali jo izročiti drugemu v uporabo ali zastavo (podzastavo), razen če zastavitelj to dovoli. Če zastavljalnica zastavljene stvari ne bi pravilno hranila ali če bi jo brez dogovora izročila v uporabo drugemu, lahko na zastaviteljevo zahtevo sodišče odredi, naj se ji zastavljena stvar vzame in izroči nekemu tretjemu, ki jo ima namesto nje v posesti.

Če zavarovana terjatev ob zapadlosti ni poravnana, obstajata **dva načina za poplačilo zavarovane terjatve: sodna ali zunajsodna prodaja stvari. V nobenem primeru zastavni upnik nima pravice, da stvar obdrži namesto plačila**. Praviloma ne more sam razpolagati s stvarjo, ampak mora **s tožbo od sodišča zahtevati izdajo sodbe, ki je izvršilni naslov za prodajo v izvršilnem postopku (sodna prodaja zastavljene stvari)**. Če pa je med zastavnim upnikom in dolžnikom **s pisno zastavno pogodbo tako dogovorjeno**, se lahko zastavljena stvar proda tudi brez sodelovanja sodišča (zunajsodna prodaja zastavljene stvari). V tem primeru lahko zastavni upnik **po osmih dneh od opozorila zastavljeno premoženje proda na javni dražbi ali po morebitni borzni ali tržni ceni**.

2. **Neposestna zastavna pravica na premoženju**. V praksi je pogosto velik problem to, da pri ročni zastavi dolžnik izgubi posest zastavljene stvari, zato mu je onemogočeno morebitno pridobivanje dohodka od uporabe te stvari. Če npr. podjetnik brez večjega začetnega premoženja želi kupiti stroj in zanj vzame bančni kredit, naleti na veliko težavo, če banka od njega zahteva, da kredit zavaruje z zastavno pravico. Ker drugega premoženja nima, lahko zastavi le novokupljeni stroj, vendar stroja na ta način ne bo mogel uporabljati in iz dohodkov plačevati kredita. Z namenom rešiti omenjeni problem je pravna stroka razvila neposestno zastavno pravico na premoženju, za katero je značilno, da

zastavljena premoženja ostane v posesti zastavitelja, kar je v interesu obeh strank.

Zastavna pravica nastane s sporazumom v obliki neposredno **izvršljivega notarskega zapisa**. Če dolžnik ob zapadlosti ne poravnava zavarovane terjatve, mora zastavitelj zastavljeno premoženje izročiti zastavnemu upniku v neposredno posest, s čimer se pridobi na stvari ročna zastava, pri kateri se domneva obstoj sporazuma o zunajsodni prodaji (175. člen SPZ). Če zastavitelj zastavljene premoženja ne izroči zastavnemu upniku, lahko ta predlaga izvršbo na izročitev stvari ali izvršbo s prodajo.

Posebna vrsta neposredne zastavne pravice je **mobiliarna hipoteka**, ki na podlagi notarskega zapisa in na zahtevo notarja **nastane z vpisom v poseben register, ki se vodi pri Agenciji RS za javnopravne evidence in storitve (AJPES)**. Ta register je s posebnim predpisom (Uredba o registru neposrednih zastavnih pravic in zarubljenih nepremičnin) vzpostavljen za premoženja, ki jih je mogoče enolično identificirati (zaloge, oprema, motorna in tirna vozila, motorna kolesa, prikolice in nekatere vrste živali). V tem primeru se za neposredno zastavno pravico smiselno uporabljajo pravila o hipoteki.

9.4.2.3 Zastavna pravica na nepremičnini (hipoteka)

Hipoteka je drugo ime za zastavno pravico na nepremičnini. Od ročne zastave se razlikuje zlasti po tem, da **pri hipoteki zastavni dolžnik zastavljeno stvar obdrži v svoji posesti**. Čeprav zastavni upnik nad nepremičnino ne izvaja dejanskega nadzora, je njegova pravica varovana in razpoznavna tretjim osebam, saj se obremenitev (zastavljenost) nepremičnine **vpisuje v zemljiško knjigo**.

Pri navadni hipoteki na podlagi pravnega posla se namreč hipoteka pridobi z vpisom v zemljiško knjigo, ki se opravi na podlagi listine, ki vsebuje zemljiškoknjižno dovolilo. Vpis v zemljiško knjigo vsebuje ime hipotekarnega upnika in natančen opis zavarovane terjatve. Upnik poplačilo lahko zahteva le s **hipotekarno tožbo** na prodajo zastavljene nepremičnine. Če se upnik pri realizaciji hipoteke **želi izogniti sodnemu postopku, lahko z dolžnikom sklene zastavno pogodbo v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa**. Tudi v tem primeru se hipoteka pridobi z vpisom v zemljiško knjigo, vendar do poplačila upnik pride hitreje, saj mu ni treba vložiti tožbe, ampak lahko od notarja zahteva, da ugotovi zapadlost terjatve in opravi prodajo zastavljene nepremičnine in poplačilo upnikov.

Edina izjema, ko hipoteka nastane brez vpisa v zemljiško knjigo, je **notarska hipoteka** na podlagi sporazuma po Zakonu o izvršbi in zavarovanju (ZIZ), ki velja le za tiste nepremičnine, ki niso vpisane v zemljiško knjigo. Nastane na podlagi sporazuma v obliki neposredno izvršljivega notarskega zapisa, ki vsebuje tudi podatke o legi, meji in površini. Notarski zapis notar objavi v Uradnem listu RS, na listini, primerni za vknjižbo lastninske pravice (original prodajne pogodbe), pa zaznamuje, da je nepremičnina zastavljena na podlagi sporazuma.

Na isti stvari se lahko ustanovi več hipotek, razmerja med več hipotekarnimi upniki pa se ravnajo po načelu vrstnega reda, ki se določa po dnevu vpisa v zemljiško knjigo. Če je ista nepremičnina zastavljena dvema upnikoma, se drugi poplača šele, ko je prvi v celoti poplačan. **S hipoteko obremenjena nepremičnina je prosto v pravnem prometu**. Lastništvo na njej se lahko spreminja, vendar **sprememba lastništva ne**

vpliva na obstoj hipoteke (če je stanovanje obremenjeno s hipoteko, ga sicer lahko kupite od zastavnega dolžnika, vendar pa se bo v primeru nepoplačila zavarovane terjatve hipoteka poplačala s prodajo stanovanja).

10 Obligacijsko pravo

10.1 Obligacijsko pravo kot del civilnega prava

Prve asociacije nepravnika ob prvem srečanju s pravom so povezane s pojmi, kot so kazen, prekršek, kršenje pravil, prisila države, podrejanje oblastnim zahtevam ipd. Vendar pa naloga prava ni zgolj urejanje razmerij med posameznimi subjekti in državo ter kaznovanje moralno spornih dejanj ter prisiljevanje in podrejanje pravnim pravilom, ki jih postavi država kot oblastnica. **Zelo pomembna funkcija pravnega reda je tudi urejanje razmerij, ki nastajajo v vsakdanjem življenju, v odnosih med posameznimi fizičnimi in pravnimi osebami. Pravo mora predvideti pravila za reševanje posameznih življenjskih situacij in z njimi povezanih težav.** Dati mora odgovore na vprašanja, kot so: kdaj kupec postane lastnik kupljenega televizorja, če ga je kupil na obroke in mu ga trgovec dostavi teden dni po naročilu; kdo je dolžan plačati stroške zdravljenja psa, ki je skočil na cesto in ga je zbil prehitro vozeči voznik; kdaj je treba plačati račun za elektriko, če na njem ni datuma zapadlosti; kako se razdeli premoženje zapustnika, ki ni napisal oporoke. Če za vse te primere ne bi bilo vnaprej predvidenih rešitev, bi številna razmerja ostala odprta in bi povzročala večne, nerešljive spore. **To področje prava ureja razmerja med civilnimi osebami, torej osebami, ki nimajo oblastne narave (če država v teh razmerjih nastopa, je le ena od strank, z enakimi pravicami in obveznostmi kot drugi udeleženci in brez oblastne moči). Od tod tudi ime civilno pravo.**

Obligacijsko pravo je del civilnega prava in obsega pravne norme za urejanje obligacijskih razmerij, ki jih imenujemo tudi **obveznostna razmerja**. **Obligacijsko razmerje je razmerje med dvema subjektoma, na podlagi katerega je ena stranka (upnik) upravičena zahtevati od druge stranke (dolžnika) izpolnitev obveznosti, dolžnik pa je dolžan (ima obveznost oziroma obligacijo) opraviti izpolnitev.** Razlogi, zakaj se v nekem trenutku med dvema subjektoma vzpostavi obligacijsko razmerje, torej razlogi za nastanek upnikovega upravičenja in dolžnikove obveznosti, so zelo različni. Lahko nastanejo zato, ker si stranki razmerje želita – takrat govorimo o **poslovnem ali pogodbenem obligacijskem razmerju**, saj razmerje nastane na podlagi pravnega posla, ki je praviloma pogodba. Kadar zakon tako določa, pa pravice in obveznosti med dvema osebama lahko nastanejo tudi brez volje strank – takrat govorimo o **neposlovnih obligacijskih razmerjih**, saj temelj za nastanek razmerja ni pravni posel, ampak neko drugo z zakonom predvideno dejstvo. Med neposlovnimi obligacijskimi razmerji so v praksi najpogostejša odškodninska razmerja. Tudi vsebina tega, kar je upnik upravičen zahtevati, dolžnik pa izpolniti, je lahko različna. Izpolnitev ima lahko obliko dajatve ali storitve (aktivna izpolnitev) oziroma dopustitve ali opustitve (pasivna izpolnitev).

10.2 Viri obligacijskega prava

Najpomembnejši pravni vir obligacijskega prava je **Obligacijski zakonik (OZ)**, ki velja od leta 2002 in je nadomestil prejšnji jugoslovanski Zakon o obligacijskih razmerjih iz leta 1978. Razdeljen je na dve knjigi: prvi, **splošni del** vsebuje temeljna načela o nastanku, učinkih, vrstah, spremembah in prenehanju obveznosti, drugi, **posebni del** pa ureja posamezne pogodbe. Na področje obligacijskega prava posegajo še nekateri drugi

zakoni, saj so nekatera razmerja znotraj obligacijskega prava tako specifična, da je zanje potrebna posebna ureditev. Najpomembnejši med njimi so **Zakon o varstvu potrošnikov** (ZVPot), **Zakon o varstvu kupcev stanovanj in enostanovanjskih stavb** (ZVKSES) in **Zakon o predpisani obrestni meri zamudnih obresti** (ZPOMZO-1)

Prvo vprašanje, na katero je treba odgovoriti ob oblikovanju sistema obligacijskega prava, je, ali naj za vse subjekte, ki vstopajo v obligacijska razmerja (tukaj so mišljena predvsem pogodbeno razmerja), veljajo ista pravila ali pa se posamezne skupine med seboj tako razlikujejo, da potrebujejo različno ureditev. Ali naj na primer za pogodbo o prodaji avtomobila veljajo enaka pravila, ne glede na to, ali jo sklepata samostojni podjetnik in družba z omejeno odgovornostjo (**gospodarska prodajna pogodba**), ali dve fizični osebi med seboj (**negospodarska prodajna pogodba**), ali družba z omejeno odgovornostjo in potrošnik (**potrošniška prodajna pogodba**). Informacije, s katerimi subjekti razpolagajo, znanje in izkušnje ter finančna sredstva, ki jih lahko vložijo v pripravo in sklenitev določenega pravnega posla, so pogosto zelo različni, zato obstaja dvom o primernosti njihove enake obravnave.

Klasična dilema, ki obstaja že od sprejema prvih kodifikacij zasebnega prava, je dilema o monizmu in dualizmu ureditve gospodarskih in negospodarskih pogodb. **Slovensko obligacijsko pravo** je prevzelo monistični sistem jugoslovanskega Zakona o obligacijskih razmerjih in **gospodarske in negospodarske pogodbe uredilo enotno v enem splošnem Obligacijskem zakoniku**. Njegove določbe, ki se nanašajo na pogodbe, veljajo za vse vrste pogodb, razen če je za gospodarske pogodbe, ki jih med seboj sklepajo gospodarski subjekti (gospodarske družbe, samostojni podjetniki ter druge pravne osebe, ki se pretežno ali občasno oziroma v manjšem obsegu ukvarjajo s pridobitno dejavnostjo, vendar gre pri slednjih za gospodarsko pogodbo le, če je sklenjena v zvezi s pridobitno dejavnostjo). Od izhodiščne enake ureditve vseh pogodbenih razmerij pa obstaja nekaj po vsem zakoniku razpršenih izjem, ko je za gospodarske pogodbe določena drugačna ureditev. Eden od vsega nekaj več kot 10 takšnih izrecnih primerov je na primer krajši rok za obvestilo o napakah prodane stvari (prvi odstavek 461. člena in prvi odstavek 462 člena OZ): če frizer A. B., s. p., kupi računalnik pri podjetju XY, d. o. o., in ugotovi, da kupljena stvar ne dela, mora za ohranitev pravice (do zamenjave, popravila, zmanjšanja kupnine ali odstopa od pogodbe) o tem nemudoma obvestiti prodajalca; če pa je pogodba o prodaji računalnika sklenjena med dvema posameznikoma, ima kupec za reklamacijo na razpolago osem dni od ugotovitve napake. Poleg izrecno naštetih primerov drugačna uporaba zakonika za gospodarske pogodbe izhaja tudi iz različne razlage pravnih standardov, saj je razlaga pravnih standardov oziroma nedoločnih pravnih pojmov, kot so vestnost in poštenje, sorazmerno, takoj in primerno, odvisna od tega, ali so stranke pogodbeno razmerja gospodarski subjekti ali ne.

10.3 Značilnosti in temeljna načela obligacijskih razmerij

10.3.1 Razmerje med upnikom in dolžnikom

Obligacijsko razmerje je vedno razmerje med določenima osebama – strankama obligacijskega razmerja, od katerih ima ena položaj upnika, druga pa položaj dolžnika.

Ni nujno, da je upnik ali dolžnik le ena oseba. Tako na strani upnika kot na strani dolžnika lahko nastopa tudi po več oseb, ki pa v obligacijskopravnem smislu predstavljajo le eno stranko (na primer vsi lastniki stanovanj v bloku sklenejo pogodbo o popravilu strehe z gradbenim podjetjem). Poleg tega se v številnih, zlasti pogodbenih obligacijskih razmerjih lahko zgodi, da imata obe stranki hkrati položaj upnika in dolžnika, saj je vsaka od njiju hkrati upravičena in zavezana. Takšna razmerja imenujemo **dvostranska obligacijska razmerja**. Primer takšnega razmerja je prodajna pogodba, pri kateri se prodajalec zavezuje kupcu izročiti neko stvar, tako da bo kupec na njej pridobil lastninsko pravico (v tem smislu ima prodajalec vlogo dolžnika), po drugi strani pa je upravičen od kupca zahtevati plačilo kupnine (v tem smislu ima vlogo upnika). Podobno, le obrnjeno velja za kupca.

10.3.2 Relativno razmerje

Obligacijsko razmerje je relativno razmerje, saj učinkuje le med upnikom in dolžnikom (inter partes), ne pa zunaj tega razmerja. Obligacijska pravica je zato relativna pravica, v primerjavi s stvarno pravico, ki je absolutna, ker učinkuje proti vsem (erga omnes).

10.3.3 Avtonomija volje strank in dispozitivnost pravnih pravil

Stranki obligacijskega razmerja načeloma svoje razmerje urejata **svobodno**, pri tem pa morata upoštevati **ustavna načela, prisilne predpise in moralna načela** (3. člen OZ). To pomeni, da vsakdo praviloma sam odloča, ali bo sklenil pogodbo in s kom. Ko je odločitev o sklenitvi pogodbe in pogodbenem partnerju sprejeta, pa stranki brez vmešavanja države določita vsebino njunega razmerja. Od načela avtonomije volje obstajajo nekatere **izjeme**. V nekaterih primerih pravni red nalaga subjektom sklepanje obligacijskih razmerij, ki si jih sami morda sploh ne želijo (**na primer po Zakonu o obveznih zavarovanjih v prometu (ZOZP)** je lastnik vozila dolžan skleniti obvezno zavarovanje avtomobilske odgovornosti). Poleg tega so določeni subjekti z zakonom lahko zavezani k sklenitvi pogodbe, četudi si sklenitve razmerja z določeno osebo ne želijo (tako imenovana kontrahirna dolžnost je na primer določena v 62. členu Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ) za zdravstvene zavarovalnice, ki morajo skleniti pogodbo o dopolnilnem zdravstvenem zavarovanju tudi z osebo, ki spada v zelo rizično skupino in za katero obstaja večja verjetnost, da bo zbolela za določeno boleznijo).

Ker je strankama prepuščena avtonomija pri odločitvi o sklenitvi pogodbe in o izbiri pogodbenega razmerja, je razumljivo, da je strankama v veliki meri prepuščeno tudi oblikovanje vsebine razmerja. Obligacijski zakonik tako vsebuje večinoma dispozitivna (neprisilna) pravna pravila (**ius dispositivum**), ki strankam obligacijskih razmerij dopuščajo drugačno ureditev razmerja, kot jo predvideva zakon. Zakonske norme veljajo za dispozitivne, razen če iz posamezne določbe ali iz njenega smisla izhaja kaj drugega. Dispozitivna zakonska pravila za konkretno razmerje veljajo le, če stranki razmerja ne uredita drugače, kot določa OZ. Po drugi strani je kogentih pravnih norm (**ius cogens**) v obligacijskem pravu razmeroma malo, pomenijo pa, da s prisilnimi normami urejenih razmerij ni mogoče urediti drugače, kot določa zakon.

10.3.4 Enakopravnost strank in načelo enake vrednosti dajatve

Enakopravnost strank obligacijskega razmerja pomeni, da **nobena stranka razmerja nima močnejšega pravnega položaja**. To velja tako takrat, kadar sta obe stranki civilni osebi, še bolj pa je to načelo **pomembno, kadar je ena od strank država**: država v obligacijskem pravu (in v civilnem pravu sploh) ne nastopa kot oblast, ki bi bila drugi stranki nadrejena in bi nalagala obveznosti, ampak je med obema strankama razmerje prirejenosti. Ker pa pravna enakost pogosto sama po sebi ne zagotavlja dejanske enakosti, skuša pravni red z različnimi instituti omiliti dejanske neenakosti. Takšni instituti so na primer izpodbijanje pogodbe, ki je bila sklenjena pod grožnjo (45. člen OZ), določbe o splošnih pogojih pogodbe, ki varujejo ekonomsko šibkejšo stranko (120., 121. člen OZ), načelo prepovedi zlorabe pravice (7. člen OZ), načelo vestnosti in poštenja (5. člen OZ).

Z željo po vzpostavitvi vsaj delne dejanske enakosti pogodbenih strank je povezano tudi načelo enake vrednosti dajatev, ki poudarja, da naj stranke pri sklepanju dvostranskih pogodb določijo takšno pogodbeno vsebino, da bodo medsebojne pravice in obveznosti enakovredne (8. člen OZ). Za enostranske pogodbe, na primer za darilno pogodbo, to načelo ne velja, saj je le ena stranka zavezana opraviti izpolnitev, zato že iz same narave pogodbe izhaja, da medsebojne pravice in obveznosti takšne pogodbe niso enakovredne. To načelo ni neposredno uporabno, saj ima pravne posledice le v tistih primerih, ko zakon to posebej določa. Določb, ki konkretizirajo to načelo, je v OZ kar nekaj (na primer zahtevke dolžnika za zmanjšanje pretirano visoke are (četrti odstavek 65. člena OZ) in pogodbene kazni (252. člen OZ), pravila o čezmernem prikrajšanju (118. člen OZ), pravila o oderuški pogodbi (119. člen OZ)). Enakovrednosti dajatev navadno ne smemo razumeti kot matematično enakovrednost, temveč tako, da med vrednostjo obeh dajatev ni očitnega nesorazmerja, zato manjša odstopanja v vrednosti obeh dajatev ne pomenijo kršitve tega načela.

10.3.5 Dolžnost izpolnitve obveznosti

Vsebina obligacijskega razmerja je obveznost dolžnika, da obveznost izpolni, ter pravica upnika, da izpolnitev zahteva. Namen načela dolžnosti izpolnitve obveznosti je poudariti dolžnikovo obveznost izpolniti, kar je dolžan. Čeprav to načelo velja za vsa obligacijska razmerja, je še posebej pomembno pri pogodbenih razmerjih, kjer ga poznamo tudi pod geslom **pacta sunt servanda** in pomeni, da je veljavno sklenjene pogodbe treba izpolnjevati tako, kot se glasijo. Subjekti so svobodni pri presoji o sklenitvi pogodbe in o njeni vsebini, ne pa o izpolnitvi obveznosti. **Kar se obljubi, je treba izpolniti**. Zakon vsebuje številne določbe o tem, kaj se zgodi, če ena stranka krši svojo obveznost in ne izpolni (neizpolnitev) ali izpolni, a ne tako, kot bi morala (nepravilna izpolnitev).

10.3.6 Prepoved povzročanja škode

Načelo prepovedi povzročanja škode je **temelj celotnega odškodninskega prava**. Zavezuje udeležence vseh obligacijskih razmerij, da se vzdržijo vsakega ravnanja, s katerimi bi utegnili drugim povzročiti škodo (10. člen OZ). Velja, da nihče ne sme nikomur škodovati (*neminem laedere*), velja tako za poslovna in neposlovna razmerja.

Ne glede na to, ali sta stranki pred nastankom škode v obligacijskem razmerju ali ne, se po morebitni povzročitvi škode med strankama vzpostavi nova obligacijska vez, in sicer razmerje, v katerem povzročitelj oškodovancu mora povrniti povzročeno škodo. Druga plat medalje o prepovedi povzročanja škode drugemu je torej dolžnost odgovorne osebe, da povrne škodo, če do nje pride (131. člen OZ).

10.4 Pravno varovano razmerje in načelo mirnega reševanja sporov

Izhodišče, da država v obligacijskem pravu – in v civilnem pravu nasploh – ne nastopa kot nosilka oblasti, ne pomeni, da obligacijska razmerja niso pravno varovana. Država sicer ne nastopa kot oblast znotraj posameznega razmerja, zagotavlja pa pogoje za pravno varstvo pravic oziroma pravne mehanizme za primere, ko ena od strank ne želi izpolniti obstoječe obveznosti. Če dolžnik prostovoljno ne izpolni svoje obveznosti, upnik svojo pravico lahko uveljavi na sodišču. Če dolžnik tudi po odločitvi sodišča ne želi izpolniti, kar mu pravnomočna sodba nalaga, država zagotavlja še izvršilni postopek, ki omogoča prisilno izterjavo obveznosti. Upnik mora sodno uveljavljati svojo pravico v določenem roku, sicer mu ta zastara.

Čeprav je eno od načel obligacijskega prava tudi načelo mirnega reševanja sporov, po katerem si morajo udeleženci obligacijskega razmerja prizadevati za reševanje sporov z usklajevanjem, posredovanjem ali na drug miren način (11. člen OZ), ravnanje v nasprotju s tem načelom nima neposrednih pravnih sankcij, saj je ta norma izrazito **moralno napotilo**. Stranki, ki si ne prizadeva na mirno rešitev spora, ni onemogočen dostop do sodnega uveljavljanja pravice niti ni odškodninsko odgovorna za morebitno škodo, ki zaradi tega nastane na drugi stranki.

10.5 Vrste obligacijskih razmerij

Obveznosti oziroma obligacijska razmerja je mogoče razvrstiti:

- **glede na način ravnanja – pozitivne obveznosti**, pri katerih je obveznost v dajatvi ali storitvi ali storitvi, in **negativne obveznosti**, pri katerih je obveznost v dopustitvi ali opustitvi;
- **glede na predmet obveznosti – alternativne obveznosti**, pri katerih sta v obveznosti dva ali več predmetov, tako da ima dolžnik pravico izbirati, katero stvar oziroma predmet bo dal, in je prost obveznosti, če da eno stvar, in **fakultativne obveznosti**, pri katerih je predmet obveznosti le ena stvar, toda dolžniku je dopuščeno, da se oprosti obveznosti tudi z izročitvijo kakšne druge stvari, upnik lahko zahteva le predmet obveznosti, ne pa tudi drug predmet;
- **glede na deljivost izpolnitve – deljive obveznosti**, pri katerih se predmet izpolnitve lahko razdeli in je zato možna izpolnitev v delih, ne da bi se predmetu izpolnitve zmanjšala vrednost, in **nedeljive obveznosti**, pri katerih predmet izpolnitve po naravi ni deljiv;
- **glede na čas trajanja – trenutne obveznosti**, pri katerih dolžnik izpolni obveznost z enkratno izpolnitvijo, in **trajne obveznosti**, pri katerih izpolnjevanje traja daljši čas nepretrgoma ali v časovnih razmikih.

Najpogostejša delitev obveznosti je **delitev glede na pravni temelj**, ki je podlaga za njen nastanek. Pravni temelji za nastanek obveznostnih razmerij so naslednji:

- **pogodbene obveznosti** – **pogodba** kot dvostranski pravni posel je najpogostejši pravni temelj za nastanek obveznosti;
- **enostranski pravni posel** – gre za pravni posel, s katerim se oseba z enostransko izjavo volje zavezuje za določeno ravnanje, na primer javno obljubi nagrado (207. člen OZ), izda vrednostni papir, objavi ponudbo;
- **odškodninske obveznosti** – nastanek oziroma povzročitev škode je pravni temelj, na podlagi katerega ima ena stranka – oškodovanec pravico zahtevati povrnitev škode – odškodnino od osebe, ki je za nastanek škode odgovorna;
- **neupravičena obogatitev in poslovodstvo brez naročila** – za neupravičeno obogatitev gre, ko nekdo brez veljavnega pravnega temelja pridobi premoženjsko korist, zato je zavezan osebi, ki je bila s tem prikrajšana, vrniti neupravičeno pridobljeno korist (190. člen OZ); pri poslovodstvu brez naročila se nekdo nepoklicano loti tujega posla, zato njim in tistim, čigar posla se je lotil, nastanejo pravice in obveznosti.

10.6 Nastanek obveznosti

10.6.1 Odškodninske obveznosti

Odškodninske obveznosti so obligacijska razmerja, ki nastajajo med pravnimi subjekti zaradi povzročitve škode. So konkretizacija načela prepovedi povzročanja škode. V trenutku nastanka škode nastane med udeležencema škodnega dogodka pravna vez, katere vsebina je dolžnost ene stranke (povzročitelja škode) povrniti škodo in pravica druge stranke (oškodovanca) zahtevati povrnitev škode. Odškodninsko razmerje ne nastane zato, ker si stranki to želita, ampak zato, ker je nastala škoda, pravni red pa mora dati odgovor, kdo je tisti, ki jo nosi. Odgovor vseh sodobnih pravnih redov je, da jo nosi tisti, ki jo je povzročil. Za nastanek obveznosti povrniti škodo pa morajo biti **kumulativno izpolnjeni štirje pogoji**, in sicer **nastanek nedopustnega škodljivega dejstva, nastanek škode, vzročna zveza med škodljivim dejstvom in škodo ter odškodninska odgovornost**. Če kateri od teh zakonsko postavljenih pogojev ni izpolnjen, odškodninska obveznost povrnitve škode in s tem odškodninsko razmerje med strankama ne nastaneta.

Glede na to, ali škoda izvira iz nekega predhodno obstoječega poslovnega razmerja med strankama ali ne, odškodninske obveznosti delimo na **poslovne (tudi pogodbene) in neposlovne (tudi deliktne) odškodninske obveznosti**. O poslovni odškodninski obveznosti govorimo, ko, na primer, gradbeno podjetje ne zgradi hiše v roku, zaradi česar naročnik lahko utрпи različne oblike škode (mora še naprej plačevati najemnino za stanovanje, v katerem živi, plačati mora stroške skladiščenja naročenega pohištva itd.). Neposlovna škoda ni povezana s prej obstoječim razmerjem, ampak razmerje med subjektom nastane šele z nastankom škode, na primer v gostilniškem pretepu eden od udeležencev utрпи škodo v obliki premoženjske škode zaradi izgube in popravila zoba, telesnih bolečin in duševnih bolečin zaradi izgube dobrega imena in časti. Ureditev poslovne in neposlovne odškodninske obveznosti po Obligacijskem zakoniku je načeloma enotna, saj za poslovno odškodninsko obveznost z določenimi izjemami veljajo enaka pravila kot za neposlovno. Delitev je kljub vsemu pomembna, ker je v določenih primerih pri poslovni odškodninski obveznosti položaj oškodovanca nekoliko

manj ugoden. Ker je po svoji volji vstopil v pogodbeno razmerje z drugo stranko, ga ni treba v tolikšni meri varovati, kot če do škode pride brez predhodnega poslovnega razmerja. Pri poslovni odškodninski obveznosti je na primer mogoče s pogodbo izključiti odgovornost za lahko malomarnost (na primer gost diskoteke in Garderober, d. o. o., se s pogodbo lahko dogovorita, da slednji ni odgovoren za krajo jakne, če do nje pride zaradi njegove lahke malomarnosti, 242. člen OZ). Obratno pa ni mogoče izključiti odgovornosti za neposlovno odškodninsko obveznost.

10.6.1.1 Pogoji oziroma predpostavke za nastanek odškodninske odgovornosti

Pogoji oz. predpostavke za nastanek odškodninske odgovornosti so naslednji:

1. **Nedopustno škodljivo dejstvo.** Za nastanek odškodninske obveznosti mora biti ravnanje nedopustno oziroma protipravno, kar pomeni, da **povzročitelj škode prekrši pravo**, ki varuje kakšen zavarovani interes oškodovanca. Zadostuje, da je to ravnanje v nasprotju z običajnimi normami obnašanja, poslovnimi običaji ali moralo, lahko pa je tudi v nasprotju s pravnimi predpisi.

V odškodninskem pravu je nedopustno vsako ravnanje, ki povzroči nastanek škode. Pravno dopustna so škodljiva ravnanja le izjemoma, če zakon tako določa. Tako je dopustno škodno ravnanje storjeno v silobranu. Silobran je obramba, ki je neizogibno potrebna za odvrnitev sočasnega protipravnega napada oškodovanca na povzročitelja škode ali na koga drugega. Kdor v silobranu povzroči škodo, je ni dolžan povrniti, razen pri prekoračitvi silobrana (prvi odstavek 138. člena OZ).

Podobno velja, če nekdo povzroči škodo v stiski. Za škodo, povzročeno v stiski, je značilno, da jo je povzročitelj povzročil zato, da bi od sebe ali od koga drugega odvrnil sočasno nezakrivljeno nevarnost, ki je ni bilo mogoče odvrniti drugače, pri tem pa prizadejana škoda ni večja od škode, ki je grozila. Povzročitelj v takem primeru ni dolžan povrniti škode, oškodovanec pa lahko zahteva odškodnino od tistega, ki je odgovoren za nastanek škodne nevarnosti, ali od tistih, od katerih je bila škoda odvrnjena (drugi odstavek 138. člena OZ).

Protipravnost je izključena tudi v primeru privolitve oškodovanca. Kdor v svojo škodo dovoli drugemu, da ta nekaj stori, ne more od njega zahtevati povračila škode, ki mu jo je s tem povzročil. To pravilo je izraz **načela volenti non fit iniuria – tistemu, ki to hoče, se ne godi krivica**. Na primer boksar z vstopom v ring privoli v določene poškodbe (telesne bolečine), ki jih utrpi zaradi narave športne panoge, seveda v mejah pravil tega športa. Vendar pa je nična izjava, s katero oškodovanec privoli, da mu nekdo stori škodo z dejanjem, ki je po zakonu prepovedano.

2. **Škoda.** Škoda je bistveni element nastanka odškodninske obveznosti. Samoumevno je, da se povrača le tista škoda, ki je nastala, manj samoumevna pa je opredelitev tega, kaj škoda je. Kadar pride do poškodovanja dobrin, ki imajo premoženjsko vrednost (**premoženjska škoda**), je ta odgovor veliko enostavnejši kot v primerih, ko je poškodovana dobrina, katere premoženjska vrednost je ne ocenljiva ali težko ocenljiva (**nepremoženjska škoda**). Slovensko pravo škodo opredeljuje kot **zmanjšanje premoženja, preprečitev povečanja premoženja, povzročitev telesnih ali duševnih bolečin ali strahu ter okrnitev ugleda pravne osebnosti**.

Premoženjska (tudi gmotna ali materialna) škoda je vsak poseg v premoženjsko sfero druge osebe, katerega posledica je **zmanjšanje premoženja (navadna škoda)** ali **preprečitev povečanja premoženja (izgubljeni dobiček)**. Pri navadni škodi bo najpogosteje šlo za poškodovanje ali uničenje oškodovančeve stvari. Pri izgubljenem dobičku gre za škodo, ki nastane, ker je oškodovancu zaradi škodnega ravnanja preprečeno povečanje premoženja (pri deliktni odškodninski obveznosti: oškodovanec zaradi objave neresničnih podatkov v časopisu izgubi dobičkonosen posel; pri pogodbeni odškodninski obveznosti: zaradi zamude pri dobavi notranje opreme za lokal lastnik lokal odpre z dvomesečno zamudo, zaradi česar izgubi zaslužek). Višina izgubljenega dobička, ki ga je mogoče uveljavljati kot škodo, je omejena s predvidljivostjo dobička, saj je pri njegovi oceni treba upoštevati dobiček, ki bi ga bilo mogoče utemeljeno pričakovati glede na normalen tek stvari ali glede na posebne okoliščine (tretji odstavek 132. člena OZ).

Še bolj je omejen obseg pravno priznane nepremoženjske (tudi negmotne ali materialne) škode, saj pravni red vseh posegov v nepremoženjske dobrine oškodovanca ne priznava kot pravno priznano škodo. Slovensko pravo kot škodo v celoti priznava **telesne (fizične) bolečine in strah, duševne (psihične) bolečine** pa le takrat, kadar so posledica razlogov, ki so v zakonu izrecno naštet. Tako so pravno priznane le tiste **duševne bolečine, ki nastanejo zaradi zmanjšanja življenjskih aktivnosti, skaženosti, razžalitve dobrega imena in časti, okrnitve svobode, okrnitve pravice osebnosti, smrti ali posebno težke invalidnosti bližnjega** (179. člen OZ). Oškodovanec tako ne more uveljavljati škode zaradi duševnih bolečin, ki jih je na primer utrpel zaradi jeze, razočaranja, ogorčenja itd.

3. **Vzročna zveza.** Za obstoj odškodninske obveznosti mora med škodljivim dejstvom in škodo obstajati vzročna zveza. Ta obstaja, kadar je škodljivo dejstvo vzrok, škoda pa posledica tega vzroka. Škodljivo dejstvo mora biti torej pogoj, brez katerega ne bi bilo škodljive posledice. Pravno upoštevane vzročne zveze pogosto ni mogoče enačiti z naravno vzročnostjo. Ker je škoda lahko posledica delovanja več vzrokov, ki delujejo sočasno ali si sledijo v določenem časovnem zaporedju, pogosto ni mogoče enostavno ugotoviti, ali je določeno škodljivo dejstvo sploh razlog za nastanek škode, in če je, ali je zadosten in odločilen.

Čeprav obstajajo škodljiva dejstva, pravno priznana škoda in vzročna zveza med njima, odškodninska obveznost ne nastane, če ni odškodninske odgovornosti. Oseba, ki ji je mogoče pripisati škodljivo ravnanje oziroma oseba, pri kateri je nastal dogodek, mora biti za svoje ravnanje ali za nastali dogodek po pravnih normah odškodninsko odgovorna.

Odškodninsko lahko **odgovarja le povzročitelj, ki je deliktno sposoben**. Za škodo odgovarja le tisti, ki je sposoben zavedati se svojih dejstev. **Deliktno nesposobni so:**

- **otroci do sedmega leta starosti** (za škodo, ki jo povzroči, odgovarjajo njegovi starši, ne glede na svojo krivdo; odgovornosti se razbremenijo le, če je do škode prišlo zaradi višje sile, dejanja tretjega ali oškodovanca ali če je škoda nastala med tem, ko je bil otrok zaupan drugemu v varstvo, če je ta zanjo odgovoren; 138. in prvi do tretji odstavek 142. člena OZ);
- **otroci med sedmim in štirinajstim letom starosti**, ki niso sposobni razsojati (oškodovanec mora dokazati, da je mladoletnik sposoben razsojati, vse dotlej velja domneva o mladoletnikovi nesposobnosti; za škodo odgovarjajo tudi mladoletnikovi starši, razen če dokažejo, da je škoda nastala brez njihove krivde; četrti odstavek 142. člena OZ);

- **osebe, ki zaradi motnje v duševnem zdravju, težave v duševnem zdravju ali zaradi kakšnega drugega vzroka niso zmožne razsojati** (vendar če nekdo drugemu povzroči škodo v stanju prehodne nerazsodnosti – na primer alkoholiziranosti ali druge omamljenosti – je zanjo odgovoren, razen če dokaže, da ni po svoji krivdi prišel v takšno stanje – da mu je na primer nekdo drug v pijačo stresel mamilo; 136. člen OZ).

Poleg deliktne sposobnosti je za obstoj odškodninske odgovornosti potrebna še **krivda**. Naše pravo izhaja iz načela, da za obstoj odškodninske odgovornosti krivda mora biti podana (subjektivna odškodninska odgovornost), izjemoma pa odgovornost obstaja ne glede na krivdo (objektivna odškodninska odgovornost):

- pri **subjektivni odgovornosti** je torej oseba odgovorna le, če je kriva za nastanek škode. Krivda je očitek povzročitelju škode, da ni ravnal s skrbnostjo, da bi preprečil nastanek škode. Pravni red loči dve stopnji krivde: **naklep** (dejanje je storjeno z namenom, če je povzročitelj vedel, da bo z njegovim ravnanjem nastala škoda, in si nastop škode želi) in **malomarnost** (dejanje je storjeno z malomarnostjo, če je povzročitelj vedel ali bi moral vedeti, da z njegovim ravnanjem lahko nastane škoda, pa ni bil zadosti skrben, da bi jo preprečil). Čeprav je namen hujša oblika, malomarnost pa lažja oblika krivde, **za sam nastop odškodninske odgovornosti zadostuje že lahka malomarnost, za višino odškodnine pa je stopnja krivde lahko pomembna**. V našem pravu velja načelo krivdne odgovornosti z **obrnjenim dokaznim bremenom**, kar pomeni, da se krivda povzročitelja škode domneva. Če se želi izogniti odškodninski obveznosti, mora dokazati le škodljivo ravnanje, škodo in vzročno zvezo, ni pa mu treba dokazovati obstoja krivde.

10.6.2 Odškodnina

Vsebina odškodninske odgovornosti je dolžnost povzročitelja, da povrne nastalo škodo. Z odškodnino se odpravijo, nadomestijo ali ublažijo škodne posledice. Škoda se povrača na različne načine, ki so odvisni od vrste nastale škode.

10.6.2.1 Povrnitev premoženjske škode

Premoženjsko škodo je treba povrniti najprej tako, da se vzpostavi stanje, ki je bilo pred nastankom škode (prvi odstavek 164. člena OZ). Temu pravimo tudi **vzpostavitev prejšnjega stanja ali naturalna restitucija**. Največkrat vzpostavitev prejšnjega stanja pomeni dolžnost popravila stvari (na primer popravilo v nesreči poškodovanega avta). Če se z vzpostavitvijo prejšnjega stanja škoda ne odpravi popolnoma, je za ostanek škode treba plačati denarno odškodnino (na primer poleg popravila avta je treba plačati še denarno odškodnino zaradi zmanjšanja njegove vrednosti).

Če vzpostavitev prejšnjega stanja ni mogoča ali če po mnenju sodišča ni nujno, da to opravi odgovorna oseba, sodišče odloči, da mora ta oseba izplačati oškodovancu **ustrezno denarno odškodnino** (tretji odstavek 164. člena OZ). Gre za plačilo določenega denarnega zneska, ki je enak obsegu premoženjske škode, ki jo je odgovorna oseba dolžna povrniti. Oškodovanec ima pravico do povrnitve navadne škode in izgubljenega dobička. Sodišče pri odločanju o višini odškodnine praviloma upošteva višino škode, lahko pa tudi stopnjo krivde, materialno stanje odgovorne osebe in druge okoliščine (168., 169. in 170. člen OZ).

10.6.2.2 Odškodnina za nepremoženjsko škodo

Pretrpljene nepremoženjske škode (telesnih in duševnih bolečin ter strahu) ni mogoče odpraviti, zato **vrnitev v prejšnje stanje po naravi stvari ne pride v poštev**. To vrsto škode je mogoče le ublažiti z denarno odškodnino, ki pa ne pomeni ekvivalenta za nastalo škodo, temveč le vrsto zadoščenja, ki ga imenujemo tudi **denarna satisfakcija**.

Če gre za kršitev osebnostne pravice, lahko sodišče odredi na stroške povzročitelja škode objavo sodbe ali preklic izjave, s katero je storjena škoda, ali stori kaj drugega, s čimer je mogoče doseči namen, ki se doseže z odškodnino (178. člen OZ).

11 Delovno pravo

Delovno pravo je posebna pravna veja, ki s samostojnimi delovnopravnimi instituti, deloma pa z uporabo civilnega in upravnega prava, **ureja delovna razmerja kot trajno urejena razmerja med delodajalcem in delavcem**. Glede na značilnosti delavca kot šibkejše stranke v delovnem razmerju individualno delovno pravo posebej pravno **varuje interese delavcev** in njihovo dostojanstvo ter upošteva ustavno pravico delavcev do svobode dela.

Primerjalna zakonodaja in pravna teorija razvrščata delovno pravo na **kolektivno** (kolektivne pogodbe, socialno partnerstvo, sodno varstvo pravic, sodelovanje zaposlenih pri upravljanju in udeležba pri rezultatu vodenja podjetja) in na **individualno delovno pravo** (posamezne pravice in pravna razmerja pri pogodbi o zaposlitvi). Vse bolj se zaokrožuje v samostojno pravno področje tudi državna in mednarodna ureditev socialnih pravic, ki nastaja **kot pravo socialne varnosti**.

Uslužbensko pravo je del delovnega prava, ki ureja posebnosti delovnih razmerij, pri katerih je delodajalec država, lokalna skupnost in druge osebe javnega prava.

Temeljni značilnosti delovnih in uslužbenskih razmerij sta **odplačnost** in **podrejenost**. Toda zaradi številnih posebnosti je delovno oz. uslužbensko razmerje pogodbeno razmerje s samostojno pravno naravo, različno od vrste pravil obligacijskega prava. Od tod pogodba o zaposlitvi, ki je sicer pogodba, vendar pogodba delovnega in ne obligacijskega prava. Za delovno in uslužbensko pravo je značilno, da se pravno ureja s **pogodbenimi pravili**, drugi, večji del pa s **pravili javnega prava**. Pogodbeni del urejanja delovnega razmerja obsega pogodbo o zaposlitvi na ravni razmerja med delavcem in delodajalcem ter vrsto kolektivnih pogodbenih ravni (podjetniška, panožna, splošna ...).

11.1 Pogodba o zaposlitvi

11.1.1 Oblika pogodbe

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) določa, da se pogodba o zaposlitvi sklene v **pisni obliki**, vendar kršitev ne predstavlja neveljavnosti pogodbe. Pisna pogodba je dokazilo o vsebini pogodbe, ne pomeni pa pogoja za pravno učinkovitost same pogodbe. Če delavec delo opravlja in obstajajo sestavine delovnega razmerja, je uvedena zakonska domneva, da delovno razmerje obstaja.

Pisna pogodba o zaposlitvi se delavcu izroči ob njeni sklenitvi, najkasneje pa v enem mesecu po začetku dela oz. zadnji delovni dan, če je trajanje pogodbe krajše. Če delavcu ni izročena pisna pogodba o zaposlitvi, lahko zahteva, da mu jo delodajalec izroči ter ima sodno varstvo.

11.1.2 Sestavine pogodbe o zaposlitvi

Določbe zakonov in podzakonskih predpisov, drugih splošnih aktov in kolektivnih pogodb veljajo kot vsebina pogodbe o zaposlitvi neposredno, če so ugodnejše za delavca.

ZDR določa **obvezne sestavine pogodbe** o zaposlitvi ter druge sestavine, ki morajo biti prav tako opredeljene v pogodbi, če so posebne pravice in obveznosti med strankama pogodbe tudi dogovorjene (konkurenčna klavzula, poraba dopusta ob več zaposlitvah s krajšim delovnim časom ...). Če pogodba o zaposlitvi vsebuje določilo, ki je v nasprotju z zakonom, kolektivno pogodbo ali splošnim aktom delodajalca, to pomeni **ničnost** konkretnega spornega določila.

Pogodba o zaposlitvi **mora** med drugim vsebovati (**obvezne sestavine**):

- podatke o pogodbenih strank z navedbo njunega bivališča oz. sedeža;
- datuma nastopa dela;
- naziv delovnega mesta oz. podatke o vrsti dela; pri javnih uslužbencih pa npr. navedbo delovnega mesta oz. položaja, na katerem bo javni uslužbenec opravljal delo;
- kraj opravljanja dela;
- čas trajanja delovnega razmerja;
- določilo, ali gre za delovno razmerje s polnim ali krajšim delovnim časom;
- določilo o dnevnem ali tedenskem rednem delovnem času in razporeditvi delovnega časa;
- določilo o znesku osnovne plače delavca ter o morebitnih drugih plačilih;
- določilo o letnem dopustu;
- odpovedno roki.

V pogodbi o zaposlitvi se glede določenih vprašanj (npr. delovni čas, letni dopust ...) **stranki lahko sklicujeta** na veljavne zakone in druge predpise.

11.1.3 Stranki pogodbe o zaposlitvi

V ZDR je enotno sprejet izraz **delavec**, v Zakonu o javnih uslužbencih (ZJU) pa izraz **javni uslužbenec**. Pogodbeni stranki pogodbe o zaposlitvi sta tako **delodajalec**, ki je lahko pravna ali fizična oseba, in delavec oz. javni uslužbenec.

Delavec sklene pogodbo o zaposlitvi **osebno** in ne po zastopnikih. Pri delodajalcu, ki je pravna oseba, nastopa v imenu delodajalca njegov **zastopnik**, določen z zakonom ali aktom o ustanovitvi, ali oseba, ki jo je pisno pooblastila. Če je delodajalec državni organ, nastopa v imenu delodajalca njegov **predstojnik** oz. od njega pooblaščen oseba.

Fizična oseba lahko sklene pogodbo o zaposlitvi z dopolnjenim **15. letom**. Sankcija za kršitev **delovnopravne poslovne sposobnosti** je neobstoj (ničnost) pravnega posla. 20. člen ZDR ureja pogoje za sklenitev pogodbe o zaposlitvi in določa, da mora delavec, ki sklene pogodbo o zaposlitvi, izpolnjevati predpisane, s kolektivno pogodbo ali splošnim aktom delodajalca določene oz. s strani delodajalca zahtevane in objavljene pogoje za opravljanje.

Tuj državljan ali oseba brez državljanstva lahko skleneta pogodbo o zaposlitvi, če izpolnjujeta splošne pogoje in pogoje, določene s posebnim zakonom, s katerim se ureja zaposlovanje teh oseb.

Delodajalec ima **pravico do svobodne določitve**, in sicer s katerim kandidatom, ki izpolnjuje pogoje, bo sklenil pogodbo o zaposlitvi, ob upoštevanju zakonskih, predpisanih, dogovorjenih ali zahtevanih pogojev za opravljanje dela.

11.2 Objava prostih delovnih mest

Delodajalec mora prosto delovno mesto objaviti pred zasedbo. Objava mora vsebovati pogoje za opravljanje dela in rok za prijavo, ki ne sme biti krajši kot osem dni. Za objavo se šteje tudi objava v uradnih prostorih Zavoda RS za zaposlovanje. Če delodajalec objavi prosto delovno mesto tudi v sredstvih javnega obveščanja, začne rok za prijavo teči z dnem zadnje objave.

Da bi se izognili izigravanju, ZDR v 24. členu natančno opredeljuje **izjemne primere** sklenitve delovnega razmerja brez objave, in sicer med drugim tudi v naslednjih primerih:

- obveznosti delodajalca iz naslova štipendiranja,
- zaposlitev invalida,
- zaposlitev za določen čas (ne več kot tri mesece),
- zaposlitev osebe, ki je pri delodajalcu opravljala pripravništvo, za nedoločen čas,
- zaposlitev družbenikov v pravni osebi,
- zaposlitev družinskih članov delodajalca, ki je fizična oseba,
- poslovodne osebe, prokuriste.

Iz objave delovnega mesta ne sme izhajati, da delodajalec daje prednost določenemu spolu. Če pa je **različna obravnava spolov** nujna zaradi dejanske zahteve delovnega mesta, je lahko upravičena.

11.3 Pravice in obveznosti delodajalca ter kandidata

Pravice in obveznosti delodajalca so urejene v 26. členu ZDR, ki določa, da sme delodajalec od kandidata zahtevati le predložitev dokazil o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dela. **Delodajalec** pri tem **ne sme zahtevati podatkov** o družinskem oz. zakonskem stanu, o nosečnosti, o načrtovanju družine oz. drugih podatkov, če niso v neposredni zvezi z delovnim razmerjem.

Delodajalec **ne sme pogojevati** sklenitve pogodbe o zaposlitvi s pridobitvijo podatkov, z dodatnimi pogoji v zvezi s prepovedjo nosečnosti ali odlogom materinstva ali z vnaprejšnjim podpisom odpovedi pogodbe o zaposlitvi s strani delavca.

Pri sklepanju pogodbe o zaposlitvi lahko delodajalec **preizkusi znanja oz. sposobnosti** kandidatov in na svoje stroške napoti kandidata na predhodni **zdravstveni pregled**.

Kandidat je dolžan:

- predložiti delodajalcu dokazila o izpolnjevanju pogojev za opravljanje dela,

- obvestiti delodajalca o vseh njemu znanih dejstvih, pomembnih za delovno razmerje,
- obvestiti delodajalca o njemu znanih drugih okoliščinah, ki ga kakorkoli onemogočajo ali bistveno omejujejo pri izvrševanju obveznosti iz pogodbe ali ki lahko ogrožajo življenje ali zdravje oseb, s katerimi pri izvrševanju svojih obveznosti prihaja v stik.

Kandidat ni dolžan odgovarjati na vprašanja, ki niso v neposredni zvezi z delovnim razmerjem. Pravica neizbranega kandidata je, da ga delodajalec v osmih dneh po sklenitvi pogodbe o zaposlitvi pisno obvesti, da ni bil izbran.

11.4 Obveznosti delavcev

Obveznosti delavcev lahko razvrstimo v naslednje kategorije:

1. **Opravljanje dela.** Delavec mora **vestno opravljati delo** na delovnem mestu ter v času in na kraju, ki sta določena za izvajanje dela, upošteva organizacijo dela in poslovanja pri delodajalcu. Delavec mora opravljati **tudi drugo delo**, kadar je to določeno z zakonom ali kolektivno pogodbo.
2. **Obveznost obveščanja.** Delavec mora obveščati delodajalca o **bistvenih okoliščinah**, ki vplivajo oz. bi lahko vplivale na izpolnjevanje njegovih pogodbenih obveznosti. Delavec mora obvestiti delodajalca tudi o vsaki **grozeči nevarnosti** za življenje ali zdravje ali za nastanek materialne škode, ki jo zazna pri delu in bi lahko nastala delodajalcu ali tretjim osebam.
3. **Prepoved škodljivega vedenja.** Delavec ne sme delovati tako, da bi to **huje škodovalo** delodajalčevim interesom glede na naravo dela, ki ga delavec opravlja pri delodajalcu. Delavec **ne sme zahtevati ali sprejeti darila ali obljube darila** ali kakšne druge koristi za pomoč drugim pri vseh poslovnih dejavnostih delodajalca, če zakon ne določa drugače.
4. **Obveznost varovanja poslovne skrivnosti.** Delavec ne sme uporabljati zase ali **izdati delodajalčevih poslovnih skrivnosti**, ki jih kot take določi delodajalec in so bile delavcu zaupane ali s katerimi je bil seznanjen na kakršenkoli drug način. Za poslovno skrivnost se štejejo tudi podatki, za katere je očitno, da bi nastala občutna škoda, če bi zanje zvedela nepooblaščen oseba.
5. **Prepoved konkurence.** Obveznost delavca glede predanosti in zvestobe med delovnim razmerjem ter dolžnosti varovanja poslovne skrivnosti je splošna. Po ZDR (prepoved konkurence) in ZJU (prepoved opravljanja drugih dejavnosti in konflikt interesov) so te obveznosti tudi zakonsko določene.

ZJU določa tiste obveznosti, kjer zaradi splošnega javnega interesa ne more veljati splošno delovno pravo oz. kolektivne pogodbe. Po ZJU so to naslednje, zgolj za javne uslužbenke značilne obveznosti.

6. **Opravljanje dela po navodilih in odredbah nadrejenega.** To je dolžnost javnih uslužbencev vselej, razen če po zakonu niso vezani na ravnanje po navodilih nadrejenih oseb (npr. inšpektorji). Javni uslužbenec lahko zahteva pisno odredbo in pisno navodilo, če meni, da je vsebina ustne odredbe ali ustnega navodila nejasna, ali če meni, da bi izvršitev ustne odredbe oz. navodila pomenila protipravno ravnanje oz. povzročila škodo (v tem primeru je tudi **prost odškodninske in disciplinske odgovornosti**). Javni uslužbenec lahko odkloni

izvršitev odredbe oz. navodila, če bi pomenila protipravno ravnanje, mora pa jo odkloniti, če bi izvršitev pomenila kaznivo dejanje.

7. **Povečan obseg dela.** Povečan obseg dela oz. dodatne delovne obremenitve javnega uslužbenca (v okviru polnega delovnega časa in dovoljenega obsega dela prek polnega delovnega časa) je dopusten na podlagi dogovora med javnim uslužbencem po pisni odločitvi predstojnika in se tudi dodatno nagradi.
8. **Opravljanje drugega dela v interesu delodajalca** (npr. sodelovanje v nadzornih organih).
9. **Opravljanje manj zahtevnega dela** v primeru višje sile, naravne in druge nesreče, izjemnega povečanega obsega dela ter v primeru drugih nepredvidljivih razmer po odredbi nadrejenega, vendar ne več kot tri mesece.

11.5 Obveznosti delodajalca

Kot delodajalčeve obveznosti ZDR določa:

1. **Obveznost zagotavljanja dela.** Delodajalec mora delavcu zagotoviti delo, za katero sta se stranki dogovorili v pogodbi in mu omogočiti nemoteno izpolnjevanje delovnih obveznosti. Delodajalec mora tudi zagotoviti vsa potrebna sredstva in delovni material in omogočiti prost dostop do poslovnih prostorov.
2. **Obveznost plačila.** Delodajalec mora delavcu zagotoviti ustrezno plačilo za opravljanje dela. Zagotoviti mu mora tudi povračilo stroškov v zvezi z delom.
3. **Obveznost zagotavljanja varnih delovnih razmer in varovanje delavčeve osebnosti.** Delodajalec mora zagotavljati razmere za **varnost in zdravje delavcev** v skladu s posebnimi predpisi o varnosti in zdravju pri delu. Varovati in **spoštovati mora delavčevo osebnost** ter upoštevati in ščititi delavčevo zasebnost. Delodajalec mora zagotavljati tako delovno okolje, v katerem noben delavec ni izpostavljen **nezaželenemu ravnanju spolne narave** ali drugemu na spolu temelječemu vedenju, ki žali dostojanstvo moških in žensk pri delu.

11.6 Pogodba o zaposlitvi za določen čas

Pogodba o zaposlitvi (POZ) za določen čas se med drugim lahko sklepa, če gre za:

- izvrševanje dela, ki po svoji naravi traja določen čas,
- nadomeščanje začasno odsotnega delavca,
- začasno povečan obseg dela,
- zaposlitev tujca, ki ima delovno dovoljenje za določen čas,
- poslovodne osebe,
- opravljanje sezonskega dela,
- voljene in imenovane funkcionarje oz. druge delavce, ki so vezane na mandat organa ali funkcionarja v lokalnih skupnostih, političnih strankah, sindikatih, zbornicah, društvih in njihovih zvezah.

Zakon prepoveduje t. i. **veriženje pogodb**, zato določa časovno omejitev sklepanja pogodb o zaposlitvi za določen čas z istim delavcem in za isto delo, in sicer največ dve leti.

11.7 Pogodba o zaposlitvi s krajšim delovnim časom

Zaposlitev s krajšim delovnim časom je ena od sodobnih oblik zaposlovanja, ki jo urejajo tudi številni mednarodni dokumenti. Po 64. členu ZDR se POZ lahko sklene tudi za delovni čas, krajši od polnega delovnega časa (40 ur/teden). Za krajši delovni čas se šteje čas, ki je krajši od polnega delovnega časa, ki velja pri delodajalcu, s tem da zakon ne določa spodnje meje števila ur, ki ga mora delavec prebiti na delu (torej lahko tudi 1 uro).

Vendar pa ZDR določa, da ima delavec, ki je sklenil POZ za krajši delovni čas, take pogodbene in druge pravice (npr. pokojninsko, invalidsko, zdravstveno zavarovanje) ter obveznosti iz delovnega razmerja kot delavec, ki dela polni delovni čas, vendar jih uveljavlja sorazmerno času, za katerega je sklenil delovno razmerje.

Delavec lahko sklene POZ za krajši delovni čas tudi z več delodajalci in tako doseže polni delovni čas, določen z zakonom, s tem da se mora sporazumeti z delodajalci o razporeditvi delovnega časa, o načinu izrabe letnega dopusta in načinu izrabe drugih pravic.

11.8 Prenehanje pogodbe o zaposlitvi

POZ preneha veljati s **potekom časa**, za katerega je bila sklenjena, s **smrtjo** delavca ali delodajalca, s **sporazumno razveljavitvijo**, z **odpovedjo** (redno ali izredno), s sodbo sodišča, in v drugih primerih, ki jih določa zakon.

POZ sklenjena za določen čas preneha veljati s potekom roka, za katerega je bila sklenjena oz. ko je bilo dogovorjeno delo opravljeno, ali s prenehanjem razloga, zaradi katerega je bila sklenjena. Pogodba pa lahko preneha še pred potekom časa, če se pogodbeni stranki o tem sporazumeta ali če nastopijo drugi razlogi za prenehanje pogodbe.

POZ preneha veljati s **smrtjo delavca** in tudi s **smrtjo delodajalca** (fizične osebe), razen če dedič nadaljuje zapustnikovo dejavnost.

POZ lahko stranki kadarkoli razveljavita s pisnim sporazumom, ki mora vsebovati določbo o posledicah, ki nastanejo delavcu zaradi sporazumne razveljavitve pri uveljavljanju pravic iz zavarovanja ob brezposelnosti. ZDR predvideva obvezno **pisnost** takega sporazuma in sankcijo neveljavnosti za primer, če sporazum ni sklenjen.

Delodajalec mora na zahtevo delavca najkasneje v treh dneh vrniti delavcu vse njegove dokumente ter mu izdati tudi potrdilo o vrsti dela, ki ga je opravljal. Delodajalec ne sme v potrdilu navesti ničesar, kar bi delavcu otežilo sklepanje nove POZ.

11.8.1 Redna in izredna odpoved POZ

ZDR ureja odpoved pogodbe o zaposlitvi kot **redno** (z odpovednim rokom), ureja pa tudi primere, ko stranki lahko odpovesta POZ tudi brez odpovednega roka – **izredna odpoved**. Razlika med redno in izredno odpovedjo je torej predvsem v tem, da je

delavec **pri redni odpovedi upravičen do odpovednega roka**, ki je odvisen od časa njegove zaposlitve, **pri izredni pa je razlog odpovedi tak, da ni mogoče nadaljevanje pogodbe do izteka odpovednega roka**. Delne odpovedi po ZDR ni – POZ se lahko odpove le v celoti.

ZDR določa primere, ko je izredna odpoved **neveljavna**. To so primeri, ko gre za diskriminacijo, grožnjo ali prevaro delodajalca ali zмотo delavca.

Delavec lahko redno odpove POZ **brez obrazložitve**, **delodajalec** pa sme redno odpovedati POZ le, **če obstaja utemeljen razlog za redno odpoved**, oboje v primerih oz. iz razlogov, določenih z zakonom. Za odpoved, ki jo da delodajalec, mora obstajati utemeljen razlog (med utemeljene razloge nikakor ne more soditi odsotnost od dela, zaradi nezmožnosti za delo zaradi bolezni ali poškodbe ali npr. vložitve tožbe). Dokazno breme za redno odpoved je na strani delodajalca. Pri izredni odpovedi je drugače – utemeljen razlog, ki upravičuje izredno odpoved, mora vedno dokazati tista stranka, ki izredno odpoveduje POZ.

11.8.2 Postopek pred odpovedjo zaradi krivde delavca

Pred redno odpovedjo POZ iz **krivdnega razloga** mora **delodajalec pisno opozoriti delavca** na izpolnjevanje obveznosti in možnost odpovedi ob ponovitvi kršitve. Pred redno odpovedjo **iz osebnega ali krivdnega razloga** in pred izredno odpovedjo POZ mora delodajalec delavcu omogočiti **zagovor**, razen če obstajajo okoliščine, zaradi katerih bi bilo od delodajalca neopravičeno pričakovati, da delavcu to omogoči oz. če delavec to izrecno odkloni ali če se neopravičeno ne odzove povabilu na zagovor.

Delodajalec mora o nameravani redni ali izredni odpovedi POZ **pisno obvestiti sindikat**, katerega član je delavec. Sindikat lahko da svoje mnenje v osmih dneh, ob nameravani izredni odpovedi POZ pa v petih dneh. Če svojega mnenja v navedenem roku ne poda, se šteje, da odpovedi ne nasprotuje. Sindikat **lahko nasprotuje** odpovedi, če meni, da zanjo ni utemeljenih razlogov ali da postopek ni bil izveden skladno z ZDR.

Določena je tudi posledica, če sindikat nasprotuje izredni odpovedi kot takojšnjemu posegu v delavčev delovnopравни status: **zadržanje delavca na delu zaradi poteka roka za arbitražno ali sodno varstvo**. Če se delavec in delodajalec sporazumeta o reševanju spora pred arbitražo, se zadržanje učinkovanja prenehanja POZ zaradi odpovedi podaljša do izvršljive arbitražne izvršitve.

Redna in izredna odpoved POZ morata biti izraženi v **pisni obliki**. Delodajalec mora pisno **obrazložiti** redno ali izredno odpoved POZ ter opozoriti delavca na pravno varstvo in njegove pravice iz zavarovanja brezposelnosti. Redno ali izredno odpoved POZ mora delodajalec delavcu vročiti **osebno praviloma v prostorih delodajalca** oz. na naslovu bivališča, s katerega delavec dnevno prihaja na delo. Če delavca ni najti na naslovu tega bivališča, ali nima trajnega stalnega ali začasnega prebivališča v RS, ali odkloni vročitev, se odpoved POZ objavi na oglasnem mestu na sedežu delodajalca. Po preteku osmih delovnih dni se šteje vročitev za opravljeno.

11.8.3 Delodajalčeva redna odpoved POZ

Delodajalec lahko delavcu redno odpove POZ, kadar ni mogoče nadaljevanje delovnega razmerja:

- **če gre za poslovni razlog** – če torej preneha potreba po opravljanju določenega dela pod pogoji iz POZ zaradi ekonomskih, organizacijskih, tehnoloških, strukturnih ali podobnih razlogov na strani delodajalca (presežki delavcev);
- **če gre za razlog nesposobnosti** – za nedoseganje pričakovanih delovnih rezultatov, ker delavec dela ne opravlja pravočasno, strokovno in kvalitetno;
- **če gre za krivdni razlog** – če delavec krši pogodbene obveznosti ali druge obveznosti iz delovnega razmerja.

Delodajalec mora v prvih dveh primerih preveriti, ali je mogoče zaposliti delavca pod spremenjenimi pogoji ali na drugih delih oz. ga je mogoče dokvalificirati oz. prekvalificirati za drugo delo. Če ta možnost obstaja, mora delodajalec delavcu ponuditi sklenitev nove pogodbe.

Če delodajalec odpoveduje POZ, je minimalni odpovedni rok sorazmeren z delovno dobo (od 30 do 150 dni). Delodajalec in delavec se lahko dogovorita za odškodnino namesto odpovednega roka. Če odpove POZ delodajalec, ima delavec med odpovednim rokom pravico do odsotnosti z dela zaradi iskanja nove zaposlitve s pravico do nadomestila plače najmanj dve uri na teden.

ZDR tudi ureja institut **odpovedi s ponudbo nove pogodbe** in določa, da kadar delodajalec odpove POZ in delavcu sočasno ponudi sklenitev nove pogodbe, se mora delavec izjasniti o sklenitvi nove POZ v roku trideset dni, in če ponudbo sprejme, nima pravice do odpravnine.

Delodajalec, ki odpove POZ iz poslovnih razlogov ali zaradi nesposobnosti, mora **izplačati delavcu odpravnino**. Osnova za izračun odpravnine je delavčeva povprečna plača v zadnjih treh mesecih pred odpovedjo. Delavcu pripada odpravnina v višini:

- 1/5 osnove za vsako leto dela pri delodajalcu, če je pri delodajalcu zaposlen več kot eno leto in do pet let;
- 1/4 osnove za vsako leto dela pri delodajalcu, če je pri delodajalcu zaposlen od pet do petnajst let;
- 1/3 osnove za vsako leto dela pri delodajalcu, če je pri delodajalcu zaposlen nad petnajst let.

11.8.4 Delodajalčeva izredna odpoved

Delavec ali delodajalec lahko izredno odpovesta POZ. Delodajalec lahko delavcu izredno odpove POZ v naslednjih primerih:

- če delavec krši pogodbeno ali drugo obveznost iz delovnega razmerja in ima kršitev vse znake kaznivega dejanja;
- če delavec naklepoma ali iz hude malomarnosti huje krši pogodbene ali druge obveznosti iz delovnega razmerja;
- če je delavcu po pravnomočni odločbi prepovedano opravljati določena dela ali če mu je izrečen vzgojni, varnostni ali varstveni ukrep, zaradi katerega ne more opravljati dela dalj kot šest mesecev, ali če mora biti zaradi prestajanja zaporne kazni več kot šest mesecev odsoten z dela;

- če delavec ne opravi uspešno poskusnega dela;
- če delavec v času odsotnosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe ne spoštuje pristojnih zdravniških navodil ali če v tem času opravlja pridobitno delo ali brez odobritve pristojnega zdravnika odpotuje iz kraja svojega bivanja.

11.8.5 Izredna odpoved delavca

Delavec lahko v osmih dneh po tem, ko predhodno pisno opomni delodajalca na izpolnitev obveznosti in pisno obvesti inšpektorja za delo, izredno odpove POZ, če:

- mu delodajalec več kot dva meseca **ne zagotavlja dela** in mu tudi ni izplačal zakonsko določenega nadomestila plače;
- mu **ni bilo omogočeno opravljanje dela zaradi odločbe pristojne inšpekcije** o prepovedi opravljanja delovnega procesa ali prepovedi uporabe sredstev za delo dalj kot trideset dni in mu delodajalec ni plačal zakonsko določenega nadomestila plače;
- mu je delodajalec vsaj dva meseca izplačeval **bistveno zmanjšano plačilo** za delo;
- mu delodajalec trikrat zaporedoma ali v obdobju šestih mesecev **ni izplačal plačila** za delo ob zakonsko oz. pogodbeno dogovorjenem roku;
- delodajalec **ni zagotavljal varnosti in zdravja** delavcev pri delu in je delavec od delodajalca predhodno zahteval odpravo grozeče neposredne in neizogibne nevarnosti za življenje ali zdravje;
- ga je delodajalec **žalil ali se nasilno vedel** do njega ali če kljub njegovim opozorilom ni preprečil takega ravnanja drugih delavcev;
- mu delodajalec ni zagotavljal **enake obravnave glede na spol** oz. mu ni zagotovil **varstva pred spolnim nadlegovanjem**.

Delavec je ob odpovedi zaradi navedenih ravnanj upravičen do odpravnine, določene ob redni odpovedi POZ iz poslovnih razlogov, in do odškodnine najmanj v višini izgubljenega plačila za čas odpovednega roka.

11.8.6 Posebno pravno varstvo pred odpovedjo

Delodajalec **ne sme odpovedati POZ** članu sveta delavcev, delavskemu zaupniku, članu nadzornega sveta, ki predstavlja delavce, predstavniku delavcev v svetu zavoda ter imenovanemu ali voljenemu sindikalnemu zaupniku **brez soglasja organa**, katerega član je, ali sindikata. Varstvo pred odpovedjo za te osebe traja ves čas od njihove izvolitve in najmanj do prenehanja mandata.

Zakon tudi določa, da delodajalec **starejšemu delavcu** ne sme brez njegovega pisnega soglasja odpovedati POZ iz poslovnega razloga, dokler delavec ne izpolni minimalnih pogojev za pridobitev pravice do starostne pokojnine (ne velja v primeru prenehanja delodajalca).

Delodajalec ne sme odpovedati POZ **delavki med nosečnostjo ter ves čas, ko doji otroka, in staršem, ko izrabljajo starševski dopust** v obliki polne odsotnosti z dela. Ne glede na navedene določbe lahko delodajalec odpove POZ in delavcu lahko preneha delavno razmerje po predhodnem soglasju inšpektorja za delo, če so podani razlogi za

izredno odpoved ali zaradi uvedbe postopka za prenehanje delodajalca ali prisilne poravnave.

Delodajalec tudi ne sme odpovedati POZ **invalidu** (razen ob uvedbi postopka za prenehanje delodajalca ali prisilne poravnave) zaradi ugotovljene poklicne invalidnosti, zmanjšane ali omejene zmožnosti za delo ali iz poslovnega razloga ali če mu ni mogoče zagotoviti drugega ustreznega dela ali dela s krajšim delovnim časom v skladu s predpisi o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

12 Zastaranje

12.1 Pojem in temeljna ideja zastaranja

Z zastaranjem **obveznost ne preneha, ampak zgolj postane neiztožljiva**. To pomeni, da po preteku določenega časa upnik nima več pravice zahtevati izpolnitve dolžnikove obveznosti.

Institut zastaranja temelji na ideji, da morajo pravni subjekti pravice, ki so jim na voljo, uresničevati in skrbeti za njihovo uveljavljanje. Če upnik svojih pravic daljše obdobje ne uresničuje, pravni red na nek način šteje, da jih ne potrebuje, zato mu odtegne njihovo varstvo. Hkrati je zastaranje institut varstva dolžnika, saj **upnika sili, da ažurno uveljavi svojo pravico** in odpravi dolžnikovo negotovost. Posledica zastaranja je, da dolžnika ni mogoče več prisiliti, da proti svoji volji izpolni obveznost. Če se bo **skliceval** na nastop zastaranja, bo namreč sodišče zavrnilo zahtevek za izpolnitev. Ker upnikova pravica ne preneha, ampak postane zgolj neiztožljiva, dolžnik, ki plača zastarano obveznost, **plačanega ne more zahtevati nazaj**, saj je plačal veljavno in obstoječo obveznost. Sodišče samo ne pazi na zastaranje, ampak ga upošteva zgolj, če se dolžnik nanj sklicuje.

12.2 Začetek in trajanje zastaralnega roka

Zastaralni rok začne teči prvi dan po dnevu, ko je upnik imel pravico terjati izpolnitev obveznosti, in se izteče zadnji dan z zakonom določenega roka. Čas, ki mora preteči, da nastopi zastaranje, je **zastaralni rok** in je različno dolg, odvisno od vrste obveznosti. Če za kakšno terjatev ni določen daljši ali krajši zastaralni rok, je zastaralni rok **pet let (splošni zastaralni rok)**. Za nekatere posebne terjatve pa so posebej določeni zastaralni roki (npr. **desetletni rok** za terjatve, ki so bile ugotovljene s pravnomočno odločbo ali z odločbo drugega pristojnega organa ali s sodno poravnavo, ali **enoletni** zastaralni rok za gospodinjske terjatve, terjatve radijske in RTV postaje, terjatve za uporabo telefonov in poštnih predalov kot tudi druge njihove terjatve, terjatve za naročnino publikacije).

12.3 Zadržanje in pretrganje zastaranja

Kadar zastaralni rok med upnikom in dolžnikom zaradi določenih razlogov ne teče, je **zastaranje zadržano**. Skupna značilnost teh razlogov je, da zaradi (p)osebnega odnosa med dolžnikom in upnikom od upnika ni mogoče pričakovati, da bo dolžnika tožil na izpolnitev svoje pravice. Zakon kot takšen (p)oseben odnos določa npr. zakonsko in zunajzakonsko zvezo. Ker sta **zakonca v času trajanja zveze** medsebojno povezana, le redko uveljavljata terjatve, ki jih imata drug zoper drugega, zato bi bila z vidika tistega zakonca, ki je v vlogi upnika, nepravilna rešitev, ki bi dopuščala, da njegova terjatev v času zakonske zveze zastara. Enako velja za **razmerja med starši in otroki**, dokler traja roditeljska pravica, med varovanci in skrbnikom, med mobilizacijo, **vojno** nevarnostjo ali vojno za terjatve oseb v vojaški službi, za terjatve, ki jih imajo v tujem

gospodinjstvu zaposlene osebe proti delodajalcu ali njegovim družinskim članom. Če je zastaranje začelo teči, preden je nastal vzrok, ki ga je zadržal, se nadaljuje, ko ta vzrok preneha, čas, ki je pretekel pred zadržanjem, pa se všteje v zastaralni rok.

Pretrganje zastaranja se od zadržanja loči po tem, da zastaralni rok po prenehanju vzroka za pretrganje **začne teči znova** in se ne prišteva že preteklemu roku. Tako se zastaranje pretrga, če dolžnik pripozna dolg (lahko tudi molče, npr. tako, da plača obresti ali del obveznosti), in zastaralni rok začne teči znova od trenutke pripoznave. Tu ne gre za »zamrznitev« teka zastaralnega roka, ampak za nastop nekega dejstva (pripoznave), zaradi katerega zastaralni rok začne teči znova. Zastaranje se pretrga tudi, če upnik vložil proti dolžniku tožbo ali opravi pravno dejanje, ki ima enak učinek kakor tožba (npr. ugovarja v pravdi, prijavi terjatev v stečaj, prijavi odškodninski zahtevek med kazenskim postopkom). Zastaralni rok začne teči znova, ko je spor končan. V tem primeru so razlogi za pretrganje zastaranja podobno kot pri zadržanju časovno razpotegnjeni (ne gre za enkratni dogodek kot pri pripoznavi), vendar pa, kot rečeno, zastaralni rok po koncu spora začne teči znova.

V kazenskem pravu je zastaranje zelo pomembno. Za razliko od zastaranja v obveznostnem pravu veže državne organe in sodišča, da morajo **upoštevati zastaranje po uradni dolžnosti**. Zastara pa pravica do **pregona kaznivih dejanj** in tudi **izvršitev kazenskih sankcij**. Ne zastara pa pregon kaznivih dejanj **genocida** in **vojnih hudodelstev**.

12.4 Prekluzija

Prekluzija je uveljavljanje pravice v kogentno določenem roku – po tem roku pravica ugasne (npr. v sodbi piše, da se lahko nanjo pritožite v roku 15 dni).

Razlike med zastaranjem in prekluzijo:

- z iztekom zastaralnega roka preneha pravni temelj za varstvo pravice, ne pa pravica sama; po poteku prekluzivnega roka pa ugasne pravica sama;
- prekluzivni roki so roki, ki določajo, v kakšnem času je potrebno npr. vložiti neko tožbo ali pritožbo;
- potek prekluzivnega roka upošteva sodišče po uradni dolžnosti, iztek zastaralnega roka pa v obligacijskem pravu samo na izrecni ugovor dolžnika.

13 Gospodarsko pravo

Gospodarsko pravo je pravna panoga, ki **ureja pravni status gospodarskih subjektov, njihovo notranjo organizacijo in njihova medsebojna razmerja pri prometu blaga in storitev na trgu**. Mnoge države uporabljajo za to pravno panogo izraz **trgovinsko pravo**, kar pa je vsebinsko enako kot gospodarsko pravo.

Pomemben del gospodarskega prava je torej ureditev posameznih gospodarskih subjektov, njihovega pravnega položaja in njihove notranje organizacije. Pravila, ki urejajo to vprašanje, sestavljajo pravo gospodarskih družb (**korporacijsko pravo**), ki so pomemben del gospodarskega prava in so zaradi svoje vsebine, značilnosti in pomena vse bolj samostojna pravna panoga. V primerjalnem pravu ima ta pravna panoga poseben naziv; v angleškem pravu Company Law, v ameriškem Law of Corporations, v nemškem Gesellschaftsrecht, v francoskem Droit de sociétés.

Gospodarsko pravo obsega poleg prava gospodarskih družb tudi **gospodarsko pogodbeno pravo** (gospodarske pogodbe), ki je sicer v našem pravnem redu urejeno v obligacijskem pravu. Nadalje gospodarsko pravo v širšem pojmovanju zajema številne vrste pravno urejenih razmerij, v katera vstopajo gospodarski subjekti na trgu, to je predvsem **področje konkurence in industrijske lastnine**. Slednje se vse bolj uveljavlja kot samostojna pravna panoga, ki so ji nekateri poimenovali kar tržno pravo.

Današnje gospodarsko pravo se je razvilo iz civilnega (državlanskega) prava, ki je do sprejema velikih gospodarskih kodifikacij v Evropi enotno urejalo pravna razmerja med državljani ter med tako imenovanimi trgovci, torej tistimi, ki so se poklicno in s pridobitnim namenom ukvarjali s posli. Že v srednjem veku je z razvojem trgovine prišlo do postopnega oblikovanja pravil, ki so se razlikovala od splošno veljavnega državlanskega prava (Lex Mercatoria).

13.1 Gospodarska družba, opredelitev in nastanek

Najpomembnejši gospodarski subjekt je nedvomno gospodarska družba, ki jo Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1) opredeljuje kot **pravno osebo, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost kot svojo izključno dejavnost**. Samostojno opravljanje dejavnosti pomeni, da oseba opravlja to dejavnost ne le v svojem imenu, ampak tudi na svoj račun, torej v svojo korist in ob svojem riziku. **Izključnost** pomeni, da se gospodarski subjekt ukvarja samo ali vsaj pretežno z gospodarsko dejavnostjo. Tisti, ki torej želijo kapital v opravljanje pridobitne dejavnosti ali želijo pridobitno dejavnost opravljati sami, morajo izbrati eno izmed pravnoorganizacijskih oblik gospodarskih subjektov.

Gospodarska družba kot pravna oseba je lahko **lastnik premičnin in nepremičnin**. Lahko **pridobiva pravice in obveznosti**, je torej njihov samostojni nosilec v pravnih razmerij, ločen od svojih članov. Gospodarska družba kot pravna oseba ima tudi **pravdno (procesno) sposobnost, lahko torej toži (je tožnik) ali je tožena (je toženec)**. Ima torej tako imenovano aktivno in pasivno legitimacijo za samostojno nastopanje pred sodišči in drugimi organi.

Gospodarska družba pridobi **lastnost pravne osebe z vpisom v register** (pred vpisom v register veljajo za razmerja med družbeniki pravila o civilnopravni družbeni pogodbi; vsi družbeniki so solidarno odgovorni za obveznost take družbe) in na trgu samostojno opravlja gospodarsko dejavnost kot svojo izključno dejavnost (vsaka dejavnost, ki se kot pridobitna dejavnost opravlja na trgu).

Vse gospodarske družbe so torej pravne osebe po samem zakonu. Med gospodarske družbe ZGD uvršča tudi tiho družbo, čeprav **tiha družba ni niti pravna oseba niti ni družba**. Tiha družba namreč nastane s pogodbo med nosilcem tihe družbe, ki je lahko v kakršnikoli pravnoorganizacijski obliki, in med tihim družbenikom.

Gospodarska družba je korporacija pridobitnega namena, vendar ZGD določa, da se gospodarske družbe za take štejejo tudi tedaj, ko v skladu z zakonom v celoti ali deloma opravljajo dejavnost, ki ni pridobitna. Sicer je pridobitna dejavnost vsaka tista, ki je usmerjena v razdelitev dobička oziroma katere namen je pridobivanje donosa na vloženo premoženje (kapital).

Gospodarska družba se organizira v eni izmed naslednjih zakonsko določenih oblik kot:

- **osebna družba** (družba z neomejeno odgovornostjo, komanditna družba, tiha družba),
- **kapitalska družba** (družba z omejeno odgovornostjo, delniška družba in komanditna delniška družba).

Med oblikami gospodarskih družb zakon na eni strani našteva osebne družbe, kamor uvršča družbo z neomejeno odgovornostjo, komanditno družbo in tiho družbo, ter kapitalske družbe, kamor uvršča družbo z omejeno odgovornostjo, delniško družbo in komanditno delniško družbo. Naštevane je taksativno in izhaja iz zaprtega, končnega števila (**numerus clausus**) pravnih oblik, v katerih se lahko organizirajo gospodarske družbe.

ZGD ne izključuje možnosti, da se navedene oblike gospodarskih družb uporabljajo tudi za opravljanje nepridobitnih dejavnosti. Toda tudi če bi se delniška družba ali družba z omejeno odgovornostjo ali tudi katerakoli druga – na primer osebna – družba uporabila za opravljanje nepridobitne dejavnosti, bi se po ZGD kljub temu štela za gospodarsko družbo. **Zakonsko določene pravnoorganizacijske oblike se štejejo torej za gospodarske družbe ne glede na dejavnost, ki je lahko pridobitna ali nepridobitna.**

Nastanek gospodarskih družb s preoblikovanjem iz prejšnjih družbenih podjetij je potekal postopoma. Tako je ZGD določil, da morajo obstoječe družbe in druge organizacijske oblike podjetij (npr. družbeno ali mešano podjetje itd.) in organizacij (različne organizacijske oblike, ustanovljene še po zakonu o združenem delu in neprilagojene zakonu o podjetjih) uskladiti akte z določbami ZGD do 31. 5. 1994. Do takrat so morale že obstoječe delniške družbe in družbe z omejeno odgovornostjo tudi uskladiti osnovni kapital, število delničarjev (ne več kot 50 pri družbi z omejeno odgovornostjo), najmanjši znesek delnice itd.

13.2 Pojem podjetništva

S pojmom gospodarstvo in gospodarske družbe je tesno povezan tudi pojem podjetništvo. V svoji temeljni zasnovi je podjetništvo **igra med nosilci podjetniških**

dejavnosti, ki smo jih v preteklosti opredeljevali kot trgovce, danes pa kot podjetnike, gospodarstvenike ali zgolj finančne vlagatelje, ki se organizirajo v različne pravnoorganizacijske oblike gospodarskih subjektov, od podjetnika posameznika do osebnih oz. kapitalskih družb.

Cilj podjetniške igre je legalni in legitimni **»odvzem« premoženja** drugim udeležencem podjetniške igre, ki je natančno urejena s pravnimi, moralnimi in družbenimi pravili. Premoženje, ki je »na razpolago za odvzem«, morajo podjetniki vnesti v podjetniško igro in ga posebej označiti, da se jasno loči od drugega premoženja, ki ni namenjeno podjetniški igri (**načelo ločenosti podjetniškega in osebnega premoženja**). Tako samostojni podjetnik posameznik in družbeniki v družbi z neomejeno odgovornostjo vnašajo v podjetniško igro **celotno premoženje**, razen tistega, ki jim je nujno potrebno za preživetje, v kapitalski družbi (delniški družbi, družbi z omejeno odgovornostjo) pa morajo družbeniki zagotoviti z zakonom predpisano **minimalno višino premoženja**.

Cilj podjetniške igre vsakega podjetnika je **povečevanje svojega premoženja**, kar se kaže v ustvarjanju dobička s svojo ustvarjalnostjo in z dobro »igro« na račun drugih. Podjetniška igra je **igra za denar na izpadanje**. Tisti podjetnik, ki v podjetniški igri izgubi celotno premoženje, mora izstopiti iz igre po postopku **stečaja**. Če pa še pred izgubo podjetniškega premoženja ugotovi, da ne more ali noče nadaljevati igre, lahko izstopi po postopku **likvidacije**. Občasne »zdravstvene« težave v tej igri se lahko zdravijo pred sodiščem s **prisilno poravnavo**, pri kateri udeležencu, ki je »bolan«, ostali udeleženci pomagajo na različne načine, praviloma pa mu odpustijo del dolgov.

V Republiki Sloveniji se poleg gospodarskih družb kot izjemno močan igralec v podjetniški igri pojavlja **država**, kot nov igralec pa se pojavlja tudi **Cerkev**.

13.3 Pravna osebnost gospodarskih družb

Bistvo pravne osebnosti je v sposobnosti pravne osebe biti nosilec pravic in obveznosti v pravnih razmerjih. ZGD šteje za **bistvo pravne osebnosti**:

- družbe kot pravne osebe so lahko lastnice premičnin in nepremičnin, torej nosilke lastninske pravice;
- družbe lahko pridobivajo pravice in prevzemajo obveznosti, sklepajo pravne posle, torej vstopajo v pravni promet;
- družbe imajo pasivno in aktivno legitimacijo v pravnem postopku, torej so lahko tožene ali tožijo.

Torej osebne kot kapitalske družbe so pravne osebe. Edina izjema pri tem je tiha družba, ki ni pravna oseba. Tudi gospodarsko interesno združenje je po zakonu pravna oseba, čeprav se izrecno ne šteje kot posebna pravnoorganizacijska oblika oziroma posebna vrsta družbe. **Podjetnik posameznik nima samostojne pravne osebnosti**, čeprav njegova firma, s katero vstopa v pravna razmerja s tretjimi, poleg imena in priimka podjetnika lahko vsebuje tudi druge označbe.

Bistvo pravne osebnosti je, da družba nastopa v pravnih razmerjih s tretjimi kot samostojni nosilec pravic in obveznosti. Pravna osebnost ima za posledico tudi samostojno odgovornost za obveznosti s premoženjem družbe. Pri tem ni pri nobeni od družb nikakršnega odstopanja. Pač pa so **razlike glede odgovornosti družbenikov za obveznosti družbe**. Tako družbeniki niso odgovorni za obveznosti družbe pri delniški

družbi, družbi z omejeno odgovornostjo, nadalje komandisti pri komanditni delniški družbi in pri komanditni družbi.

Pač pa so odgovorni tudi družbeniki – poleg družbe kot pravnega subjekta, ki je **odgovorna s svojim premoženjem** – če gre za družbo z neomejeno odgovornostjo, enako velja za komplementarje pri komanditni družbi.

Podjetnik posameznik je odgovoren za obveznosti, ki jih kot podjetnik prevzema, tudi s svojim premoženjem, ki morda ni bilo vključeno v gospodarske dejavnosti, skratka, odgovoren je **z vsem svojim – osebnim – premoženjem**.

Lastnost pravne osebe pridobijo družbe z vpisom v sodni register. S tem trenutkom družba kot pravni subjekt tudi nastane. Kljub temu so lahko lastniki pred vpisom družbe v register prek družbe opravljali različne pravne posle oz. nastopali v njenem imenu. Vendar pa zakon določa, da se za razmerja med družbeniki, ki nastanejo pred vpisom v register, uporabljajo pravila o civilnopravni družbeni pogodbi. Če je kdo pred vpisom družbe v register nastopal v imenu družbe, je odgovoren osebno z vsem svojim premoženjem, oz. če je teh oseb več, so odgovorne solidarno.

Ne glede na pravila o odgovornosti za obveznosti velja v našem pravu **institut spregleda pravne osebnosti**. Spregled pravne osebnosti je izjema od pravila, da družbeniki v določenih primerih (pri delniški družbe, pri družbi z omejeno odgovornostjo, komanditisti pri komanditni družbi ter komanditni delniški družbi) niso odgovorni za obveznosti družbe. Četudi gre za družbenika, ki po splošnem pravilu ne bi bil odgovoren za obveznosti družbe, to pravilo odpove in so taki družbeniki odgovorni v naslednjih primerih:

- če so pravno osebo zlorabili za oškodovanje svojih upnikov ali
- če so v nasprotju z zakonom ravnali s premoženjem pravne osebe kot s svojim lastnim premoženjem ali
- če so v svojo korist ali v korist kake druge osebe zmanjšali premoženje družbe in so vedeli ali bi morali vedeti, da ta ne bo sposobna poravnati svojih obveznosti tretjim osebam (8. člen ZGD-1)

Če povzamemo, je ureditev odgovornosti za obveznosti v našem gospodarskem statusnem pravu naslednja:

1. **Z vsem svojim premoženjem so odgovorni za obveznosti:**
  - podjetnik posameznik,
  - družbe,
  - podjetnik posameznik ali družba za obveznosti, ki so nastale iz poslovanja tihe družbe.
2. **Družbeniki so odgovorni za obveznosti družbe s svojim premoženjem v:**
  - družbi z neomejeno odgovornostjo,
  - komplementarji v komanditni družbi.
3. **Družbeniki, ki niso odgovorni za obveznosti družbe, so:**
  - delničarji v d. d.,
  - družbeniki v d. o. o.,
  - komanditisti v k. d. oziroma k. d. d.

13.4 Odgovornost za obveznosti

Podjetnik in družba sta odgovorna za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem. Zakon določa, kdaj in kako so poleg družbe odgovorni tudi družbeniki.

13.4.1 Odgovornost podjetnika

Samostojni podjetnik je kot fizična oseba odgovoren z **vsem svojim premoženjem**, torej tako s premoženjem, ki je stvarna podlaga opravljanja njegove gospodarske dejavnosti, kakor tudi s svojim osebnim premoženjem (premoženjem, namenjenim zadovoljevanju osebnih potreb).

13.4.2 Odgovornost družbe za svoje obveznosti

Družba z vpisom v sodni register pridobi lastnost pravne osebe. S tem pridobi lastno pravno subjektiviteto, ki je ločena od pravne subjektivitete njenih članov. S pridobitvijo lastnosti pravne osebe tako družba pridobi tudi sposobnost biti subjekt pravic in obveznosti. Zato po 2. odstavku 7. člena ZGD-1 družba sama odgovarja za svoje obveznosti – torej obveznosti, ki jih je prevzela s pravnimi posli, ki jih je sklenila s tretjimi, in za druge obveznosti, ki nastanejo pri opravljanju gospodarske dejavnosti (npr. povrniti škodo na podlagi odškodninske odgovornosti).

13.4.3 Spregled pravne osebnosti

Ne glede na določila iz poglavja 2.3.3 so za obveznosti družbe odgovorni tudi njeni družbeniki, in to:

- če so družbo kot pravno osebo zlorabili za to, da bi dosegli cilj, ki je zanje kot posameznike prepovedan,
- če so družbo kot pravno osebo zlorabili za oškodovanje svojih ali njenih upnikov,
- če so v nasprotju z zakonom ravnali s premoženjem družbe kot pravne osebe kot s svojim lastnim premoženjem ali
- če so v svojo korist ali v korist druge osebe zmanjšali premoženje družbe, čeprav so vedeli ali bi morali vedeti, da ne bo sposobna poravnati svojih obveznosti tretjim osebam.

V poslovnem življenju lahko pride do položajev, ko dosledno upoštevanje ločenosti pravne osebe od njenih družbenikov pripelje do očitno nepravilne rešitve. Eno od pravnih sredstev proti taki možnosti je spregled pravne osebnosti. O njej govorimo takrat, kadar zakon, sodna ali upravna odločba zanemari oz. zavestno prezre samostojno, z zakonom zagotovljeno subjektiviteto pravne osebe in prenese učinke nekega, prvotno na pravno osebo, navezanega stanja, na osebo ali osebe, ki stojijo za pravno osebo. **Spregled pravne osebe pomeni, da se zanika ločenost med pravno osebo in njenimi pripadniki.**

13.5 Register

Gospodarska družba pridobi pravno sposobnost z vpisom v sodni register. Vsi subjekti, za katere zakon določa, da se vpišejo v sodni register, so dolžni vložiti predlog za vpis njihove ustanovitve v sodni register. Temeljna funkcija sodnega registra je javna objava podatkov o subjektih vpisa, ki so pomembni za pravni promet. Z vpisom podatka, za katerega zakon določa, da se vpisuje v sodni register, se ta podatek javno objavi.

Načelo javnosti sodnega registra, ki ga uzakonja Zakon o sodnem registru, ima dva vidika:

- po eni strani načelo javnosti pomeni, da je vsebina vpisa v sodni register javno dostopna, zato se nihče ne more sklicevati, da mu vsebina posameznega vpisa ni bila znana;
- po drugi strani pa to načelo pomeni, da sodni register vodijo državni organi – okrožna sodišča. To zagotavlja popolno nepristranskost pri vsebini vpisov, kar je izredno pomembno za pravni promet, ker se lahko vsak zanese, da so vpisani podatki v registru pravilni oz. resnični.

Načelo javnosti sodnega registra se razteza na vse podatke, vpisane v sodni register, in na vse listine v zbirki listin. Zato ima vsakdo pravico zahtevati dostop do podatkov, ne da bi moral izkazovati pravni interes. Način zagotavljanja javnega dostopa do podatkov je prilagojen načinu vodenja sodnega registra. Le-ta se vodi kot centralna informatizirana baza, zato se javni dostop do podatkov zagotavlja bodisi z računalniškim izpisom vpisanih podatkov (t. i. izpisek iz sodnega registra) bodisi z elektronskim dostopom do centralne informatizirane baze sodnega registra.

Sodni register v Republiki Sloveniji vodi enajst **okrožnih sodišč**. Vsako od njih je pristojno za odločanje o vpisu tistih subjektov vpisa (in podatkov o njih), ki imajo sedež na območju posameznega sodišča.

Sodni register je sestavljen iz dveh delov: **glavne knjige in zbirke listin**. Glavna knjiga je namenjena vpisu in objavi podatkov o pravno pomembnih dejstvih, za katere zakon določa, da se vpišejo v sodni register. V zbirko listin pa se vložijo listine, na podlagi katerih je bil opravljen vpis posameznega pravno pomembnega dejstva.

13.5.1 Vpis posameznih podatkov v sodni register

Zaradi načina vodenja sodnega registra kot centralne informatizirane baze in preverjanja razlikovanja od že registriranih firm lahko sodišče vpis opravi samo tako, da na prvem mestu vpiše **fantazijsko ime** firme, npr.: OMARA, prodaja pohištva in svetovanje o notranji opremi, d. o. o. Poleg (polne) firme se v sodni register vpiše tudi skrajšana firma, ki mora vsebovati vsaj sestavino, po kateri se firma družbe razlikuje od firm drugih družb, in označbo pravnoorganizacijske oblike, npr.: OMARA, d. o. o.

V register se vpišejo ustanovitelji, člani oz. družbeniki vseh pravnoorganizacijskih oblik. Vpišejo se osnovni identifikacijski podatki in vrsta ter obseg odgovornosti za obveznosti subjekta vpisa. Pri tem je treba opozoriti na nekatere posebnosti pri naslednjih pravnoorganizacijskih oblikah:

- pri družbi z omejeno odgovornostjo se pri posameznem družbeniku vpiše tudi nominalna višina osnovnega vložka, kar velja tudi za vpis osnovnega vložka posameznega komanditista pri komanditni družbi;

- pri delniški družbi se podatki o delničarjih v sodni register ne vpisujejo – vpišejo se samo podatki o ustanoviteljih, torej o osebah, ki so ob ustanovitvi delniške družbe sprejele statut.

13.6 Razvrstitev gospodarskih družb

Družbe se pri uporabi ZGD-1 razvrščajo na mikro, majhne, srednje in velike družbe z uporabo navedenih meril na bilančni presečni dan letne bilance stanja:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu,
- čisti prihodki od prodaje,
- vrednost aktive.

Mikro družba je družba, ki izpolnjuje dve od navedenih meril:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu ne presega 10,
- čisti prihodki od prodaje ne presegajo 2.000.000 evrov in
- vrednost aktive ne presega 2.000.000 evrov.

Majhna družba je družba, ki ni mikro družba in izpolnjuje dve od meril:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu ne presega 50,
- čisti prihodki od prodaje ne presegajo 8.800.000 evrov in
- vrednost aktive ne presega 4.400.000 evrov.

Srednja družba je družba, ki ni mikro oz. majhna družba in ki izpolnjuje dve od meril:

- povprečno število delavcev v poslovnem letu ne presega 250,
- čisti prihodki od prodaje ne presegajo 35.000.000 evrov in
- vrednost aktive ne presega 17.500.000 evrov.

Velika družba je družba, ki ni mikro, majhna ali srednja družba. V vsakem primeru pa se za velike družbe štejejo: banke, zavarovalnice, borza vrednostnih papirjev in družbe, ki morajo pripraviti konsolidirano letno poročilo.

13.7 Revidiranje

ZGD-1 določa dolžnost revidiranja letnih poročil velikih in srednjih družb, dvojnih družb ter tistih majhnih kapitalskih družb, katerih z vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu. Podrobnosti revidiranja podrobneje ureja **Zakon o revidiranju** (ZRev-2), ki ureja revizijo po vsebinski in formalni plati, vključno s formalnimi pogoji, ki jih morajo izpolnjevati revizorji ter tudi pravni položaj in naloge Slovenskega inštituta za revizijo.

ZGD-1 določa, da mora letno poročilo pregledati revizor na način in pod pogoji, določenimi v specialnem zakonu, to je v ZRev-2. Le-ta pojem revidiranja računovodskih izkazov opredeljuje **kot preizkušanje in ocenjevanje računovodskih izkazov ter podatkov** in metod, uporabljenih pri njihovem sestavljanju, in na tej podlagi dajanje **neodvisnega strokovnega mnenja** o tem, ali računovodski izkazi v vseh pomembnejših pogledih podajajo **resničen in pošten prikaz finančnega stanja** ter poslovni izid pravne osebe v skladu s primernim okvirom računovodskega poročanja.

Revizijo oz. storitve revidiranja lahko opravlja **revizijska družba kot gospodarska družba** ali **pooblaščen revizor**, ki deluje kot samostojni revizor – fizična oseba (samostojni podjetnik). Naloge revidiranja letnih poročil lahko v imenu revizijske gospodarske družbe ali samostojnega podjetnika revizorja v njihovem imenu opravljajo pooblašчени revizorji, ki edini lahko podpišejo poročilo o dokončanem revidiranju s strokovnim mnenjem. Po dokončanem revidiranju letnega poročila se izdelata **poročilo o revidiranju**, ki ga obravnavajo organi gospodarskih družb in ki se tudi objavi skupaj s samim letnim poročilom. ZRev-2 določa kaj mora poročilo o revidiranju obsegati, pri čemer je njegov najpomembnejši del mnenje pooblaščenega revizorja o tem, ali računovodski izkazi prikazujejo resnično finančno stanje in poslovni izid, ter spremembe v finančnem položaju pravne osebe.

Mnenje pooblaščenega revizorja je lahko:

- **pritrnilno**: brez pridržkov se oceni, da računovodski izkazi resnično in pošteno prikazujejo finančno stanje in poslovni izid;
- **mnenje s pridržkom**: z njim se izrazi pridržek glede resničnosti in poštenosti prikazovanja posameznih kategorij v računovodskih izkazih;
- **odklonilno mnenje**: z njim se oceni, da računovodski izkazi niso resnični in poštenu.

Obstaja tudi možnost, da pooblašчени **revizor zavrne izdelavo mnenja**, kar mora storiti, če gospodarska družba revizorjem ne omogoči izvajanja revizije v skladu z zakonom ali če vodi poslovne knjige v nasprotju z računovodskimi standardi in zaradi tega ni dovolj podlag, da bi pooblašчени revizor lahko zanesljivo ocenil resničnost in poštenost računovodskih izkazov. V tem primeru ima zavrnitev mnenja enake posledice, kot revizorjevo odklonilno mnenje. V vseh primerih pa mora revizor v poročilu utemeljiti razloge za svoje mnenje.

13.7.1 Revizorjeva odškodninska odgovornost

Odškodninska odgovornost je obligacijsko pravno razmerje, v katerem je ena stranka dolžna povrniti povzročeno škodo drugi stranki, druga stranka pa je upravičena zahtevati takšno povrnitev. Revizijska družba se s pogodbo o revidiranju zaveže opraviti storitve revidiranja, družba, pri kateri bo revizijska družba opravila storitve revidiranja, pa se zaveže plačati ceno za te storitve.

Revizijska družba je gospodarska družba, ki na trgu samostojno opravlja storitve revidiranja kot pridobitno dejavnost, zato nedvomno spada med profesionalne osebe. Pri presoji odškodninske odgovornosti profesionalne osebe je treba uporabiti strožja merila kot pri presoji odškodninske odgovornosti drugih (neprofesionalnih) oseb. Profesionalna oseba je vsaka pravna ali fizična oseba, ki na trgu opravlja določene storitve, za katere je določeno strokovno znanje. V povezavi z določili Obligacijskega zakonika so predpostavke odškodninske odgovornosti revizijske družbe:

- **protipravnost ravnanja,**
- **vzročna zveza med protipravnim ravnanjem in škodo,**
- **škoda.**

Profesionalna odgovornost revizijske družbe je v ZGD-1 delno omiljena z omejitvijo te odgovornosti na naslednje najvišje zneske:

- do 150.000 evrov za majhne kapitalske družbe,

- do 500.000 evrov za srednje kapitalske družbe in
- do 1.000.000 evrov za velike kapitalske družbe.

Omejitev odškodninske odgovornosti pa ne velja, če je bila **škoda povzročena namenoma ali iz hude malomarnosti**.

13.8 Javna objava letnih poročil gospodarskih družb

Letna poročila velikih in srednjih kapitalskih družb je treba zaradi javne objave skupaj z revizorjevim poročilom predložiti in **Agenciji Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (v nadaljnjem besedilu: AJPES)** v osmih mesecih po koncu poslovnega leta.

Letno poročilo majhnih družb, z vrednostnimi papirji katerih se ne trguje na organiziranem trgu, in letno poročilo podjetnikov je treba zaradi javne objave predložiti AJPES-u v treh mesecih po koncu poslovnega leta.

Vsa omenjena poročila mora AJPES javno objaviti. AJPES mora vsakomur na njegovo zahtevo izročiti kopijo letnega ali konsolidiranega letnega poročila skupaj z revizorjevim poročilom – za plačilo nadomestila.

Namen javne objave letnih poročil je zagotoviti javno dostopnost (razkritje) podatkov o premoženjskem položaju in poslovanju družb in podjetnikov.

14 Podjetnik

Osnovne značilnosti podjetnika so enake kot pri gospodarskih družbah: samostojnost (lastna korist in riziko), pridobitnost (poslovanje zaradi dobička) in opravljanje dejavnosti na trgu. Med podjetnikom in gospodarskimi družbami je pomembna razlika. **Podjetnik ni pravna oseba, niti to ni njegovo podjetje.** V pravnem prometu nastopa kot fizična oseba. Zakon glede odgovornosti za obveznosti ne loči podjetniškega in osebnega premoženja, zato po 7. členu ZGD-1 podjetnik odgovarja z vsem svojim premoženjem, torej tudi osebnim.

Podjetnik je lahko posamična fizična oseba. Če bi šlo za več oseb, bi te lahko izbrale le katero od oblik gospodarske družbe. Praktično bi to pravilo prišlo v poštev, ko bi podjetniško premoženje podedovalo več dedičev in bi ti želeli skupaj nadaljevati podjetniško dejavnost. Enako bi veljalo, če bi več oseb skupaj kupilo podjetje podjetnika, da bi skupaj nadaljevale njegovo dejavnost.

Pravnoorganizacijska oblika podjetnika dopušča tudi **statusne spremembe**. Podjetnik se lahko preoblikuje v kapitalsko družbo, ne more pa se preoblikovati v osebno družbo, saj zanjo zakon zahteva najmanj dva družbenika. Lahko pa podjetnik vstopi v že obstoječo družbo ali pa skupaj z drugo ali drugimi osebami ustanovi d. n. o. ali k. d.

Za podjetnika se smiselno uporabljajo določbe ZGD-1 o dejavnosti, firmi, sedežu, podružnici, prokuri in poslovni skrivnosti.

Firma podjetnika vsebuje njegovo ime in priimek, skrajšano oznako, da gre za samostojnega podjetnika (s. p.), oznako dejavnosti in morebitne dodatne sestavine. Podjetnik lahko uporablja tudi skrajšano firmo, ki vsebuje vsaj njegovo ime, priimek in oznako s. p.

Podjetnik lahko z oporoko zapusti podjetje enemu ali več dedičem. Pri tem veljajo splošna pravila o dedovanju, vključno s tistimi o nujnem deležu. Dedič se lahko dedovanju odpove.

14.1 Vpis podjetnika

Podjetnik lahko začne opravljati dejavnost, ko je **pri AJPES-u vpisan v Poslovni register Slovenije**. V prijavi za vpis mora navesti:

- predlagan datum vpisa, ki ni daljši od treh mesecev od dne vložitve prijave za vpis,
- firmo podjetnika in podatke o sedežu,
- podatke o skrajšani firmi,
- podatke o podjetniku: ime in priimek, EMŠO, prebivališče, davčno številko,
- podatke o zastopniku,
- navedbo dejavnosti, ki jih bo podjetnik opravljal,
- izjavo podjetnika, da nima neporavnanih dospelih obveznosti iz njegovih prejšnjih poslovanj.

Institut podjetnika je bil v zadnjih letih pomembno prenovljen v smeri poenostavitve poslovanja in registracijskih postopkov podjetnika. Za podjetnika je nastalo v okviru oblikovanja točke VEM (Vse na enem mestu) in e-VEM prijaznejše okolje glede registracije oz. spremembe registrskih podatkov.

Podjetnik mora vsako spremembo podatkov v petnajstih dneh prijaviti AJ PES-u. Prenehanje opravljanja dejavnosti mora podjetnik prijaviti petnajst dni prej. Vsaj tri mesece pred prijavo prenehanja opravljanja dejavnosti pa mora na primeren način (s pismi upnikom, v sredstvih javnega obveščanja, poslovnih prostorih) objaviti, da bo prenehal opravljati dejavnost ter ob tem navesti tudi dan prenehanja opravljanja dejavnosti.

15 Družba z neomejeno odgovornostjo

Zakon opredeljuje d. n. o. kot **družbo dveh ali več oseb, ki odgovarjajo za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem**. D. n. o. je osebna družba, po našem pravu pravna oseba, ki se ustanovi s pogodbo med družbeniki. V nemškem pravu se imenuje javna trgovinska družba, v anglosaksonskem pravnem redu pa partnerska družba.

15.1 Ustanovitev d. n. o.

V d. n. o. morata biti **vsaj dva družbenika**, ne more obstajati kot družba s samo enim družbenikom, zato družba preneha, če se vsi deleži združijo v rokah ene osebe. Če število družbenikov iz kateregakoli razloga upade na enega samega, sicer ni nujno, da družba kot pravna oseba preneha. Preostali družbenik lahko ukrene vse potrebno, da prilagodi družbo pogojem zakona – pridobi drugega družbenika. Preostali družbenik lahko tudi nadaljuje dejavnost kot podjetnik posameznik (s. p.).

Ustanovitev d. n. o. je treba vpisati v sodni register, saj družba šele s tem vpisom pridobi lastnost pravne osebe. Prijava za vpis v register mora vsebovati firmo, dejavnost in sedež družbe, ime, poklic in prebivališče oz. firmo in sedež vsakega družbenika. Prijavi je treba priložiti **pogodbo o ustanovitvi** v izvorniku ali overjenem prepisu, ni pa treba prilagati akta o imenovanju poslovodstva, kajti posle družbe so upravičeni in dolžni voditi vsi družbeniki, lahko pa je z družbeno pogodbo vodenje poslov preneseno na enega ali več družbenikov.

15.2 Pravna razmerja med družbeniki

Pravna razmerja med družbeniki se uredijo z družbeno pogodbo. Družbeniki so pri urejanju svojih pravnih razmerij v družbi **svobodni**. ZGD-1 se uporablja le tedaj, če družbeniki teh vprašanj niso uredili s pogodbo. Zakonska določila glede pravnih razmerij med družbeniki so torej v celoti dispozitivne narave. So pa nekakšen okvir pravnih razmerij med družbeniki. Pri tem je izhodišče uravnotežen interes vseh družbenikov ter pravil, ki so prilagojena osnovni koncepciji d. n. o. kot osebne družbe, za katero je praviloma močna osebna vpetost vseh družbenikov v poslovanje družbe.

Zakon izhaja iz temeljne ideje, da naj bi družbeniki v vseh razmerjih bili enaki:

- družbeniki morajo vplačati enake vložke, če ni drugače dogovorjeno
- posle družbe so upravičeni in zavezani voditi vsi družbeniki
- če posle vodi več družbenikov, so med seboj vsi enaki in vsak družbenik je upravičen sam poslovati
- za imenovanje prokurista je potrebna privolitev vseh družbenikov
- vsak se lahko pouči o družbinih zadevah in ima pravico vpogleda v družbine knjige
- družbeniki sprejemajo odločitve soglasno
- od dobička pripada vsakemu družbeniku delež v višini 5% od njegovega kapitalskega deleža

- za zastopanje družbe je upravičen vsak družbenik.

15.3 Vložki v družbo

Zakon določa, da če ni drugače dogovorjeno, morajo družbeniki vplačati enake vložke. Družbenik lahko v družbo vloži **denar, stvari, pravice ali storitve**. Vrednost nedenarnega vložka morajo družbeniki sporazumno oceniti v denarju.

Zakon ne zahteva, da bi družba že ob nastanku razpolagala s svojim premoženjem. **Začetno premoženje lahko nadomesti osebno jamstvo vseh družbenikov** za obveznosti družbe. Seveda pa pozneje pri poslovanju nujno pride do nastanka družbenih aktiv in pasiv, ko nastane samostojno družbeno premoženje.

Družba z neomejeno odgovornostjo torej razpolaga z lastnim premoženjem, ki ga sestavlja začetni kapital, sestavljen iz začetnih vložkov družbenikov ter premoženja, ki ga družba sama ustvari s poslovanjem. **Premoženje družbe je ločeno od zasebnega premoženja vseh družbenikov**. Družba je pravna oseba in premoženjska osnova, katero v začetku sestavljajo vložki družbenikov. Zaradi osnovnega izhodišča, da so vsi družbeniki v d. n. o. enako odgovorni za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem, zakon določa tudi dolžnost vplačila vložkov po enakih deležih. Družbeniki se lahko dogovorijo, da bodo vplačali vložke v različni velikosti.

Vložki, ki jih vložijo družbeniki, postanejo premoženje družbe kot pravne osebe. Z vložitvijo vložka v družbo vsak družbenik izgubi stvarnopravno pravico nad stvarjo, ki jo vloži v družbo. Vložek je lahko tudi storitev, česar pa ni v kapitalskih družbah. Tako je vložek lahko tudi delo, ki ga družbenik opravi za družbo. To storitev, enako kot stvari in druge pravice, morajo družbeniki sporazumno oceniti v denarju.

Zakon ne določa nobene minimalne višine osnovnega kapitala, saj ga nadomešča posebno jamstvo družbenikov. Kljub temu pa je v praksi dejstvo, da družba ima svoje premoženje, ki nastane s plačilom vložkov družbenikov ter z nadaljnjim poslovanjem. Premoženje, ki ga družba pridobi z vplačilom vložkov družbenikov, se ne registrira v sodnem registru.

15.4 Vodenje poslov

Posle družbe so upravičeni in dolžni voditi **vsii družbeniki**. Če je z družbeno pogodbo vodenje poslov preneseno na enega ali več družbenikov, drugi družbeniki ne smejo voditi poslov.

Načeloma je vsak družbenik upravičen in zavezan k poslovodstvu v družbi. S pogodbo se lahko poslovodstvo zaupa enemu članu ali pa samo nekaterim družbenikom. V teh primerih so drugi iz poslovodstva izločeni. Družbena pogodba lahko določi, da se **poslovodstvo zaupa tretjim osebam**. Poslovodstva ne smemo zamenjati z zastopanjem družbe. Poslovodstvo se nanaša na zadeve notranjega poslovanja, pri zastopanju pa gre za razmerja navzven med družbo in tretjimi osebami. To ni ovira, da ne bi poslovodja imel obenem tudi pravico zastopanja, kar je v praksi praviloma združeno.

Če so za vodenje poslov upravičeni vsi družbeniki ali več družbenikov, je vsak upravičen sam poslovati. Če drug družbenik, ki je upravičen voditi posle, nasprotuje izvedbi posla, se ta posel ne sme opraviti. Gre za pravico veta, kar pomeni, da morajo vsi poslovodeči družbeniki sprejeti odločitev o izvedbi ukrepa praviloma soglasno.

15.5 Razdelitev dobička

Od dobička pripada vsakemu družbeniku **najprej delež v višini 5 % njegovega kapitalskega deleža**. Če dobiček tega ne omogoča, se deleži ustrezno znižajo. Razdelitev dobička je dispozitivna in ga je mogoče **z družbeno pogodbo drugače urediti**. Če ni urejeno s pogodbo, se po zakonu dobiček deli na dva dela. Prvi del dobička se deli glede na velikost kapitalskega deleža, in sicer v višini 5 % od kapitalskega deleža, drugi del dobička, pa se razdeli po enakih delih. Zakonska shema delitve dobička nam nazorno kaže, da d. n. o. ni kapitalska družba, saj se delitev dobička ne izvaja strogo po logiki kapitala, temveč se kot merilo le delno uporablja višina kapitalskega deleža.

15.6 Osebna odgovornost družbenikov

Za obveznosti družbe so upnikom **subsidiarno odgovorni vsi družbeniki z vsem svojim premoženjem**. Če družba upniku na njegovo pisno zahtevo ne izpolni obveznosti, so odgovorni vsi družbeniki **solidarno**. Drugačen dogovor družbenikov o njihovi odgovornosti proti tretjim osebam je brez pravnega učinka.

Osebno jamstvo družbenikov za obveznosti družbe je bistvena pravna karakteristika d. n. o., ki je tudi poudarjena v njenem nazivu. ZGD-1 je sprejel koncepcijo subsidiarne odgovornosti družbenikov. Upnik mora najprej terjati družbo in šele nato družbenike. Za vsako obveznost družbe vsi družbeniki v drugem krogu odgovarjajo solidarno. Upniku je omogočeno, da poljubno terja vsakega družbenika posamezno, nekatere med njimi ali vse skupaj za izpolnitev celotne obveznosti. To ni odvisno od morebitne različne višine kapitalskih deležev posameznih družbenikov. Družbenik, ki izpolni obveznost družbe, ima regresni zahtevek do družbe in do preostalih družbenikov.

15.7 Nadaljevanje družbe z dediči

Če v družbeni pogodbi ni določeno, da družba po smrti družbenika nadaljuje delo, preneha po postopku likvidacije, pri čemer imajo pravico do razdelitve premoženja dediči umrlega družbenika. Zakon predvideva možnost, da družba nadaljuje poslovanje tako, da namesto umrlega družbenika vstopijo v družbo njegovi dediči. Možnost nadaljevanja družbe z dediči mora biti predvidena v družbeni pogodbi. Sklep o dedni klavzuli in o nadaljevanju družbe z dediči lahko družbeniki sprejmejo soglasno tudi po smrti družbenika.

Če družbena pogodba vsebuje dedno klavzulo, ni treba, da družbeniki sprejmejo kakršenkoli sklep o pristopu novih družbenikov – dedičev v družbo. Dediči se s smrtjo družbenika vstopijo ex lege (po zakonu) na mesto družbenika v družbo in so nosilci

pravic, obveznosti in odgovornosti družbenika. Za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem, ne pa samo z vrednostjo dednega deleža.

15.8 Nadaljevanje z dediči - komanditisti

Če družba nadaljuje poslovanje po družbenikovi smrti, v dedni klavzuli pa ni obveznosti vstopa dediča v družbo, daje zakon dediču izbirno pravico da vstopi v družbo kot družbenik ali pa zahteva, da mu **družba prizna položaj komanditista**. Zakon omogoča dedičem, da se izognejo osebni odgovornosti za obveznosti družbe, ki so nastale pred njihovim vstopom v družbo. Če je dedičev več, ima vsak posamezni dedič pravico do položaja komanditista. Če drugi družbeniki ne pristanejo na njegovo zahtevo, da mu priznajo položaj komanditista, se lahko dedič izloči iz družbe brez odpovednega roka. Dedič je torej lahko komanditist v soglasju z družbeniki. Če družbeniki ne sprejmejo njegovega predloga, ima izbirno pravico, da izstopi iz družbe ali pa da postane osebno odgovorni družbenik. Če družbeniki priznajo dediču položaj komanditista, morajo **preoblikovati d.n.o. v komanditno družbo**, pri čemer so dosedanji družbeniki komplementarji, dedič pa komanditist.

15.9 Prenehanje družbe

Družba z neomejeno odgovornostjo preneha:

- s potekom časa, za katerega je bila ustanovljena;
- s sklepom družbenikov;
- s stečajem;
- s smrtjo ali prenehanjem družbenika, če družbena pogodba ne določa drugače;
- z odpovedjo;
- na podlagi sodne odločbe;
- če se število družbenikov zmanjša pod dva;
- v drugih primerih v skladu z zakonom (pripojitve, združitve).

16 Komanditna družba

Tako kot d.n.o. tudi komanditno družbo najdemo že v srednjem veku kot obliko združevanja trgovcev, ki so se ukvarjali z distančno trgovino na večjih razdaljah. Trgovci so kot organizatorji določenega posla praviloma sprejemali denar od oseb, ki se niso ukvarjale s trgovino, ali pa se niso smele (plemstvo, duhovniki, oficirji). V primeru uspešno realiziranega posla je trgovec delil dobiček z vsemi tistimi, ki so sodelovali v njegovem financiranju. V primeru izgube je moral celotno izgubo kriti trgovec oz. organizator posla z vsem svojim premoženjem, drugi pa so v kritju sodelovali le s svojim finančnim vložkom.

Komanditno družbo označujemo kot posebno vrsto družbe z neomejeno odgovornostjo. V njej sta udeleženi dve vrsti družbenikov:

- en ali več družbenikov ima položaj družbenikov kot v d. n. o. – za obveznosti odgovarjajo upnikom družbe osebno in neomejeno ter imajo pravico in dolžnost voditi in zastopati družbo (**komplementarji**);
- druga vrsta družbenikov za obveznosti družbe odgovarja upnikom le do višine določenega premoženjskega (kapitalskega) vložka (**komanditisti**).

V komanditni družbi se **združujeta delo in kapital**, zato jo lahko štejemo za vmesno obliko med osebnimi in kapitalskimi družbami. To velja zlasti v pravnih sistemih, ki dovoljujejo, da se komanditist vključi v vodenje družbe, kar omogoča, da ni samo dajalec kapitala, temveč družbenik, ki obvladuje družbo.

Za ustanovitev zakon ne predpisuje nobene osnovne glavnice. Po naravi stvari morajo komplementarji in komanditisti zagotoviti družbi določeno materialno osnovo z vložki, ki so lahko v stvareh, pravicah ali denarju. Delo oz. storitev je lahko vložek v k.d. Komanditna družba pridobi status pravne osebe z vpisom v sodni register. Pri objavljanju podatkov o vpisu v k.d. pa se ne objavljajo podatki o komanditistih, razen njihovega števila.

16.1 Odgovornost in vložki družbenikov

ZGD-1 v 135. členu opredeljuje komanditno družbo kot družbo dveh ali več oseb, v kateri je najmanj en družbenik odgovoren za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem (komplementar), medtem ko najmanj en družbenik ni odgovoren za obveznosti družbe (komanditist).

Komplementarji k. d. odgovarjajo za obveznosti družbe osebno in neomejeno z vsem svojim premoženjem. Komanditist upnikom ne odgovarja za obveznosti družbe, če je družbi plačal komanditni vložek, določen v pogodbi. Dokler komanditist v pogodbi določenega vložka v celoti ne vplača, odgovarja upnikom do višine neplačanega zneska.

Komanditist lahko vloži denar, stvari, pa tudi premoženjske pravice ter storitve, ki se lahko ovrednotijo. Vložek je treba izraziti v denarju in ga vpisati v sodni register.

Premoženje, ki so ga v obliki vložkov v družbo vnesli komplementarji in komanditisti, pripada družbi, ne pa družbenikom. Družbeniki imajo samo določene premoženjske

pravice do dela premoženja v sorazmerju s kapitalskim deležem, ki se oblikuje na podlagi vplačanega vložka ob ustanovitvi družbe. Glede delitve dobička in kritja izgube veljajo enaka načela kot v d.n.o. Komanditistu je prepovedano dvigovanje denarja iz blagajne do zneska 5% svojega v preteklem letu ugotovljenega kapitalskega deleža, kot je dovoljeno komplementarjem.

16.2 Vpis v register

Prijava za vpis družbe v register mora poleg podatkov, ki se zahtevajo za družbo z neomejeno odgovornostjo, vsebovati tudi podatke o komanditistih in višini njihovih vložkov. V objavi vpisa družbe se navede **le število komanditistov, ne pa drugih podatkov o njih.**

Komanditna družba se ustanovi z družbeno pogodbo, ki jo sklenejo komplementarji in komanditisti, ter z vpisom v register. Družbo prijavijo za vpis v register komplementarji. Podatke o komanditistih in o višini njihovih vložkov je mogoče dobiti le iz registra. V objavi vpisa družbe v register pa smejo biti le podatki o številu komanditistov, ne pa o njihovih imenih in višini udeležbe.

Podobno kot druge osebne družbe mora firma k.d. vsebovati priimek vsaj enega komplementarja in označbo k.d. Če je v k.d. več komplementarjev, se lahko v firmi navaja priimek samo enega komplementarja, vendar mora firma potem vsebovati navedbo, da je komplementarjev več.

16.3 Pravna razmerja med družbeniki in vodenje družbe

Pravna razmerja med družbeniki se urejajo z družbeno pogodbo. Za pravna razmerja med družbeniki velja **pogodbena svoboda**, zato jih je mogoče urediti z družbeno pogodbo drugače, kot so urejena v ZGD-1. Za razmerja med družbeniki subsidiarno veljajo določbe o pravnih razmerjih med družbeniki v d. n. o.

Komanditist ni upravičen voditi poslov družbe. Komanditist ne sme nasprotovati poslovanju komplementarjev, če to ne presega običajnega obsega dejavnosti družbe. Komanditist ni upravičen zastopati družbo, lahko pa se mu dodeli prokura ali posebno pooblastilo.

16.4 Pravica nadzora

Komanditist ima pravico zahtevati prepis letnega poročila. Zaradi preverjanja njegove pravilnosti ima tudi pravico do vpogleda v poslovne knjige in knjigovodske listine.

17 Dvojna družba

ZGD-1 ureja dvojno družbo kot posebno obliko komanditne družbe (pa tudi kot d. n. o.), pri čemer določa le temeljne značilnosti dvojne družbe, ki jo opredeljuje kot **komanditno družbo, v kateri je edini komplementar družba oz. v kateri so vsi komplementarji gospodarske družbe, pri katerih ni osebno odgovornih družbenikov**. To pomeni, da so po naravi stvari lahko le kapitalske družbe.

Status dvojne družbe se ne omejuje samo na k. d., v kateri bi bila komplementar kapitalska družba, temveč je dopustno, da se ustanovi tudi d. n. o., v kateri so družbeniki kapitalske družbe. To je posebna oblika dvojne družbe, ki ni komanditna družba, temveč d. n. o., ki jo ustanovita dve ali več d. o. o. ali d. d.

ZGD-1 v 152. členu definira komanditno družbo kot družbo, v kateri je edini komplementar družba, pri kateri ni osebno odgovornih družbenikov ali so vsi komplementarji take družbe. Dvojna družba je po zasnovi zasebna družba, v kateri je komplementar kapitalska družba. V praksi se dvojne družbe najbolj pogosto ustanavljajo tako, da v vlogi komplementarja k. d. nastopa d. o. o., ki sklene pogodbo o ustanovitvi k. d. s komanditistom, ki je pogosto tudi družbenik d. o. o.

Bistveno pri tej družbi je, da je to posebna oblika k. d., v kateri je komplementar družba, pri kateri ni osebno odgovornih družbenikov – torej kapitalska družba. Kot kaže ime, je dvojna družba taka zato, ker je družba komplementar v sestavi druge družbe, to je k. d. Gre za eno družbo, v kateri sta dve družbi v različnih vlogah.

Zakon opredeljuje možnost, da se družba (praviloma d. o. o.) ustanovi samo zaradi tega, da se kot komplementar vključi v dvojno družbo. V takšni obliki dvojne družbe odseva tudi njeno bistvo dveh družb, ki imata eno podjetje, s tem da ga ena družba (d. o. o.) upravlja, druga družba (k. d.) pa z njim opravlja gospodarsko dejavnost.

18 Tiha družba

Tiha družba **nastane s pogodbo, na podlagi katere tihi družbenik s premoženjskim vložkom v podjetje nekoga drugega (nosilec tihe družbe) pridobi pravico do udeležbe pri njegovem dobičku.** Nosilec tihe družbe in en ali več tihih družbenikov se o svojih razmerjih svobodno dogovarjajo. Nosilec tihe družbe nastopa v pravnem prometu in je izključni nosilec vseh pravic in obveznosti iz poslovanja tihe družbe.

Za tipično tiho družbo je značilno, da sta v njej udeležena dva subjekta: nosilec tihe družbe in tihi družbenik, pri čemer se vložek tihega družbenika v podjetje nosilca tihe družbe kaže v obliki kreditnega razmerja, saj njegov vložek ne pridobi statusa lastnega kapitala v nosilčevem podjetju.

Tiha družba je ciljno, na pogodbeni podlagi nastala različica samo dveh oseb (fizičnih ali pravnih), katere določujoča pravna značilnost je v tem, da gre vsebinsko za obligacijsko razmerje, ki pa ima tudi nekaj prvin statusnopravne narave. Tihih družb nastane natanko toliko, kolikor tihih družbenikov je posamič vložilo premoženjske vloške v podjetje nosilca tihe družbe. Povedano drugače: vsako pogodbeno razmerje nosilca tihe družbe z enim tihim družbenikom pomeni nastanek ene tihe družbe.

Možna je ustanovitev tudi t. i. **podjetniške ali atipične tihe družbe**, ki jo ustanovi podjetnik kot nosilec tihe družbe s svojimi delavci, ki imajo pravni položaj tihih družbenikov. Tiha družba tako nastane na podlagi pogodbenega razmerja, ki se uredi s pogodbo o zaposlitvi. Značilnost takega pogodbenega razmerja je, da plača zaposlenega ni odvisna izključno od njegovega dela, temveč tudi od ustvarjenega dobička.

Svobodo dogovarjanja o vsebini pravnih razmerij med družbenikoma tihe družbe je treba razumeti kot bistvo načela avtonomije pogodbenih strank, ki je omejena s prisilnimi pravnimi normami in javnim redom. Že Ustava RS v 74. členu izrecno določa, da se gospodarska dejavnost ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo.

18.1 Razmerja med družbenikoma

Za razmerja med nosilcem tihe družbe in tihim družbenikom velja pogodba, če ZGD-1 ne določa kaj drugega. Obličnost pogodbe ni določena, v praksi pa bi vsebovala naslednje elemente:

- imena ali firme nosilca tihe družbe in tihega družbenika;
- dogovor o tem, ali se bo v firmi nosilca tihe družbe uporabljal dodatek: s t. d.;
- določbe glede nastanka, začetka delovanja in trajanja tihe družbe;
- višino denarnega vložka oz. vpis predmeta stvarnega vložka z navedkom o njegovi vrednosti v denarju;
- merila za določanje dobička, ki pripada tihemu družbeniku, oz. glede njegove morebitne udeležbe v izgubi oz. njenem poplačilu;
- določbe glede roka in načina obveščanja tihega družbenika o tistih poslih nosilca tihe družbe, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost;
- obrestovanje morebitnega neprevzetega dobička;

- ureditev glede zagotavljanja pravice tihega družbenika do obveščeniosti, zlasti kar zadeva morebitne stroške in način vpogleda v poslovne knjige ter zagotovitve enega izvoda letnega poročila nosilca tihe družbe;
- način in oblika spremembe pogodbe;
- načini prenehanja tihe družbe.

Na koncu vsakega poslovnega leta mora nosilec tihe družbe **izračunati dobiček** ali izgubo in tihemu družbeniku izplačati dobiček, ki mu pripada na podlagi njegovega vložka. Tihi družbenik ima pravico od nosilca tihe družbe zahtevati **prepis letnega poročila in vpogled v poslovne knjige in knjigovodske listine**. Če nosilec tihe družbe tej zahtevi ne ugodí, mu to naloži sodišče na zahtevo tihega družbenika. Omenjene pravice se s pogodbo ne morejo izključiti ali omejiti.

Temeljna pravica tihega družbenika je udeležba v dobičku nosilca tihe družbe glede na vložena sredstva in druge okoliščine v skladu s pogodbo. Če pogodba ne določa omenjene pravice ali ne opredeljuje načina ugotavljanja višine udeležbe, odloča o tem sodišče. Pri udeležbi v dobičku se za tihega družbenika smiselno uporabljajo določila zakona, ki urejajo pravice komanditista do udeležbe v dobičku k.d., s tem da tihi družbenik nima pravico do preddividende v višini 5% od njegovega deleža. Udeležba v dobičku se iz davčnega stališča šteje kot dividenda.

Za sodelovanje v kritju izgube veljajo enaka pravila kot za udeležbo pri dobičku. Pri izgubi se vložek tihega družbenika zmanjšuje za sorazmeren delež izgube. Dokler je njegov vložek zmanjšán zaradi izgub, se dobiček uporablja za kritje izgube, če s pogodbo ni drugače dogovorjeno. V pogodbi pa se lahko sopogodbénika dogovorita o obveznem minimalnem izplačilu dobička tihemu družbeniku, če tudi dobiček ni ustvarjen, in prav tako o oprostívi tihega družbenika, da sodeluje v kritju izgube.

19 Delniška družba

19.1 Pojem

Delniška družba je **družba, ki ima osnovni kapital razdeljen na delnice**. Delniška družba je upnikom **odgovorna za svoje obveznosti z vsem svojim premoženjem**. **Delničarji niso odgovorni za obveznosti družbe upnikom**.

Osnovni kapital je samo ob ustanovitvi delniške družbe in ob predpostavki, da so vse delnice v celoti vplačane, enak dejanskemu premoženju delniške družbe. Osnovni kapital delniške družbe, ki je razdeljen na delnice, je trajna in praviloma nespremenljiva kategorija, dokler se na osnovi sklepa skupščine delniške družbe ne poveča oz. ne zniža. Vendar ga s tem sklepom ni mogoče zmanjšati na znesek, ki bi bil nižji od najnižjega zneska osnovnega kapitala, to je pod 25.000 evrov. Premoženje, ki bo med opravljanjem pridobitne dejavnosti delniške družbe na trgu praviloma vselej večje od njenega osnovnega kapitala, bo večje toliko, kolikor bodo v delniški družbi z njim bolje gospodarili, in manjše, če bi ta ne poslovala dovolj uspešno. Uspešnost poslovanja delniške družbe pa je razvidna iz borzne tečajnice, njenih računovodskih izkazov in poslovnega poročila.

Delnice (share, Aktie, azione) so delni zneski, izraženi v evrih, na katere je razdeljen osnovni kapital posamezne delniške družbe in imajo pravno naravo vrednostnih papirjev. Nekatera vprašanja glede trgovanja z delnicami ureja Zakon o trgu vrednostnih papirjev.

Izraz delnica se v splošnem in tudi po določbah ZGD-1 uporablja v treh pomenih. Z njim namreč razumemo:

- alikvotni del osnovnega kapitala delniške družbe;
- podlago za vsebinsko združitve članskih in upravljavskih upravičenj ter morebitnih obveznosti v delniški družbi; delnica je tako dejanski pravni temelj za celoto pravnih razmerij med delniško družbo in delničarji;
- delniško listino.

V delniški družbi gre za osamosvojenost osnovnega kapitala oz. premoženja – pravna lastnica je delniška družba. Delničar pa lahko na temelju delnic, ki mu pripadajo, udejanja le nekatere premoženjske in članske pravice.

19.2 Ustanovitelji

Delniško družbo lahko ustanovi ena ali več fizičnih ali pravnih oseb, ki sprejmejo **statut**. Status ustanovitelja imajo lahko tudi tujci oz. tuja podjetja. Samo tiste osebe, ki sprejmejo statut, imajo pravni status ustanoviteljev konkretne delniške družbe. ZGD-1 največjega števila ustanoviteljev ne določa, tako kot npr. pri d. o. o., ki ima lahko več kot 50 družbenikov le, če to dovoli minister, pristojen za gospodarstvo.

19.3 Osnovni kapital d. d.

Osnovni kapital tvori del vezanega kapitala družbe. Vezani kapital je tisti del lastnega kapitala družbe, ki ga ni dovoljeno uporabiti kot vir za izplačilo delničarjem. Funkcija vezanega kapitala in s tem tudi osnovnega kapitala kot njegovega sestavnega dela je zaščita upnikov pred tveganjem prihodnjih izgub družbe (ki zmanjšujejo vrednost premoženja družbe oz povečujejo višino njenih obveznosti), zaradi katerih bi družba postala prezadolžena.

Osnovni kapital ima **dvojno funkcijo**:

- upnike varuje pred tveganjem prezadolženosti družbe, ki je skrajna oblika dolgoročne plačilne nesposobnosti, in
- je osnova za izračun pripadajočega zneska kosovnih delnic in števila delnic pri spremembi osnovnega kapitala.

Pri **povečanju osnovnega kapitala** pridobi družba dodatni vezani kapital na dva načina:

- z novimi (dodatnimi) vplačili delničarjev v postopku povečanja osnovnega kapitala z novimi vložki,
- s preoblikovanjem prostega kapitala (prostih rezerv in prenesenega dobička) v osnovni kapital v postopku povečanja osnovnega kapitala iz sredstev družbe.

Najnižji znesek osnovnega kapitala je **25.000 EUR**.

19.4 Oblika in najnižji znesek delnic

Delnice so lahko oblikovane kot delnice z nominalnim zneskom ali kot kosovne delnice. Družba ne sme imeti hkrati obeh oblik delnic.

Delnice z nominalnim zneskom se morajo glasiti najmanj na 1 evro ali njegov večkratnik. Delež delnice z nominalnim zneskom v osnovnem kapitalu se določa po razmerju med njenim nominalnim zneskom in zneskom osnovnega kapitala.

Kosovne delnice se ne glasijo na nominalni znesek. Vsaka kosovna delnica ima enak delež in pripadajoč znesek v osnovnem kapitalu. Znesek v osnovnem kapitalu, ki pripada posamezni kosovni delnici, ne sme biti nižji od 1 evra. Delež posamezne kosovne delnice v osnovnem kapitalu se določa glede na število izdanih kosovnih delnic.

Značilnost delnice z nominalnim zneskom je, da je nominalni znesek, na katerega se glasi, vključen vanjo kot njena bistvena sestavina. Pri kosovnih delnicah kategorijo nominalnega zneska delnice nadomesti kategorija pripadajočega zneska. Pripadajoči znesek pri kosovni delnici je namreč znesek, ki pripada tej delnici v osnovnem kapitalu v sorazmerju z njenim deležem v osnovnem kapitalu. Zato je pripadajoči znesek kosovne delnice enak zmnožku deleža, ki ga ta delnica predstavlja v osnovnem kapitalu družbe, in nominalnega zneska osnovnega kapitala.

Delnica se ne sme izdati za znesek, ki je nižji od nominalnega zneska, pri kosovni delnici pa od pripadajočega zneska. Prva prodaja delnic je prodaja novih delnic, ki jo

opravi njihov izdajatelj (delniška družba ali ob ustanovitvi ustanovitelji za račun delniške družbe, ki bo z ustanovitvijo nastala).

19.4.1 Prinosniške in imenske delnice

Delnice se glasijo na prinosnika ali na ime. Delnice se morajo glasiti na ime, če so izdane pred celotnim plačilom emisijskega zneska. Znesek delnih plačil se navede na delnici.

Po splošni ureditvi se vrednostni papirji razvrščajo na prinosniške, imenske in ordrske vrednostne papirje. Vrsta delnic (prinosniške ali imenske), na katere je razdeljen osnovni kapital, mora biti določena v statutu družbe. S statutom se lahko določi tudi pravica delničarja od družbe zahtevati, da mu prinosniško delnico zamenja v imensko ali imensko v prinosniško delnico.

19.4.2 Navadne in prednostne delnice

Glede na pravice iz delnic so delnice navadne (redne) in prednostne (ugodnostne). **Navadne delnice** so delnice, ki dajejo njihovim imetnikom:

- pravico do udeležbe pri upravljanju družbe;
- pravico do dela dobička (dividenda) in
- pravico do ustreznega dela preostalega premoženja po likvidaciji ali stečaju družbe.

Prednostne delnice so delnice, ki zagotavljajo njihovim imetnikom poleg pravic iz prejšnjega odstavka še določene prednostne pravice, npr. prednost pri izplačilu vnaprej določenih zneskov ali odstotkov od nominalne vrednosti delnic ali dobička, prednost pri izplačilu ob likvidaciji družbe in druge pravice, določene s statutom družbe.

Prednostna delnica se od navadne delnice razlikuje po naslednjih značilnostih:

- vsebuje nekatere prednostne premoženjske pravice, katerih obseg ni odvisen od deleža, ki ga delnica predstavlja v osnovnem kapitalu družbe in
- ni nujno, da bi vsebovala vse splošne upravljske pravice, saj je po 178. členu ZGD-1 dovoljeno, da prednostna delnica ne vsebuje glasovalne pravice.

Delnice, ki vsebujejo enake pravice, spadajo v isti **razred delnic**. Zato pojem razred delnic uporabljamo za vse delnice posamezne družbe, ki vsebujejo enake pravice.

Ker dajejo prednostne delnice njihovim imetnikom vedno dodatne premoženjske pravice (poleg splošnih premoženjskih pravic, ki jih vsebuje navadna delnica), mora biti del delnic, na katere je razdeljen osnovni kapital družbe, vedno navadnih. Zato mora biti osnovni kapital družbe vedno razdeljen na razred navadnih delnic, del osnovnega kapitala pa je lahko razdeljen tudi na enega ali več razredov prednostnih delnic.

Korporacijske pravice delničarja v razmerju do delniške družbe se delijo na upravljske in premoženjske pravice. Z upravljskimi pravicami imetnik delnice (delničar) uresničuje pravico sodelovati pri upravljanju družbe.

Splošna **pravica do udeležbe pri upravljanju družbe** se uresničuje z različnimi konkretnimi pravicami, med katerimi so najpomembnejše:

- pravica do udeležbe na skupščini,
- glasovalna pravica, s katero se uresničuje pravica do udeležbe pri odločanju o zadevah, o katerih je pristojna odločati skupščina,
- pravica do obveščnosti.

Med **premoženjske pravice** pa spadata:

- pravica do dela dobička, ki ga s svojim poslovanjem ustvari družba,
- pravica do dela premoženja družbe, ki ostane po plačilu vseh obveznosti družbe do njenih upnikov, pri likvidaciji ali stečaju družbe.

Pri navadni delnici je obseg, v katerem je njen imetnik upravičen uresničiti posamezno premoženjsko pravico, določen z deležem, ki ga ta delnica predstavlja v osnovnem kapitalu družbe. Če npr. navadna delnica predstavlja 1 % osnovnega kapitala družbe, je njen imetnik upravičen do dividende za posamezno leto v znesku, ki predstavlja 1 % dela bilančnega dobička, ki se po sklepu skupščine razdeli delničarjem.

Prednostna delnica se od navadne delnice razlikuje po tem, da vsebuje prednostno premoženjsko pravico, katere obseg ni odvisen od deleža, ki ga delnica predstavlja v osnovnem kapitalu družbe.

19.5 Glasovalna pravica

Vsaka delnica zagotavlja glasovalno pravico. Brez glasovalne pravice se lahko izdajajo samo prednostne delnice, vendar družba ne sme imeti več kot polovico takih delnic v sestavi osnovnega kapitala. Prepovedano je izdajati delnice, ki bi ob enakem deležu v osnovnem kapitalu dajale različno število glasov.

Delničar glasovalno pravico uresničuje tako, da na posamezni skupščini glasuje za sprejetje ali proti sprejetju posameznega sklepa.

19.6 Deli delnice

Delnica je sestavljena iz treh delov. Prvi del delnice je **plašč**, na katerem so navedeni naslednji podatki:

- oznaka, da je delnica, ter oblika in razred delnice;
- firma in sedež izdajatelja delnice;
- firma ali ime in priimek kupca delnice (imenske delnice) ali oznaka, da se delnica glasi na prinosnika (prinosniške delnice);
- nominalni znesek, če gre za delnico z nominalnim zneskom,
- kraj in datum izdaje, serijska številka delnice ter faksimile podpisov pooblaščenih oseb izdajatelja delnice.

Drugi del delnice je **kuponska pola** s kuponi za izplačilo dividend. Tretji del delnice je **talon**, s katerim imetnik delnice uveljavlja pravico do nove kuponske pole za izplačilo dividend.

Pravila o delih delnice se uporabljajo samo za delnice, ki so bile izdane kot tiskani vrednostni papir pred uveljavitvijo ZGD-1, saj po njegovi uveljavitvi delnic kot tiskanih vrednostnih papirjev ni več dovoljeno izdati.

19.7 Nematerializirane delnice

Po prvem odstavku 182. člena ZGD-1 morajo biti delnice izdane kot nematerializirani vrednostni papir, zato po uveljavitvi ZGD-1 delnic kot tiskanih vrednostnih papirjev ni več dovoljeno izdati.

Dematerializacija vrednostnih papirjev pomeni **nadomestitev papirnatega nosilca pravic z elektronskim nosilcem** teh pravic. S samo zamenjavo nosilca se vsebina pravic iz delnice ne spremeni. Hkrati z zamenjavo nosilca je bilo treba prilagoditi pravila o izdaji in prenosu delnic. Ta posebna pravila v našem pravu določa Zakon o nematerializiranih vrednostnih papirjih. Delniška družba mora **Klirinško depotna družbi**, ki vodi **centralni register nematerializiranih vrednostnih papirjev**, izdati nalog za izdajo nematerializiranih delnic. Na podlagi naloga Klirinško depotna družba v centralni register vpiše bistvene sestavine delnic, ki so predmet naloga, in jih vpiše v dobro računov imetnikov, ki jih je delniška družba v nalogu navedla kot upravičence do delnic. Z izvedbo teh vpisov v centralnem registru so delnice izdane kot nematerializirani vrednostni papirji.

19.8 Ustanovitev delniške družbe

Statut je temeljni pravni akt delniške družbe, s katerim se delniška družba ustanovi. Prvotni statut sprejmejo in podpišejo vsi ustanovitelji. Po vpisu delniške družbe v sodni register pa statuta ne sprejmejo več niti ustanovitelji niti soglasno vsi delničarji, ampak se statut spremeni s skupščinskim sklepom. Skupščinski sklep se sprejme s kapitalsko večino. Kogentno je predpisana obličnost statuta, ki mora biti sestavljen v obliki notarskega zapisa.

Pravna razmerja ne učinkujejo zgolj med ustanovitelji, ki so sprejeli statut, ampak veljajo za vse delničarje, ki pozneje postanejo člani družbe, čeprav pri sprejemanju statuta niso sodelovali.

Statut mora določati:

- ime, priimek in prebivališče ali firmo in sedež vsakega ustanovitelja;
- firmo in sedež družbe;
- dejavnosti družbe;
- znesek osnovnega kapitala;
- če ima družba delnice z nominalnim zneskom: nominalni znesek delnic in število delnic vsakega nominalnega zneska, če je več razredov delnic, tudi razred delnic ter nominalne zneske in število delnic, ki se izdajo v posameznem razredu;
- če ima družba kosovne delnice: število delnic, če je več razredov delnic, tudi razred delnic in število delnic, ki se izdajo v posameznem razredu;
- ali se delnice glasijo na prinosnika ali na ime;
- sistem upravljanja (enotirni ali dvotirni);
- število članov organov vodenja ali nadzora, ali akt, v katerem se to določi;
- mandatna doba članov organov vodenja ali nadzora;
- obliko in način objav, pomembnih za družbo in delničarje.

Statut lahko posamezna vprašanja, ki jih ureja zakon, uredi drugače samo, če zakon tako izrecno določa. S statutom se lahko dodatna vprašanja uredijo le, če zakon teh vprašanj ne ureja celovito.

19.8.1 Sočasna (simultana) ustanovitev

Delniška družba se lahko ustanovi tako, da **vsi ustanovitelji sprejmejo in podpišejo statut ter sami prevzamejo vse delnice**. Delnice se lahko vplačajo v denarju ali s stvarnimi vložki. Vsaj tretjino osnovnega kapitala morajo sestavljati delnice, ki se vplačajo v denarju. Denarno plačilo je samo tisto plačilo, ki je bilo opravljeno z zakonitimi plačilnimi sredstvi na račun družbe, ki se ustanavlja, pri banki. Pri stvarnih vložkih in denarnih vplačilih mora biti družbi omogočeno trajno in prosto razpolaganje z njimi od trenutka vpisa družbe v register.

Ustanovitelji imenujejo prvi nadzorni svet ali prvi upravni odbor družbe, ki je imenovan le do prve skupščine. Nadzorni svet imenuje člane prve uprave, upravni odbor pa lahko imenuje prve izvršne direktorje.

19.8.2 Postopna (sukcesivna) ustanovitev

Ta način ustanovitve delniške družbe je v primerjavi s sočasnim (hkratnim, simultanim) načinom ustanovitve delniške družbe nesporno bolj zapleten in tudi dolgotrajnejši, v pravnoposlovni praksi pa tudi zelo redek. Razlog za to je preprost: ker se zaradi njegove namenskosti krog delničarjev z oseb s statusom ustanovitelja delniške družbe razširja tudi na prihodnje, vendar še neznane vpisnike in vplačnike delnic te delniške družbe.

Postopna ustanovitev okvirno poteka na naslednji način:

- ustanovitelji sestavijo in sprejmejo statut ter sami vpišejo in prevzamejo delnic;
- potem se na podlagi statuta in skladno z določbami ZGD-1 in Zakona o trgu vrednostnih papirjev objavi prospekt s pozivom k javnemu vpisu delnic;
- vpisovalci delnic jih vpišejo in vplačajo pri subjektu, ki je določen v prospektu;
- ustanovitelji po uspešno opravljenem vpisu delnice razdelijo in skličejo ustanovno skupščino delniške družbe.

19.9 Uporaba čistega in bilančnega dobička

Čisti dobiček se izkaže v izkazu poslovnega izida in pomeni poslovni izid poslovnega leta po poplačilu davkov. Bilančni dobiček pa je kategorija, ki pomeni vsoto čistega dobička oz. izgube, prenesenega dobička oz. izgube ter morebitnih zmanjšanj (sprostitvev) kapitalskih rezerv ter rezerv iz dobička oz. povečanje rezerv iz dobička.

Zakon natančno določa vrstni red uporabe čistega dobička, ki ga družba izkaže v poslovnem letu. Vrstni red je določen kogentno in ga skupščina s sklepom ali drugačna statutarna ureditev ne more spremeniti. Bistvena je dolžnost pokrivanja izgub iz čistega dobička. Če je družba prejšnje leto izkazala izgubo, ki ni bila pokrita, se ta izkaže v izkazu poslovnega izida kot prenesena izguba. Če družba v naslednjem poslovnem letu

ustvari dobiček in izkaže čisti dobiček, ga mora najprej uporabiti za kritje prenesene izgube.

Skupščina lahko s sklepom o uporabi bilančnega dobička tega uporabi tudi za druge namene (oblikovanje rezerv ipd.), lahko pa pusti dobiček tudi nerazporejen kot preneseni dobiček. Delničar pri tem nima obligacijskopравnega zahtevka za izplačilo dividende. Lahko pa delničarji uveljavljajo pravico do izpodbijanja sklepa skupščine o uporabi bilančnega dobička, če se ne deli minimalna skupna zakonsko določena dividenda v višini 4% osnovnega kapitala.

19.10 Vpis v delniško knjigo

Tiste delniške družbe, katerih osnovni kapital je sestavljen iz imenskih delnic, morajo voditi delniško knjigo.

Kadar delnice niso izdane kot vrednostni papir in kadar so izdane kot pisne listine, mora delniško knjigo voditi delniška družba. Za vodenje delniške knjige je pristojna uprava. Vodenje delniške knjige pomeni odločanje o tem, koga družba priznava za delničarja oz. kdo se v razmerju do družbe šteje za delničarja. Ni sicer potrebno, da bi uprava delniško knjigo tudi dejansko sama vodila, ampak lahko operativno vodenje prepusti specializiranim institucijam.

Kadar so delnice izdane kot nematerializirani vrednostni papir, delniško knjigo v imenu in za račun izdajatelja vodi Klirinško depotna družba. Delniško knjigo imenskih nematerializiranih delnic vodi klirinško depotna družba tako, da izvršuje naloge imetnikov za prenos nematerializiranih delnic na račun novih imetnikov.

Delniška družba sme in mora zagotoviti uresničevanje članskih pravic samo tistemu, ki je kot delničar vpisan v delniški knjigi. To pomeni, da mora družba osebi, ki je kot delničar vpisana v delniški knjigi:

- zagotoviti uresničevanje glasovalne pravice na skupščini,
- izplačati dividende,
- zagotoviti uresničitev prednostne pravice do novih delnic pri povečanju osnovnega kapitala, omogočiti uresničevanje pravice do obveščenosti ipd.

19.11 Pridobitev lastnih delnic

V teoriji in praksi je zelo pomembno vprašanje, ali sme delniška družba pridobivati lastne delnice, tako da bi postala njihov imetnik oz. lastnik. Če delniška družba po ustanovitvi ne bi povečala svojega premoženja, bi z nakupom svojih delnic s strani delničarjev po enaki ceni, kot so bile vplačane, v celoti izgubila realno premoženje. Tako bi bila realna podlaga delniške družbe kot pravne osebe sestavljena le iz lastnih delnic te družbe, ki bi bile realno brez vrednosti, prav tako pa za družbo ne bi mogel nihče uresničevati glasovalne pravice. Takšna delniška družba bi bila sama s seboj v protislovju. Zato v primerjalni korporacijski zakonodaji povsod naletimo na prepoved t.i. lastnih delnic (treasury shares, eigene Aktien). Teorija poudarja splošno načelo, da so delničarji delniške družbe od družbe, v katero so vložili svoj kapital, različni pravni subjekti oz. da delniška družba ne more biti delničar lastne družbe.

V prvem odstavku 247. člena ZGD-1 je določenih osem izjem glede pravila prepovedi pridobivanja lastnih delnic, od katerih si jih nekaj oglejmo:

- a) **nujna pridobitev:** družba sme pridobivati lastne delnice, če je pridobitev nujna, da bi se s tem preprečila huda, neposredna škoda. Škoda, ki grozi, mora biti v tej zvezi neposredna in mora ogroziti premoženje družbe, ne pa morebiti premoženja posameznih delničarjev. Zato v ta okvir ne spada pridobitev lastnih delnic, če pade tečaj delnic. Primer nujne pridobitve je pridobitev delnic od delničarja, dolžnika družbe, od katerega lahko družba le tako dobi plačano terjatev.
- b) **odkup zaposlenih:** ta izjema je povezana z namenom, da se bodo delnice ponudile v odkup delavcem družbe ali z njo povezane družbe. Zakon družbi nalaga obveznost, da mora pridobljene delnice ponuditi delavcem v odkup najpozneje v enem letu po pridobitvi.
- c) **na podlagi pooblastila skupščine** za nakup lastnih delnic: to pooblastilo velja 36 mesecev in določa najnižjo in najvišjo nakupno ceno pri pridobivanju delnic, kakor tudi delež teh delnic, ki ne sme presegati 10 % osnovnega kapitala.

V naštetih primerih skupni delež delnic ne sme skupaj z drugimi lastnimi delnicami, ki jih družba že ima, presegati 10 % osnovnega kapitala.

Iz lastnih delnic **družba nima nobenih pravic**. Če bi delniška družba lahko izvrševala pravice iz pridobljenih lastnih delnic, bi lahko kršila osnovna načela delniške družbe: zadržala bi lahko delež dobička, zoper samo sebe bi lahko izvrševala manjšinske pravice, poslovodstvo družbe bi lahko neposredno kontroliralo skupščino in obšlo tudi prepoved prevzema delnic ob novi izdaji delnic. Zato je določeno, da vse članske pravice iz pridobljenih lastnih delnic mirujejo.

Če je družba pridobila lastne delnice v nasprotju z določbami ZGD-1, jih mora odsvojiti v enem letu po pridobitvi. Če skupni delež delnic, ki jih je družba pridobila v skladu z določbami ZGD-1, in delnic, ki jih že ima, presega 10 % osnovnega kapitala, mora družba tisti del delnic, ki te odstotke presega, odsvojiti v treh letih po pridobitvi. Če tega ne stori v predpisanem roku, mora družba delnice umakniti.

19.12 Organi delniške družbe

Kapitalska družba potrebuje dva organa, prek katerih oblikuje in izvršuje svojo voljo, saj bi bila brez tega opravilno nesposobna. Ta organa sta skupščina in organ vodenja oz. poslovodstvo. Ker je nadzor mogoče izvajati znotraj teh organov, za obstoj in funkcioniranje družbe ni nujno potreben poseben (ločen) nadzorni organ. Takšen sistem upravljanja imenujemo enotirni sistem in je značilen za Veliko Britanijo in ZDA, povzele pa so ga tudi mnoge evropske države. Če se oblikuje še tretji posebni nadzorni organ, govorimo o dvotirnem sistemu, ki je značilen za evropske države pod vplivom nemškega prava.

Za **angloameriški sistem** je torej značilen enotirni sistem z **odborom direktorjev (board of directors)**, ki v praksi oblikuje več komisij in lahko izvrševanje poslovne politike prenese na t.i. izvršne direktorje ter druge vodilne uslužbence.

ZGD-1 omogoča izbiro oblikovanja sistemov upravljanja, zato v 253. členu določa, da so **organi vodenja ali nadzora uprava, upravni odbor in nadzorni svet in posebej**

določa, da družba lahko izbere **dvotirni sistem upravljanja** družbe z upravo in nadzornim svetom ali **enotirni sistem upravljanja** družbe z upravnim odborom.

Kot organ vodenja lahko opredelimo predvsem upravo in tudi upravni odbor tudi takrat, ko ne imenuje izvršnih direktorjev. Nadzorno funkcijo v delniški družbi pa opravlja predvsem nadzorni svet, ki je tako personalno kot funkcionalno povsem ločen od organa vodenja, to je uprave. Zato se takšen sistem imenuje dvotiren, v nasprotju z enotirnim, kjer imamo le en organ, ki združuje tako poslovodno kot tudi nadzorno funkcijo. Ta organ je upravni odbor in posamezne funkcije vodenja in nadzora se lahko funkcionalno porazdelijo med posamezne člane upravnega odbora, s čimer dobimo t.i. **neizvršne in izvršne direktorje** oz. člane. Izvršni direktor ni organ delniške družbe, temveč predstavlja osebo, na katero upravni odbor prenese pristojnost voditi tekoče posle družbe in pooblastilo za zastopanje družbe.

Zakon in statut določata sestavo in število članov organov vodenja ali nadzora. Organ vodenja ali nadzora sestavljajo najmanj trije člani – izjema je uprava, ki je lahko tudi enočlanska.

19.12.1 Imenovanje in mandatna doba članov

Člani organov vodenja ali nadzora so imenovani za obdobje, ki je določeno v statutu in **ni daljše od šestih let**, z možnostjo ponovnega imenovanja.

Član organa vodenja ali nadzora je lahko vsaka poslovno sposobna fizična oseba, razen oseba, ki:

- je že član drugega organa vodenja ali nadzora te družbe;
- je bila pravnomočno obsojena zaradi kaznivega dejanja zoper gospodarstvo, zoper delovno razmerje in socialno varnost, zoper pravni promet, zoper premoženje, zoper okolje, prostor in naravne dobrine. Ta oseba ne sme biti član organa vodenja ali nadzora 5 let od pravnomočnosti sodbe in 2 leti po prestani kazni zapora;
- ji je bil izrečen varnostni ukrep prepovedi opravljanja poklica, in sicer dokler traja prepoved,
- je bila kot član organa vodenja ali nadzora družbe, nad katerim je bil začet stečajni postopek, pravnomočno obsojena na plačilo odškodnine upnikom v skladu z določbami zakona, ki ureja finančno poslovanje podjetij, o odškodninski odgovornosti, in sicer še 2 leti po pravnomočnosti sodbe.

Novi člani organa vodenja ali nadzora morajo prijavi za vpis v sodni register priložiti pisno izjavo, da ni okoliščin, ki bi po določbah ZGD-1 nasprotovale njihovemu imenovanju.

Enotno pravno mnenje je, da naj bo **minimalni mandat vsaj eno leto**. Ni nujno, da imata npr. uprava in nadzorni svet enak šestletni mandat, uprava ima lahko daljšega ali morda nadzorni svet daljšega (6 let) in uprava krajšega (5 let). Odločitev o tem je torej prepuščena posameznim družbam.

Za imenovanje upravnega odbora in nadzornega sveta pa je pristojna skupščina. V praksi so ponavadi različni dogovori in sporazumi med delničarji o tem, kakšna bo sestava teh organov in kako jih bodo kadrovali.

Če obstoječa uprava oz. upravni odbor dobro vodi družbo, lahko nadzorni svet oz. skupščina po preteku mandata iste člane ponovno imenuje. Zakon ne omejuje ponovnega imenovanja. Omejuje le rok, v katerem je mogoče opraviti ponovno imenovanje članov uprave. Ta rok je eno leto pred potekom mandata.

Število članov uprave, upravnega odbora in nadzornega sveta se določi v statutu družbe. Zakonsko določeno minimalno število je trije člani. Izjema velja za upravo, ki jo lahko sestavlja eden ali več članov.

19.12.2 Odločanje

Organ vodenja ali nadzora mora biti sklican vsaj enkrat v četrtletju ali v krajšem obdobju, ki ga določa statut. Vsak član organa vodenja ali nadzora ima en glas. Organ je sklepčen, če je pri sklepanju navzoča vsaj polovica njegovih članov, če statut ne določa drugače.

Za vse organe vodenja ali nadzora je urejen tudi sklic seje. Predsednik organa, ki je pristojen za sklic seje, mora sejo sklicati na zahtevo vsakega člana organa vodenja ali nadzora, ki navede namen in razlog za sklic seje. Sejo mora predsednik sklicati takoj, seja pa mora biti najkasneje v roku dveh tednov po sklicu. Če predsednik organa vodenja ali nadzora ne sprejme zahteve člana organa za sklic seje, lahko vsaj dva člana organa vodenja ali nadzora sama skličeta sejo in predlagata dnevni red.

Za veljavnost sklepa je potrebna večina oddanih glasov. V primeru enakega števila glasov je **odločilen glas predsednika organa**, če ni s statutom določeno drugače. Taka ureditev je smiselna, saj daje predsedniku organa vodenja ali nadzora širše možnosti odločanja in iskanja kompromisa med člani, čeprav je v kolegijskem organu le prvi med enakimi (*primus inter pares*). Na ta način je predsedniku organa dana tudi formalno večja pristojnost in s tem tudi večja odgovornost, saj je lahko pri negotovih rešitvah njegov (drugi) glas odločilen. Nedvomno je za delo organov vodenja ali nadzora najpomembnejši predsednik, ki sklicuje, pripravlja in vodi seje organa. Predsednik organa skrbi tudi za stalno zvezo z drugimi organi v družbi in se pri delu v družbi veliko bolj angažira kot drugi člani.

Sej organov vodenja ali nadzora se ne smejo udeleževati osebe, ki niso člani organov vodenja ali nadzora te družbe, če statut ne določa drugače. K obravnavanju posameznih točk so lahko povabljeni izvedenci ali poročevalci. V praksi je najpogostejša izjema v zvezi z zasedanjem skupščine (javne) delniške družbe, ki se je udeležujejo tudi predstavniki medijev. Tako družbe letno zasedanje skupščine uporabijo tudi za javno promocijo in poskrbijo, da v javnost pridejo informacije o njihovem (dobrem) poslovanju in poslovnih načrtih za prihodnje. Za **seje organov vodenja ali nadzora** pa skoraj brez izjeme velja, da so »**tajne**«, torej brez prisotnosti tretjih oseb, saj se na njih večkrat obravnavajo zadeve in podatki, ki so poslovne skrivnosti in bi njihovo razkritje družbi lahko povzročilo škodo. O sprejetih odločitvah pa javnost po potrebi obvešča predsednik organa vodenja ali nadzora.

19.12.3 Skrbnost in odgovornost

Član organa vodenja ali nadzora mora pri opravljanju svojih nalog ravnati v dobro družbe s skrbnostjo vestnega in poštenega gospodarstvenika in varovati poslovno skrivnost družbe.

Predpisani standard skrbnosti (**vesten in pošten gospodarstvenik**), ki velja za člane organov vodenja in nadzora, je treba razlagati v okviru načel in pravil obligacijskega prava. Za člane organov vodenja in nadzora velja strožja skrbnost in odgovornost vestnega in poštenega gospodarstvenika, torej strokovnjaka, poznavalca poslov, ki jih vodi. Vsekakor gre za strožjo stopnjo skrbnosti, ki se nanaša na usposobljenega in v poslih vodenja večjega človeka – profesionalca. Standard take skrbnosti je pravno upoštevan za ugotavljanje stopnje odškodninske odgovornosti članov uprave.

Člani organa vodenja ali nadzora so **solidarno odgovorni družbi za škodo**, ki je nastala kot posledica kršitve njihovih nalog, razen če dokažejo, da so pošteno in vestno izpolnjevali svoje dolžnosti.

Članu organa vodenja ali nadzora ni treba povrniti škode, če dejanje, s katerim je bila družbi povzročena škoda, temelji na zakonitem skupščinskem sklepu. Odškodninska odgovornost člana posloводства ni izključena, čeprav je nadzorni svet ali upravni odbor odobril dejanje. Družba se odškodninskim zahtevkom lahko odreče ali jih pobota šele tri leta po nastanku zahtevka, če s tem soglašajo skupščina in če temu pisno ne ugovarjajo manjšinski delničarji, ki imajo skupno vsaj desetino osnovnega kapitala.

Odškodninski zahtevek, ki ga ima družba do člana organa vodenja ali nadzora, lahko uveljavljajo tudi upniki družbe, če jih družba ne more poplačati.

Za **odškodninsko odgovornost** članov uprave ali upravnega odbora veljajo po ZGD-1 naslednja temeljna pravila:

- za člane organov vodenja in nadzora pri vodenju in nadzoru poslov velja skrbnost vestnega in poštenega gospodarstvenika, torej strožja stopnja skrbnosti, za katero se domneva ustrezna usposobljenost in obveščenost;
- odškodninska odgovornost članov organov vodenja in nadzora do družbe je solidarna, če gre za škodo, ki je nastala kot posledica kršitve njihovih dolžnosti; upniki torej lahko poljubno posežejo po premoženju kateregakoli od članov organov vodenja in nadzora, da bi izterjali svoj odškodninski zahtevek;
- odškodninska odgovornost članov organov vodenja in nadzora za nastalo škodo se domneva, dokazno breme je torej obrnjeno – člani uprave so dolžni dokazati, da so pošteno in vestno izpolnjevali svoje dolžnosti, da bi se razbremenili odškodninski odgovornosti.

19.12.4 Upravni odbor delniške družbe

Upravni odbor vodi družbo in nadzoruje izvajanje njenih poslov, hkrati pa tudi zastopa in predstavlja družbo. Člane upravnega odbora **voli skupščina** družbe, ki je pristojna tudi za njihov odpoklic. Glede tega vprašanja se uporabljajo odločbe, ki sicer veljajo za nadzorni svet. Ne gre za imenovanje in odpoklic kot pri upravi delniške družbe. Skupščina lahko člane upravnega odbora odpokliče tudi pred potekom mandatne dobe,

za kar je sicer potrebna večina najmanj 3/4 oddanih glasov, vendar za odpoklic ni obvezen obstoj nobenega utemeljenega razloga.

Za javne delniške družbe zakon obvezno predpisuje strukturiranje upravnega odbora na **izvršne in neizvršne direktorje**. Pri teh družbah mora biti najmanj en član upravnega odbora izvršni direktor, ostali člani pa so s tem neizvršni direktorji, čeprav jih zakon tako ne poimenuje. Za te družbe je določen tudi maksimum izvršnih direktorjev: od vseh članov upravnega odbora je lahko za izvršne direktorje imenovana največ polovica njihovih članov.

Za nejavne družbe zakon ne predpisuje dolžnosti imenovanja niti enega izvršnega direktorja. Vendar je njihovo imenovanje dopustno. Izvršni direktorji so lahko hkrati člani upravnega odbora, vendar to niti ni nujno. Izvršni direktorji opravljajo naloge, povezane z vodenjem tekočih poslov, upravni odbor pa vodi družbo.

Za razmerje med upravnim odborom in izvršnimi direktorji je pomembna zakonska prepoved sočasnega kumuliranja funkcije predsednika upravnega odbora in izvršnega direktorja, razen pri malih delniških družbah. Ta prepoved velja tako za javne kot tudi za nejavne delniške družbe, ne velja pa za nobeno od teh družb v primeru, da je mala družba.

19.12.5 Uprava delniške družbe

Glavna funkcija in pristojnost uprave je **vodenje poslov**. Kaj vse spada v pojem vodenja družbe, ZGD-1 konkretno ne določa, v več členih pa ji nalaga različne vrste ukrepanja, kot npr. dolžnost poročanja nadzornemu svetu, priprava letnega poročila, predlog za delitev dobička, odloča o sklicu skupščine ipd. Pod pojmom vodenja poslov pa lahko razumemo:

- določanje in uresničevanje poslovne politike,
- načrtovanje in razvoj,
- organizacija in nadzorovanje poslovanja,
- finančna politika,
- vodenje poslovnih knjig.

Zakon izrecno določa, da uprava vodi posle družbe **samostojno, v dobro družbe in na lastno odgovornost**. Samostojnost uprave se nanaša predvsem na razmerje do delničarjev oz. njenih organov. Po tem se položaj članov uprave razlikuje od položaja izvršnih direktorjev v enotirnem načinu upravljanja. Le-ti vodijo posle tako, da morajo pri opravljanju nalog upoštevati navodila in omejitve, ki jim jih postavlja skupščina družbe, upravni odbor, statut in poslovnik o delu izvršnih direktorjev. Uprava ima lahko **enega ali več članov** (direktorjev). Če ima uprava več članov, sprejemajo odločitve soglasno, če statut ne določa drugače.

Pravilo, da uprava upravlja premoženje podjetja družbe samostojno, je kogentno in delničarjem prepoveduje kakršnokoli vplivanje na vodenje poslov. Delničarji so solidarno s člani uprave celo odškodninsko odgovorni, če s svojim vplivom na upravo izsilijo odločitve, ki so njim v korist in v škodo družbe.

Uprava delniške družbe ima pristojnosti, da zastopa družbo brez omejitev in vodi vse njene posle. **Nadzorni svet in skupščina o poslih družbe ne odločata.**

Člani uprave so seveda lahko tudi delničarji, lahko pa jih vplivnejši delničarji spravijo v primež svojih interesov. Zaradi morebitnih različnih interesov člane uprave kot posameznikov in njihovih interesov kot delničarjev ali morebitnega nasprotja interesov med družbo in delničarji zakon zavezuje upravo, da ravna v dobro družbe, kar pomeni, da varuje interese družbe.

Za člana uprave ni potrebno, da je obenem delničar. S tem se poudarja strokovna plat funkcije uprave.

Nadzorni svet ima samo pristojnost nadzorovati poslovanje uprave, ne pa sprejemati kakršnekoli poslovne odločitve. Izjema je dajanje soglasij v statutarno določenih primerih oz. takrat, kadar takšno soglasje uvede s sklepom sam nadzorni svet. Vendar pa velja, da izdaja soglasja za nek določen posel, o katerem odloči uprava, nikakor ne pomeni nadomestitve takšne odločitve, za katero je še vedno pristojna in odgovorna uprava. Omejitve, ki so najpogosteje zvezane s soglasjem nadzornega sveta, so v praksi pogoste **zneskovne finančne omejitve** pri sklepanju pogodb – npr. nad višino 500.000 evrov se zahteva soglasje nadzornega sveta.

19.12.5.1 Pristojnosti in odgovornosti uprave do skupščine

Uprava delniške družbe:

- na zahtevo skupščine pripravlja ukrepe iz pristojnosti skupščine;
- pripravlja pogodbe in druge akte, za veljavnost katerih je potrebno soglasje skupščine,
- uresničuje sklepe, ki jih sprejme skupščina.

Skupščina delniške družbe je sestavljena iz vseh delničarjev in se le redko sestane, ni operativna in zunaj zasedanj praktično ne deluje. Predsednik skupščine zunaj zasedanja nima nobenih posebnih pristojnosti, kar pomeni, da mora nekdo drug poskrbeti za učinkovitost dela skupščine, kot npr. sklicati skupščino, določati dnevni red, pripraviti sklepe in gradivo, pripravljati akte in pogodbe, za veljavnost katerih je potrebno soglasje skupščine, in ne nazadnje poskrbeti za izvršitev skupščinskih sklepov. Vse navedeno je naloga uprave. Kot primer priprave ukrepa iz pristojnosti skupščine lahko navedemo povečanje osnovnega kapitala z vložki. Kot primer pogodbe, za veljavnost katere je potrebno soglasje skupščine, lahko navedemo pogodbo o pripojitvi.

19.12.5.2 Imenovanje in odpoklic uprave

Člane uprave in predsednika **imenuje nadzorni svet**. Ponovno ne smejo biti imenovani prej kot eno leto pred potekom mandatne dobe uprave.

Nadzorni svet lahko **odpokliče** posameznega člana uprave ali predsednika:

- če huje krši obveznosti;
- če ni sposoben voditi poslov;
- če mu skupščina izreče nezaupnico, razen če je nezaupnico izrekla iz očitno neutemeljenih razlogov,
- iz drugih ekonomsko-poslovnih razlogov (pomembnejše spremembe v strukturi delničarjev, reorganizacija).

Po določbah Priporočil Združenja članov nadzornih svetov naj nadzorni svet oblikuje naslednje kriterije za izbor članov uprave:

- osebna integriteta in poslovna odličnost,
- celovito poslovno znanje,
- najmanj pet let ustreznih delovnih izkušenj s področja vodenja ali upravljanja podjetij za predsednika uprave oz.
- najmanj pet let ustreznih delovnih izkušenj s področja, za katero bo posamezni član uprave zadolžen (proizvodnja, kadri, finance, prodaja ...),
- popolna časovna razpoložljivost,
- sposobnost učinkovitega komuniciranja in timskega dela,
- sposobnost učinkovite uporabe znanj pri svojem delu in prenos znanj na druge,
- pripravljenost na nenehno izobraževanje in lasten profesionalni razvoj,
- sposobnost pri svojem delovanju in odločanju upoštevati predvsem interes družbe in temu podrediti morebitne drugačne osebne ali posamične interese (zaposlenih, uprave, delničarjev, javnosti ali države) in
- kandidat naj ne opravlja nadzorstvenih, vodilnih ali vodstvenih funkcij ter svetovalnih nalog za konkurenčne družbe in naj ne bo delničar ali družbenik v konkurenčni družbi.

Zakon ureja le predčasno prenehanje mandata članov oz. predsednikov uprave zaradi odpoklica. Obstajajo pa še drugi primeri, ko lahko pride do predčasnega mandata: s spojitvijo, pripojitvijo in drugimi načini prenehanja družbe, z odstopom, s smrtjo, izgubo poslovne sposobnosti.

Kaj so **utemeljeni razlogi za odpoklic**, zakon ne določa. Iz nemške sodne prakse pa je razvidno, da so taki razlogi lahko:

- zloraba premoženja družbe za lastne namene,
- nesoglasja med člani uprave, ki onemogočajo skupno delo,
- deliktne ravnanja,
- odklonitev poročanja nadzornemu svetu oz. zavajajoča ali pomanjkljiva poročila nadzornemu svetu,
- zavajanje ali prikrivanje pomembnih zadev drugim članom uprave,
- zloraba položaja člana uprave za zasebne posle,
- daljša bolezen,
- v primeru družb pod posebno kontrolo (npr. banke in zavarovalnice) je utemeljen razlog tudi zahteva državnih nadzornih organov po zamenjavi določenih članov uprave.

19.12.5.3 Udeležba članov uprave pri dobičku

S statutom se lahko določi, da se članom uprave za njihovo delo zagotovi udeležba pri dobičku. Višina udeležbe pri dobičku se praviloma določi **v odstotku letnega dobička** družbe.

Pravico članov uprave, da so udeleženi pri dobičku za njihovo delo, je treba predvideti v statutu, kar pomeni, da jo lahko določijo le sami ustanovitelji delniške družbe oz. skupščina delničarjev s spremembami statuta. Glede višine udeležbe pri dobičku za člana uprave ni nobenih omejitev, praviloma pa bodo to majhni deleži, saj se s tem zmanjšuje tisti del dobička, ki je namenjen razdelitvi lastnikom oz. delničarjem.

19.12.5.4 Prejemki članov uprave

Nadzorni svet mora pri določitvi celotnih prejemkov posameznega člana uprave (plača, udeležba v dobičku, povračila stroškov, zavarovalne premije, provizije, druga dodatna plačila) poskrbeti za to, da so celotni prejemki v ustreznem sorazmerju z nalogami članov uprave in finančnim stanjem družbe.

Člani uprave so zaposleni po individualni pogodbi, ki pomeni netipsko pogodbo o zaposlitvi, ki jo delodajalec lahko sklene z managerji in vrhunskimi strokovnjaki. Z individualno pogodbo se lahko določijo tudi druge pravice, kot npr.:

- uporaba službenega vozila za osebne potrebe,
- pravica do preventivnih zdravstvenih pregledov in preventivnega zdravstvenega varstva,
- življenjsko in nezgodno zavarovanje,
- namensko posojilo,
- članarina za managerska stanovska združenja in klube.

19.12.5.5 Poročila nadzornemu svetu

Uprava vsaj **enkrat v četrtletju** poroča nadzornemu svetu o:

- načrtovani poslovni politiki in drugih načelnih vprašanih poslovanja;
- donosnosti družbe, še posebej donosnosti lastnega kapitala;
- poteku poslov, še posebej prometu in finančnemu stanju družbe,
- poslih, ki lahko pomembno vplivajo na donosnost ali plačilno sposobnost družbe.

Nadzorni svet lahko od uprave kadarkoli zahteva poročilo o vprašanih, ki so povezana s poslovanjem družbe in pomembneje vplivajo na položaj družbe.

19.12.6 Nadzorni svet

V modernih gospodarskih družbah, ki jih vodijo poklicni managerji, je nadzorna funkcija izjemno pomembna za zagotovitev varovanja interesov družbenikov in tudi zaradi varovanja upnikov. Delničarji načeloma ne sodelujejo v vodenju delniških družb in so zgolj občasno informirani o poslovanju »svojih« družb. Nadzorno funkcijo v kapitalskih družbah tako praviloma opravljajo posebni nadzorni organi (npr. nadzorni svet ali neizvršni člani upravnega odbora). **Člani teh organov niso nujno hkrati tudi delničarji oz. družbeniki, lahko pa so.** Za večje delniške družbe je še predvideno, da njihovo poslovanje pregledajo še zunanji revizorji. V določenem obsegu nadzor opravljajo tudi delničarji prek skupščine delniške družbe in tudi na podlagi določenih manjšinskih in individualnih pravic kot npr. odškodninska tožba, sklic skupščine, izpodbojne in ničnostne tožbe.

Veliki finančni škandali v velikih mednarodnih pa tudi domačih gospodarskih družbah so povzročili kritične razprave o učinkovitosti nadzora tako v strokovni kot v laični javnosti.

19.12.6.1 Posebni pogoji za člane nadzornega sveta

Član nadzornega sveta ne more biti:

- član uprave ali upravnega odbora od družbe odvisne družbe;
- prokurist ali pooblaščenec te družbe;
- član uprave druge kapitalske družbe, v katere nadzornem svetu je član uprave te družbe;
- oseba, ki je član nadzornega sveta ali upravnega odbora že v treh družbah,
- oseba, ki ne izpolnjuje pogojev, ki jih določa statut.

Član nadzornega sveta je lahko le neomejeno poslovno sposobna fizična oseba. Zakon drugih pogojev, kot npr. status delničarja, slovensko državljanstvo, stalno bivališče, ne zahteva. Take pogoje pa lahko določi statut.

19.12.6.2 Volitve članov nadzornega sveta

Člane nadzornega sveta, ki zastopajo interese delničarjev, **voli skupščina**. Statut lahko določi, da največ eno tretjino članov nadzornega sveta, ki zastopajo interese delničarjev, imenujejo imetniki imenskih delnic, za prenos katerih je potrebno dovoljenje družbe.

Drugi način izvolitve članov nadzornega sveta ureja Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju. Ta zakon določa, da se število **predstavnikov delavcev v nadzornem svetu** določi s statutom družbe, vendar ne more biti manjše od ene tretjine članov in ne večje od polovice vseh članov nadzornega sveta družbe. Predsednik nadzornega sveta je vedno predstavnik delničarjev, ki ima v neodločenem glasovanju odločilen glas.

Predstavnike delavcev, ki so člani nadzornega sveta, izvoli in odpokliče svet delavcev in s tem seznanji skupščino. Sam postopek izvolitve in odpoklica teh članov nadzornega sveta se podrobneje uredi s poslovníkom sveta delavcev.

19.12.6.3 Odpoklic članov nadzornega sveta

Skupščina lahko odpokliče člane nadzornega sveta, ki jih je izvolila pred potekom mandatne dobe. Za sklep po odpoklicu je potrebna najmanj **tričetrtinska večina** oddanih glasov, statut pa lahko določi višjo večino in druge zahteve. Zakon ne navaja in zato tudi ne omejuje razlogov, zaradi katerih je dopusten odpoklic članov nadzornega sveta pred iztekom mandata.

Če število članov ni zadostno za sklepčnost nadzornega sveta, mora uprava dati sodišču predlog za imenovanje člana nadzornega sveta.

Sodišče odpokliče člana nadzornega sveta na predlog nadzornega sveta ali delničarjev, katerih delnice predstavljajo najmanj 10 % osnovnega kapitala, če gre za utemeljene razloge.

19.12.6.4 Poslovanje nadzornega sveta

Nadzorni svet mora med svojimi člani **izvoliti predsednika** in najmanj enega namestnika. Predsednika torej ne izvoli skupščina tako kot člane nadzornega sveta.

Nadzorni svet lahko imenuje eno ali več **komisij**, npr. revizijsko komisijo, komisijo za imenovanja in komisijo za prejemke, ki pripravljajo predloge sklepov nadzornega sveta, skrbijo za njihovo uresničitev in opravljajo druge strokovne naloge. Komisija je sestavljena iz predsednika in najmanj dveh članov. Predsednika imenuje nadzorni svet izmed svojih članov.

Nadzorni svet pri nadzorovanju vodenja poslov družbe lahko **pregleduje in preverja knjige in dokumentacijo družbe, njeno blagajno, shranjene vrednostne papirje in zaloge blaga ter druge stvari.**

Nadzorni svet lahko od uprave **zahteva kakršnekoli informacije**, potrebne za izvajanje nadzora.

Vodenje poslov se ne more prenesti na nadzorni svet. Statut ali nadzorni svet lahko določi, da se smejo posamezni posli opravljati le z njegovim soglasjem, npr. pri pridobivanju ali odtujevanju pomembnih delov podjetja, pravni promet z nepremičninami, večje naložbe, večja posojila ipd. Če nadzorni svet zavrne soglasje, lahko uprava zahteva, da **o soglasju odloča skupščina**. Za sklep, s katerim skupščina da soglasje, je potrebna večina najmanj treh četrtin oddanih glasov.

19.12.6.5 Plačilo članom nadzornega sveta

Članom nadzornega sveta se lahko za njihovo delo zagotovi plačilo ali udeležba pri dobičku. Plačilo je nagrada za delo, sejnina pa je nadomestilo za čas, porabljen na seji. Sejnina torej ne obsega nagrade za delo, ki vključuje vse dolžnosti člana nadzornega sveta, na katerega so vezane tudi vse odgovornosti.

19.12.7 Skupščina delniške družbe

Skupščina je organ družbe, v katerem se oblikuje in izraža volja delničarjev tako, da ta postane volja delniške družbe. Hierarhično je skupščina najvišji organ delniške družbe, saj prav v njej delničarji izvršujejo svoje pravice v zadevah družbe.

19.12.7.1 Pristojnosti skupščine

Na splošno lahko pristojnosti skupščine opredelimo na:

1. kadrovske odločitve:

- imenuje in odpokliče člane nadzornega sveta ali upravnega odbora,
- odloča o podelitvi razrešnice članov vodenja ali nadzora,
- glasuje o nezaupnici upravi,
- imenuje revizorja;

2. poslovne odločitve:

- sprejem letnega poročila, ko o njem ne odločijo dokončno organi vodenja ali nadzora,
- o uporabi bilančnega dobička,
- dajanje soglasij k posameznim odločitvam na predlog posloводства;

3. temeljne odločitve v družbi:

- sprejem in spremembe statuta,
- odločanje o ukrepih za povečanje in zmanjšanje kapitala,
- statusno preoblikovanje,
- sklenitev podjetniških pogodb,
- odločitev o prenehanju družbe.

Hkrati z odločanjem o uporabi bilančnega dobička odloča skupščina tudi o **razrešnici organov vodenja in nadzora**. Z razrešnico skupščina potrdi in odobri delo organov vodenja ali nadzora v poslovnem letu.

Skupščina lahko na predlog delničarja, ki je imetnik delnic družbe, ki predstavljajo najmanj 90 % osnovnega kapitala družbe, sprejme sklep o prenosu delnic preostalih manjšinskih delničarjev na glavnega delničarja za plačilo primerne denarne odpravnine. Glavni delničar je lahko vsaka fizična in pravna oseba, ne gre pa morebiti za skupino povezanih delničarjev, ki pri prevzemu delujejo usklajeno. Pred sklicem skupščine mora glavni delničar poslovodstvu družbe predložiti izjavo banke, s katero je banka solidarno odgovorna za izpolnitev obveznosti glavnega delničarja, da bo nemudoma po vpisu sklepa o prenosu delnic v register manjšinskim delničarjem plačal odpravnino za pridobljene delnice.

19.12.7.2 Sklic skupščine

Skupščino je treba sklicati v primerih, določenih z zakonom ali statutom, in takrat, če je to v korist družbe. O sklicu skupščine odloči poslovodstvo z navadno večino. Sklic skupščine se objavi z navedbo firme in sedeža družbe, časa in kraja skupščine ter pogojev, od katerih sta odvisna udeležba na skupščini in uresničevanje glasovalne pravice. Ponavadi je skupščina na sedežu družbe.

Uprava oz. upravni odbor sta dolžna sklicati skupščino, če to zahteva manjšinski del delničarjev, ki dosegata vsaj dvajsetino osnovnega kapitala.

Za informiranost delničarjev je zelo pomembno, da družba poskrbi, da so celotna objava sklica skupščine, celotno besedilo predlogov sklepov, pogojev za udeležbo ter gradiva objavljeni tudi na spletnih straneh družbe.

Javna objava (v medijih) je namenjena temu, da se lahko s sklicem, dnevnim redom in predlogom sklepov seznanijo prav vsi delničarji, torej tudi tisti, ki imajo zgolj prinosniške delnice in družbi niso osebno znani.

Vsak skupščinski **sklep potrdi notar v notarskem zapisniku**, kateremu se priloži seznam udeležencev skupščine.

19.12.7.3 Glasovalna pravica

Glasovalna pravica je ena najpomembnejših upravljaljskih pravic delničarja, ki mu omogoča, da na skupščini delniške družbe osebno ali po pooblaščenju glasuje za ali proti neki predlagani odločitvi oz. sklepu skupščine. Za sprejetje skupščinskih sklepov je potrebna večina oddanih glasov delničarjev (**navadna večina**), razen če zakon ali statut ne določata višje večine. To praktično pomeni, da je sklep sprejet, če je zanj oddan vsaj en glas več, kot je bilo glasov proti sprejemu sklepa. Neveljavne glasovnice za izid glasovanja ne štejejo, kar velja tudi za delničarje, ki so se glasovanja vzdržali.

Glasovalna pravica delničarjev se uresničuje glede na njihov delež delnic v osnovnem kapitalu. **Vsaka kosovna delnica z glasovalno pravico ima en glas.** S statutom se lahko določi omejitev glasovalne pravice tako, da število glasov, ki jih ima posameznik glede na število delnic, ne more presežati določenega števila ali odstotka. Take omejitve glasovalne pravice pa ni mogoče določiti za posamezne delničarje. Te omejitve tudi ni mogoče določiti za glasovalne pravice iz delnic, s katerimi se trguje na organiziranem trgu.

Če se delnice izdajo v različnih **nominalnih zneskih, je treba določiti znesek, za katerega pripada en glas**, in večkratnik tega zneska pač prinaša večkratnik glasov.

19.12.8 Izključitev manjšinskih delničarjev iz družbe

Izključitev manjšinskih delničarjev iz družbe je poseben korporacijsko-pravni institut oz. upravičenje glavnega delničarja, ki ima absoluten kapitalski delež (**najmanj 90% osnovnega kapitala družbe**), da preostale delničarje »**iztisne**« oz. izključi iz družbe. Glavni delničar je lahko vsaka fizična ali pravna oseba. Manjšinskemu delničarju pripada **primerna odpravnina** v zameno za izključitev iz družbe ter s tem izgubo članskih in drugih korporacijsko-pravnih pravic ter delnic. Višino odpravnine določi glavni delničar in mora biti tudi vnaprej objavljena pri predlogu sklepa o prenosu delnic ob objavi dnevnega reda skupščine. Primerna odpravnina izključenim manjšinskemu delničarju se izplača v denarni obliki. Primerna odpravnina mora upoštevati premoženjsko in profitno stanje družbe v trenutku, ko skupščina sklepa o izključitvi. Ni torej odločilna zgolj trenutna tržna, borzna cena, temveč je treba upoštevati, da se delničarju odvzemajo delnice, od katerih bi lahko imel koristi tudi v prihodnosti.

V oceno o primernosti denarne odpravnine je po zakonu obvezno vključen tudi **revizor**, razen če se vsi manjšinski delničarji odpovedo revizorjevemu poročilu o primernosti denarne odpravnine z izjavo v obliki notarskega zapisa.

19.12.9 Izstop manjšinskih delničarjev iz družbe

Od zrcalne pravice glavnega delničarja do izključitve manjšinskih delničarjev iz družbe se manjšinska pravica delničarjev do izstopa iz družbe razlikuje v tem, da v ta korporacijsko-pravni posel ni neposredno vključena delniška družba, saj pri tem ni treba sprejeti nikakršnega skupščinskega sklepa. Gre le za razmerje med manjšinskimi delničarji in glavnim delničarjem. Manjšinski delničarji lahko kadarkoli zahtevajo od glavnega delničarja, da mora odkupiti vse njihove preostale delnice.

Glavni delničar mora odkupiti take delnice po pravični ceni, ki jo zakon opredeljuje kot primerno denarno nadomestilo, enako kot velja na drugi strani pri izključitvi manjšinskih delničarjev iz družbe. primerna odpravnina mora upoštevati premoženjsko in profitno stanje družbe.

20 Komanditna delniška družba

Komanditna delniška družba (k. d. d.) je družba, pri kateri je **najmanj en družbenik odgovoren za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem (komplementar), komanditni delničarji, ki imajo delež v osnovnem kapitalu, pa za obveznosti družbe do upnikov ne odgovarjajo.**

Za pravna razmerja med komplementarji in njihova razmerja do komanditnih delničarjev, zlasti glede upravičenj komplementarjev za vodenje poslov in zastopanje družbe se smiselno uporabljajo določbe ZGD-1 o komanditni družbi. Za druga vprašanja pa se smiselno uporabljajo določbe o delniški družbi, če zakon nekatera področja delovanja ne ureja drugače, kot npr., da mora statut komanditne družbe sprejeti najmanj pet oseb. Pri sprejetju statuta morajo sodelovati vsi komplementarji in tisti komanditni delničarji, ki pri ustanovitvi prevzamejo delnice.

Za komplementarje se smiselno uporabljajo določbe ZGD-1 o upravi delniške družbe. Ob vpisu družbe v register se namesto članov uprave vpišejo vsi komplementarji in obseg njihovih upravičenj za zastopanje. Komplementarji imajo na skupščini glasovalno pravico v sorazmerju s svojo udeležbo pri osnovnem kapitalu.

Sklepe komanditnih delničarjev izvaja odbor komanditnih delničarjev. V sporih med skupnostjo komanditnih delničarjev in komplementarji zastopa komanditne delničarje prej omenjeni odbor. Odbor komanditnih delničarjev ni obvezen organ, brez dvoma pa je priporočljiv, če v družbi ni nadzornega sveta.

21 Družba z omejeno odgovornostjo

21.1 Splošno o d. o. o.

Družbo z omejeno odgovornostjo definiramo kot **gospodarsko in kapitalsko družbo, ki je priznana kot pravna oseba in katere osnovni kapital je razdeljen na deleže**. Za svoje obveznosti odgovarja sama, ne pa njeni družbeniki. Vendar pa so to le splošne značilnosti (podobne tudi delniški družbi), zato je treba upoštevati tudi njene **posebne značilnosti**, med katere spadajo tudi naslednje:

- d. o. o. je nastala kot izraz prizadevanja, da se tudi manjšemu kapitalu zagotovi pravnoorganizacijska oblika, ki bi imela vsaj nekatere prednosti, kot jih ima d. d. Gre zlasti za izključitev odgovornosti družbenikov za obveznosti družbe in za omejitev rizika na vloženi kapital, zato lahko d. o. o. označimo kot kapitalsko družbo malega kapitala.
- d. o. o. je primerna oblika za **družinska podjetja in za podjetja oseb, ki so med seboj tesno povezane**. Še prav posebej je primerna kot oblika enoosebne družbe.
- zaradi fleksibilnosti pri urejanju notranjih razmerij je d. o. o. v novejšem času tudi primerna oblika **organiziranja velikega kapitala**, kjer gre za majhno število družbenikov, ki si želijo zagotoviti močan vpliv na poslovanje družbe. Zato so v pravnoorganizacijski obliki pogosto organizirane finančne družbe in krovne družbe v sklopu koncernov. V Sloveniji se d. o. o. pogosto uporablja kot oblika javnega podjetja.
- v praksi se je pogosto dogajalo, da se je zaradi relativno nizkega osnovnega kapitala d. o. o. **zlorabila za nepoštena in špekulativna podjetja** in negotove investicije. Prav za d. o. o.-je je značilno, da pride najpogosteje do oškodovanja upnikov zaradi nevestnega, nepoštenega ali kaznivega poslovanja. Zato sama pravna osebnost in osnovni kapital še nista jamstvo za gospodarsko trdnost družbe.
- uporabnost d. o. o. se razširi, če je udeležena kot komplementar v dvojni družbi.
- d. o. o. je **izključena iz »javnega« financiranja**, ki je značilno za d. d. D. o. o. ne more ob ustanovitvi ali pozneje zbirati sredstva od nedoločenega števila oseb z izdajo vrednostnih papirjev. Zato tudi ni mogoča prosta cirkulacija deležev, kot je to mogoče pri prinosniških delnicah d. d. Financiranje zunaj družbe je mogoče predvsem s posojili, ki jih najame družba ali jih morda zagotovijo še pred ustanovitvijo družbeniki sami. Nizek osnovni kapital in izključna odgovornost družbenikov sta vzroka, da d. o. o. vsaj ob začetku ustanovitve in delovanja pogosto uživa manj zaupanja kot npr. d. n. o. Vsekakor morajo tretje osebe (npr. dajalci kreditov, sopogodbениki pri pomembnih pogodbah) skrbno presoditi boniteto in zahtevati jamstvo družbenikov ali banke.
- d.o.o. je primerna za opravljanje potrebnih dejanj **v insolvenčnih postopkih**, saj je v okviru takšne oblike družbe možno organizirati reševanje zdravih jeder v prezadolženem gospodarskem subjektu v okviru finančne reorganizacije.

21.2 Pojem

Družba z omejeno odgovornostjo je družba, katere osnovni kapital sestavljajo osnovni vložki družbenikov. Vrednost vložkov je lahko različna. Na podlagi osnovnega vložka in sorazmerno z njegovo vrednostjo v osnovnem kapitalu pridobi družbenik svoj poslovni delež, ki je izražen v odstotkih. Vsak družbenik lahko ob ustanovitvi prispeva le en osnovni vložek in ima le en poslovni delež.

Pojem osnovnega kapitala je enak kot pri d. d. Pojem osnovnega vložka je enak kot pojem delnice, vendar le, če jo razumemo kot del osnovnega kapitala. Poslovni delež je izrazito pravni pojem, ki označuje skupnost pravic in obveznosti, ki jih ima družbenik na podlagi njegovega osnovnega vložka.

21.3 Odgovornost družbenikov

Za obveznosti družbe z omejeno odgovornostjo družbeniki **niso odgovorni**. Odgovornost družbenikov za obveznosti družbe je lahko le izjemna, do nje pa lahko pride zaradi spregleda pravne osebnosti. Lahko je le posredna, če upnik družbe v izvršbi poseže na terjatev družbe do družbenika ali pa je družbenik prevzel odgovornost s poroštvom.

21.4 Ustanovitelji d. o. o.

Družbo lahko ustanovi **ena ali več fizičnih ali pravnih oseb**, ki postanejo z ustanovitvijo družbe družbeniki. Družba ima lahko največ petdeset družbenikov. Več družbenikov ima lahko le v primeru, če to dovoli minister, pristojen za gospodarstvo.

Načeloma lahko ustanovi d. o. o. tudi oseba, ki sicer nastopa v svojem imenu, vendar na račun koga drugega. Govorimo o zaupnikih ali »**slamnatih možeh**«. To možnost zakon dopušča, na kar kaže dikcija 479. člena ZGD-1, ki se nanaša na »osebe, za račun katerih so družbeniki prevzeli vložke«. Vendar udeležba zaupnika ne sme biti pot za kršitev prepovedi, da bi določene pravne ali fizične osebe ustanovljale d. o. o. S stališča razmerja v družbi je zaupnik družbenik z vsemi pravicami in obveznostmi nasproti družbi, drugim družbenikom, tretjim osebam in državi.

Družbenik je lahko hkrati tudi delojemalec družbe (zaposlen v družbi). V takem primeru je treba razlikovati, v katerih razmerjih nastopa kot družbenik in v katerih kot zaposleni.

21.5 Družbena pogodba

Družba se ustanovi s pogodbo, ki je **lahko sklenjena v obliki notarskega zapisa** ali na posebnem obrazcu. Družbeno pogodbo podpišejo vsi družbeniki. Družba se za vpis v register lahko prijavi na točki VEM. Pogodba mora vsebovati:

- navedbo imena in priimka ter prebivališča ali firme in sedeža vsakega družbenika;
- firmo, sedež in dejavnost družbe;

- navedbo zneska osnovnega kapitala in vsakega osnovnega vložka posebej, navedbo družbenika za vsak osnovni vložek in njegov poslovni delež;
- čas delovanja družbe, če je ustanovljena za določen čas;
- morebitne obveznosti, ki jih imajo družbeniki do družbe poleg vplačila osnovnega vložka, in morebitne obveznosti družbe do družbenikov.

Če se osnovni kapital ali njegov del izroči kot stvarni vložek, se morajo v pogodbi ali prilogi, ki je sestavni del pogodbe, navesti predmet vsakega stvarnega vložka posebej, znesek osnovnega vložka, za katerega se daje stvarni vložek, in družbenik, ki je stvarni vložek prispeval.

Pogodba ne sme biti sklenjena zaradi cilja, ki je prepovedan na splošno, ali le gospodarskim družbam ali le d. o. o. V to bi lahko šteli primer, da bi bila d. o. o. ustanovljena zaradi omejevanja konkurence v nasprotju z zakonom, zaradi pranja denarja, zaradi opravljanja kaznivih dejanj ipd.

21.6 Osnovni kapital in osnovni vložki

Osnovni kapital mora znašati vsaj **7.500 evrov**, vsak osnovni vložek pa najmanj **50 evrov**. Osnovni vložek je lahko zagotovljen v denarju ali kot stvarni vložek. Kot stvarni vložek se lahko zagotovijo premičnine in nepremičnine, pravice in podjetje ali del podjetja. Osnovni vložki morajo biti družbi izročeni tako, da lahko poslovodja družbe z njimi prosto razpolaga. Vplačila denarnih vložkov morajo biti nakazana na bančni račun.

Kot je razvidno, je osnovni kapital še vedno določen sorazmerno nizko, zato je bolj obramba proti neresnemu ustanavljanju družbe kot zagotovilo njene gospodarske trdnosti.

Predmet stvarnega vložka mora imeti objektivno določljivo gospodarsko vrednost. Zato npr. zgolj čustvena vrednost ne zadošča. Tudi ni nujno, da stvarni vložek lahko rabi za neposredno opravljanje dejavnosti in drugih funkcij družbe. Zato se kot stvarni vložek za d. o. o., ki bo opravljala izdelavo železnih ograj, lahko zagotovijo npr. dragocenosti ali numizmatične zbirke. Če znaša skupna vrednost, za katero se dajejo stvarni vložki, več kot 100.000 evrov, morajo družbeniki, ki prispevajo te vložke, na svoje stroške zagotoviti, da stvarne vložke oceni revizor. Če se v družbo vlaga podjetje, je treba poročilu o stvarnih vložkih priložiti bilanco stanja in izkaz poslovnega izida podjetja za zadnji dve poslovni leti.

21.7 Razmerja med družbo in družbeniki

Poslovni delež lahko pripada eni ali več osebam. Če pripada več osebam, uresničujejo pravice in so odgovorne za obveznosti iz poslovnega deleža skupno. Zakon sicer določa, da ima ob ustanovitvi vsak družbenik le en sam poslovni delež, hkrati pa poudarja celovitost deleža. Vendar s tem ne prepoveduje, da bi en sam delež pripadal več osebam skupno. Tak položaj lahko nastopi npr. zaradi dedovanja.

Poslovni deleži se lahko odsvojijo in dedujejo. Če družbenik k svojemu poslovnemu deležu pridobi enega ali več deležev, ohranjajo vsi deleži svojo samostojnost. Za

odsvojitve deleža je potrebna pogodba izdelana v obliki notarskega zapisa. Družbeniki imajo pod enakimi pogoji prednost pred drugimi osebami pri nakupu poslovnega deleža. Družbenik, ki namerava prodati svoj poslovni delež, mora druge družbenike pisno obvestiti o nameravani prodaji in pogojih prodaje ter jih pozvati, da mu morebitni kupec sporoči svojo pripravljenost za nakup v enem mesecu od prejema obvestila. Če je več družbenikov pripravljenih kupiti poslovni delež, ostanejo imetniki prodanega deleža vsi kupci skupaj.

Družbena pogodba lahko določi, da je za odsvojitve poslovnega deleža osebam, ki niso družbeniki, potrebno soglasje večine ali vseh družbenikov. Če nobeden od družbenikov ni pripravljen kupiti poslovnega deleža in družbeniki niso dali soglasja za prodajo poslovnega deleža osebi, ki ni družbenik, lahko družbenik izstopi iz družbe.

Z družbeno pogodbo se lahko določi, da je družba dolžna v korist enega ali več družbenikov nekaj dati, storiti, dopustiti ali opustiti. Opravljanje obveznosti družbenikom je lahko temeljni motiv za ustanovitev družbe, ki se lahko ustanovi zato, da bi:

- opravljala nekatere komercialne funkcije za družbenike (zanje nakupovala blago ali prodajala njihovo blago, opravljala določene storitve);
- opravljala za družbenike določeno gospodarsko dejavnost ali del nje;
- financirala poslovanje družbenikov, kar se v praksi pogosto dogaja v koncernski organiziranosti;
- za družbenike, ki se združujejo zaradi negospodarskih ciljev (dobrodelnih, športnih, kulturnih), opravljala materialne, finančne, administrativne in podobne posle za doseganje negospodarskih ciljev.

Za poslovne deleže ni mogoče izdati vrednostnih papirjev, lahko pa družba izda določen papir, ki ima značaj dokazila o vplačilu osnovnega vložka oz. o lastnini poslovnih deležev.

21.7.1 Razdelitev bilančnega dobička

Družbeniki imajo pravico do deleža pri bilančnem dobičku, kakor je ta ugotovljen v letni bilanci, če družbena pogodba ne določa drugače. Dobiček se deli sorazmerno z višino poslovnih deležev, če družbena pogodba ne določi drugače. O uporabi in razdelitvi bilančnega dobička odločajo družbeniki na skupščini.

21.7.2 Izključitev in izstop družbenika

Družbena pogodba lahko določi, da sme družbenik iz družbe **izstopiti** ali da je lahko **izključen** iz družbe, ter določi pogoje, postopek in posledice izstopa ali izključitve. Ne glede na določila pogodbe pa družbenik lahko s **tožbo zahteva izstop**, če obstajajo utemeljeni razlogi, kot npr.:

- če mu drugi družbeniki ali poslovodja povzročajo škodo;
- če družba ali družbeniki ovirajo ali onemogočajo uresničitev družbenikove pravice do izstopa;
- če je oviran pri uresničevanju pravic, ki jih ima po zakonu ali pogodbi;
- če mu skupščina ali poslovodja nalagata nesorazmerne obveznosti.

Vsak družbenik lahko **s tožbo** tudi zahteva izključitev drugega družbenika iz družbe, če obstajajo za to utemeljeni razlogi, kot npr.:

- če družbenik povzroča družbi ali družbenikom škodo;
- če ravna v nasprotju s sklepi skupščine;
- če ne sodeluje pri upravljanju in s tem ovira redno delovanje družbe ali uresničevanje pravic družbenikov;
- če sicer grobo krši pogodbo.

Sodni izstop je mogoč le, če obstajajo utemeljeni razlogi. Zakon teh razlogov ne opredeljuje, ampak navaja le nekaj primerov. Vsi ti kažejo na nezakonito in nepošteno ravnanje družbenikov in na njihovo krivdo. Taki primeri so res najbolj jasni, niso pa edini. Utemeljen razlog je lahko tudi, da med družbeniki, ne glede na krivdo kogarkoli, obstajajo odnosi, ki ne dopuščajo takega sodelovanja, kot je v skladu s pogodbo nujno in koristno. Utemeljeni razlogi se lahko navezujejo tudi na družbenika – npr. dolgotrajna bolezen ali odsotnost, če družbeniki sicer aktivno sodelujejo pri upravljanju ali celo poslovanju.

Ne bi pa bilo utemeljeno, če bi družbenik zahteval izstop iz družbe zaradi razlogov, ki zadevajo družbo kot celoto in vse njene družbenike, npr. zaradi bližajoče se gospodarske krize. Taki pojavi spadajo med normalna gospodarska tveganja. Vendar pa bi bil tak razlog lahko temelj za izstop, če je do njega pripeljalo ravnanje drugih družbenikov ali če drugi družbeniki niso upoštevali razumnih in pravočasnih predlogov ter opozoril izstopajočega družbenika.

Družbenik, ki je bil izključen iz družbe, ima pravico do izplačila ocenjene vrednosti svojega poslovnega deleža po stanju ob izključitvi. Družba mu mora to vrednost izplačati najpozneje v šestih letih od dneva izključitve z obrestmi po obrestni meri, po kateri se obrestujejo bančni denarni depoziti na vpogled. Če družba ali družbeniki od izključenega družbenika zahtevajo plačilo odškodnine, sme družba izplačilo ocenjene vrednosti poslovnega deleža zadržati do pravnomočnosti sodbe, s katero je odločeno o tem odškodninskem zahtevku ali do sklenitve poravnave med družbo in izključenim družbenikom.

Družbenik, ki je izstopil iz družbe, ima pravico do izplačila ocenjene vrednosti svojega poslovnega deleža po stanju ob izstopu. Družba mora to vrednost izplačati najpozneje v treh letih z obrestmi po obrestni meri, po kateri se obrestujejo bančni denarni depoziti na vpogled. Družbenik, ki je v družbo vložil stvarni vložek, lahko namesto takega izplačila zahteva vrnitev stvari ali pravic, ki so bile predmet stvarnega vložka, če vrednost teh stvari ali pravic ne presega ocenjene vrednosti poslovnega deleža, vendar ne prej kot v treh mesecih.

21.8 Upravljanje družbe

Zakon določa, da se pravice, ki jih imajo družbeniki pri upravljanju družbe, in način njihovega uresničevanja določijo z družbeno pogodbo. Če družbena pogodba ne vsebuje določb o upravljanju, se uporabljajo določila ZGD-1. Zakon na ta način usmerja družbenike, da upravljanje družbe avtonomno uredijo.

Družbeniki odločajo o:

- sprejetju letne bilance stanja in izkaza poslovnega izida in uporabi bilančnega dobička;
- zahtevi za vplačilo osnovnih vložkov;
- vračanju naknadnih vplačil;
- delitvi in prenehanju poslovnih deležev;
- postavitvi in odpoklicu poslovodij;
- ukrepih za pregled in nadzor dela poslovodij;
- postavitvi prokurista;
- uveljavljanju zahtevkov družbe proti poslovodjem ali družbenikom v zvezi s povračilom škode, nastale pri ustanavljanju ali poslovođenju;
- zastopanju družbe v sodnih postopkih proti poslovodjem,
- drugih zadevah, za katere tako določa zakon ali družbena pogodba.

21.8.1 Glasovalna pravica

Vsaki dopolnjenih 50 evrov osnovnega vložka daje družbeniku en glas. Družbena pogodba lahko določi, da imajo nekateri družbeniki več glasov na vsakih 50 evrov osnovnega vložka ali da je glasovalna pravica nekaterih družbenikov omejena. Družba ne more uresničevati pravic iz lastnih deležev.

Zaradi dopustnih odstopanj je število glasov posameznega družbenika lahko večje ali manjše. Omejitve so lahko različne, zato ni v nasprotju z zakonom, če pogodba določi, da noben družbenik ne more imeti več glasov kot določen odstotek glasov, ne glede na višino poslovnega deleža. Zakonsko je dopustno, da se pri določanju glasov upoštevajo različni drugi prispevki družbenika v korist družbe, kot npr., da je nekdo dal pobudo za ustanovitev družbe in opravil pripravljalna dejanja, da je dovolil uporabo svojega imena v firmi, ali da se je zavezal sodelovati v družbi kot strokovnjak. Nemška sodna praksa npr. dopušča določbo, da družbenik po pogodbi sploh nima pravice glasovanja ali da ima kateri od družbenikov pravico veta pri glasovanju.

21.8.2 Skupščina družbenikov

Zakon določa, da **družbeniki sprejemajo sklepe na skupščini**. Družbeniki pa lahko s pisno izjavo sklenejo, da se skupščina ne opravi. Sklep o tem morajo sprejeti vsi družbeniki. V takem primeru družbeniki sporočajo svoje glasove poslovodji pisno, telefonsko, telegramsno ali z uporabo podobnih tehničnih sredstev.

ZGD-1 ureja skupščino d. o. o. precej skromneje kot pri d. d. Tudi s tem želi prepustiti več pobude samim družbenikom, ki bodo sklic in delovanje skupščine uredili v skladu s svojimi interesi.

Skupščino sestavljajo **vsii družbeniki**. Fizične osebe-družbeniki v skupščini nastopajo osebno, pravne osebe pa po zastopnikih. Zastopnike lahko imenujejo tudi fizične osebe. Vsak družbenik ima pravico do udeležbe na skupščini, tudi tisti, ki iz kakršnihkoli razlogov nima glasovalne pravice. Pravica do udeležbe na skupščini ne pomeni samo to, da sme biti družbenik navzoč na skupščini in glasovati, ampak sme tudi razpravljati o vsakem vprašanju, ki je na dnevnem redu skupščine, sme dajati predloge in zahtevati informacije.

Skupščino običajno skliče poslovodja. Skupščina se skliče s priporočenim pismom vsem družbenikom, v katerem mora biti naveden dnevni red skupščine najmanj 25 dni pred dnevom zasedanja. Skupščina veljavno odloča, če je navzočih toliko družbenikov, da imajo večino glasov. Če ni z zakonom ali pogodbo določeno drugače, odločajo družbeniki na skupščini z večino oddanih glasov.

Družbena pogodba lahko določi, da se že v vabilu za skupščino določi naknadni dan zasedanja skupščine, če ta ob prvotno določenem datumu ni bila sklepčna. Skupščina na naknadnem zasedanju veljavno odloča ne glede na število navzočih članov, razen v nekaterih primerih, kot npr. odločanje o spremembi družbene pogodbe ali o prenehanju družbe, ko je predpisana kvalificirana večina glasov.

Družbeniki, katerih poslovni deleži predstavljajo najmanj desetino osnovnega kapitala, smejo zahtevati sklic skupščine. Pri tem morajo navesti zadeve, o katerih naj bi skupščina odločala, in vzroke za sklic skupščine.

Za skupščinske sklepe ni potrebna notarska oblika.

21.8.3 Nadzorni svet

Če je v družbeni pogodbi določeno, da ima družba nadzorni svet, se zanj smiselno **uporabljajo določbe o nadzornem svetu v delniški družbi**, če družbena pogodba ne določa drugače.

21.8.4 Poslovodja

Družba ima **enega ali več poslovodij (direktorjev), ki na lastno odgovornost vodijo posle družbe in jo zastopajo**. V pogodbi je lahko določeno, da se poslovodja imenuje za določen čas, ki ne sme biti krajši od dveh let. Ista oseba je lahko za poslovodja ponovno imenovana. Za poslovodjo se lahko v praksi uporabljajo različna imena – zakon neposredno navaja ime direktor, vendar lahko ime določijo družbeniki z družbeno pogodbo, npr. vodja, predstojnik ipd. Ne sme pa biti ime poslovodje zavajajoče, npr. predsednik uprave ali predsednik upravnega odbora, lahko pa je predsednik posloводства ali poslovnega odbora.

Skupščina družbenikov lahko poslovodja odpokliče kadarkoli, ne glede na to, ali je imenovan za določen ali nedoločen čas. Če ima družba nadzorni svet, poslovodjo imenuje in odpokliče ta organ.

Družbena pogodba lahko določi, da družbeniki (so)odločajo o nekaterih zadevah, ki jih sicer štejejo za poslovodstvene. V ta okvir spada tudi možna pogodbena določba, da mora poslovodja za kakšno odločitev dobiti mnenje ali soglasje družbenikov. Pri d. o. o. namreč skupščina ni omejena glede vprašanj o vodenju poslov tako kot pri d. d.

Poslovodja **vodi družbo na lastno odgovornost**. Če to primerjamo z upravo d. d., ki vodi družbo samostojno, pridemo do sklepa, da je pri razporeditvi pristojnosti in odgovornosti med poslovodjem in skupščino poslovodja v bolj odvisnem stanju od družbenikov, kot je to v primeru d. d. Poslovodja je tudi dolžan delovati v okviru navodil družbenikov.

Družbeniki pa ne morejo dajati obveznih navodil glede tistih nalog, ki so po zakonu kogentno naložene poslovodji – npr. na področju računovodenja in finančnega poslovanja. Poslovodja kljub odvisnosti od družbenikov ni zavezan izvršiti vsakega navodila. Če gre za nezakonnost, mora družbenike opozoriti, navodila pa ne sme izvršiti. To velja tudi za navodila, ki nasprotujejo družbeni pogodbi. Družbenike mora dovolj jasno opozoriti, če bi njihovo navodilo lahko povzročilo škodo družbi ali družbenikom. Če družbeniki kljub opozorilu zahtevajo izvršitev navodila in ne gre za kršitev zakona ali pogodbe, ga poslovodja mora izvršiti. Vendar ga v tem primeru ne zadene odgovornost za nastalo škodo.

V d. o. o. sta npr. samo dva družbenika. Če je eden od njiju poslovodja, veljajo glede odločanja splošna pravila, ki upoštevajo kapitalsko večino. Če pa sta družbenika enakopravna, družbenik ne more dajati navodil drugemu družbeniku – poslovodji. Tudi če je poslovodja tretja oseba (najeti menager), lahko dajeta le soglasno sprejeta navodila, če v pogodbi ni drugače določeno.

21.9 Družba z enim družbenikom (enoosebna družba)

Družba je že pojmovno skupnost vsaj dveh oseb. Če gre za eno osebo, ni potrebe po oblikovanju družbe kot nove pravne tvorbe, bodisi da je priznana kot pravna oseba bodisi da ni. Vendar se je v razvoju družb pojavilo vprašanje o enoosebni družbi, npr. tedaj, ko je eden od dveh družbenikov umrl.

ZGD-1 kot možnost določa tudi enoosebno družbo, oblikovano kot družbo z omejeno odgovornostjo, ki se seveda razlikuje od samostojnega podjetja. Le-ta sam in samo on odgovarja za vse obveznosti iz podjetniškega poslovanja z vsem premoženjem. Zanj tudi ne veljajo določbe o osnovnem kapitalu, vložkih, upravljanju ipd. V enoosebni d. o. o. je lahko poslovodja tretja oseba, lahko pa tudi sam družbenik.

Za enoosebno d. o. o. veljajo vse značilnosti kot za druge d. o. o., razen tistih, ki niso združljive z enoosebno naravo te družbe in zanje zakon izrecno določa drugačne rešitve. Kljub močnemu vplivu edinega družbenika je enoosebna družba še vedno pravna oseba. Zato za njene obveznosti družbenik ne odgovarja.

Enoosebna d. o. o. lahko nastane na različne načine:

- družbo ustanovi en sam ustanovitelj,
- deleži se združijo v rokah enega družbenika zaradi prenosa deležev zaradi izstopa ali izključitve drugih družbenikov,
- s statusnim preoblikovanjem se ustanovi iz podjetja dosedanjega samostojnega podjetnika.

Enoosebna družba se pogosto uporablja kot pravnoorganizacijska oblika posameznega podjetnika z manjšim obsegom poslovanja, lahko pa tudi kot oblika velikega podjetja v koncernski povezavi. Če se enoosebna družba uporabi kot oblika javnega podjetja (npr. občinsko javno podjetje Komunala d. o. o.), bo zanj veljala tudi druga zakonodaja. V taki družbi se pravno uredijo razmerja med organi, konkretizirana bo ustanoviteljeva pravica do nadzora nad poslovanjem, režim financiranja, imenovanje poslovodstva ipd.

Če ustanavlja družbo samo ena oseba, sprejme akt o ustanovitvi, za katerega ni potrebno, da je v obliki notarskega zapisa. Pravni posli, ki jih sklene družbenik v imenu s

samim seboj kot drugo pogodbeno stranko, morajo biti v pisni obliki. Ustanovitelj mora vse odločitve (ki jih sicer sprejemajo družbeniki na skupščini) vpisovati v knjigo sklepov, ki jo potrdi notar. Sklepi, ki niso vpisani v knjigo sklepov, nimajo pravnega učinka.

22 Povezane družbe

Povezovanje gospodarskih subjektov je značilno za vsako sodobno gospodarstvo. Koncentracije narekujejo različni ekonomski in pravni razlogi. Povezave praviloma temeljijo na kapitalski udeležbi gospodarskih družb v drugih družbah. Pogoste so tudi povezave s posebnimi pogodbami, ki učinkujejo na položaj in delovanje družbe. Znale so pogodbe, s katerimi družbe podredijo vodenje svoje družbe drugi družbi, ali pa pogodbe, na podlagi katerih družba prepusti drugi družbi vodenje svojega podjetja.

Pogodbe s področja korporacijskega prava, na podlagi katerih se oblikujejo določene oblike povezanih družb, se imenujejo podjetniške pogodbe.

V določenih primerih je združevanje namenjeno uresničevanju nedovoljenih ciljev, npr. kartelizaciji trga. **Kartelizacija** pomeni dogovarjanje udeležencev na trgu o skupnih cenah in drugih poslovnih pogojih ter razdelitev trga. Prepoved kartelizacije oz. omejevalnih sporazumov med udeleženci na trgu o pogojih poslovanja na trgu, katerih cilj ali učinek je preprečevati, ovirati ali izkrivljati konkurenco, ureja Zakon o preprečevanju omejevanja konkurence.

Povezane družbe so po našem zakonu pravno samostojne družbe, ki so v medsebojnem razmerju koordinacije ali subordinacije zaradi uresničevanja določenih skupnih ciljev. Podlaga za nastanek takšnega medsebojnega razmerja je lahko kapitalska udeležba ene družbe v drugi družbi, pogodba ali konkretno podane dejanske okoliščine. Kapitalska povezanost je temelj za povezane družbe; če večina deležev pravno samostojne družbe pripada drugi družbi ali če drugi družbi pripada večina glasovalnih pravic (večinski delež), se ta družba šteje za družbo v večinski lasti, druga družba pa je družba z večinskim deležem.

22.1 Koncern in koncernske družbe

Koncern je poseben ekonomski in pravni fenomen, za katerega je v ekonomskem smislu značilna ekonomska enotnost (zlasti pri poslovnih odločitvah), v pravnem pa te enotnosti ni, kajti koncern kot sistem (skupina družb) nima lastne pravne osebnosti, nima svojih delničarjev in ne svojih organov. Je samo pravni pojem za povezavo pravno samostojnih družb pod enotnim vodstvom vodilne družbe, kar je razlog za posebno pravno ureditev razmerij med obvladujočo in odvisnimi družbami.

Koncern sestavljajo samostojne družbe, povezane z enotnim vodenjem, kar je ključni kriterij za določanje koncerna. Imenujemo jih koncernske družbe. Razlikujemo **več vrst koncernov**:

- koncern, ki ga sestavlja ena obvladujoča in ena ali več odvisnih družb (dejanski koncern),
- koncern družb, ki so med seboj povezane s pogodbo o obvladovanju (pogodbeni koncern),
- koncern družb, ki med seboj niso v razmerju odvisnosti (koncern z razmerjem enakopravnosti).

V prvem in drugem primeru so družbe med seboj povezane s prevladujočim vplivom prek enotnega vodstva obvladujoče družbe nad odvisnimi družbami na podlagi

večinskega deleža ali pogodbe, v tretjem primeru pa le z enotnim vodenjem. **Koncern ni posebna oblika družbe.**

Koncern tudi opredelimo kot sistem samostojno povezanih družb, ki pa imajo poslovno in organizacijsko gledano enotno podjetje. Podjetja družb v koncernu pod enotnim vodstvom delujejo kot enotno podjetje, čeprav ima vsaka družba svoje podjetje, ki pa deluje koordinirano z drugimi podjetji prek enotnega vodstva.

Enotno vodstvo ne pomeni, da obvladujoča družba »odvzame« organom vodenja odvisnih družb pravico voditi svojo družbo, ampak da organi vodenja koncernskih družb v poslovnih zadevah ne odločajo več samostojno in da se zaradi vpetosti v koncern v ravnanju vodstva odvisnih družb kaže volja obvladujoče družbe.

22.1.1 Dejanski koncern

Dejanski koncern praviloma nastane tako, da **ena družba pridobi večino deležev ali večino delnic v drugi, pravno samostojni družbi**. Večinski delež se opredeljuje po glasovalnih pravicah, ki jih zagotavljajo deleži ali delnice. O večinskem deležu govorimo, če ima družba **več kot 50 % glasov** v drugi družbi.

Za delež družbe z večinskim deležem se štejejo tudi tisti deleži, ki pripadajo od nje odvisni družbi. V praksi govorimo o takšnem primeru takrat, ko so v koncernu povezane npr. tri družbe: družba A ima v družbi B 60-odstotni delež, drugih 40 % deležev je v rokah tretje osebe. V družbi C pa ima družba A 40-odstotni delež, družba B pa 20-odstotni delež, preostalih 40 % deležev je v rokah tretje osebe. V takšnem primeru se šteje, da je družba A udeležena z večinskim deležem tudi v družbi C, ker se deleži družbe B, ki je odvisna od družbe A, prištejejo k deležem družbe A, v razmerju do družbe C.

V dejanskem koncernu se organi vodenja odvisnih družb praviloma ravnavajo po lastni odločitvi ter se podrejajo volji in vplivom obvladujoče družbe. Poslovno odločitve obvladujoče družbe lahko tudi odklonijo, če je po njihovi presoji škodljiva za družbo. To pomeni, da je v pogodbenem koncernu organ vodenja odvisne družbe praviloma dolžan ravnati po navodilih obvladujoče družbe, samostojno pa presoja zakonitost navodil.

22.1.2 Pogodbeni koncern

Pogodbeni koncern nastane **na podlagi sklenitve pogodbe o obvladovanju**, ne glede na to, ali je pri tem že obstajala kapitalska povezanost med družbami, ki sklepajo pogodbo o obvladovanju, ali pa kapitalske povezanosti ni bilo. Družba lahko sklene več pogodb o obvladovanju z večjim številom odvisnih družb. V tem primeru vse družbe sestavljajo pogodbeni koncern, pri čemer pa je lahko razmerje med obvladujočo družbo in posameznimi odvisnimi družbami različno. To se lahko kaže v dejstvu, da je pri nekaterih družbah s pogodbo o obvladovanju povezan tudi prenos dobička na obvladujočo družbo, pri drugih pogodbah pa ne.

Stopnja podrejenosti odvisne družbe v obvladujoči družbi je pri dejanskem koncernu in pogodbenem koncernu različna. Pri pogodbenem je precej višja, glede na to, da pri tem koncernu obvladujoča družba odgovarja za izgubo odvisne družbe in je odvisna družba

dolžna izvajati navodila o poslovanju v celoti. Prav zaradi možnosti tesne povezave in zaradi prevzema odgovornosti za izgubo odvisne družbe se pogosto tudi v dejanskem koncernu sklepajo pogodbe o obvladovanju. To velja predvsem za vertikalne koncerne, v katerih je organizirana komplementarna proizvodnja oz. celotni koncern izdeluje skupni proizvod, npr. na področju avtomobilske industrije.

V praksi je precej več dejanskih kot pogodbenih koncernov. Pogodbeni koncerni se večkrat sklepajo zaradi davčnih olajšav ali pa v sanacijskih postopkih zaradi ohranjanja lastniške strukture. To je zlasti pomembno pri t.i. družinskih podjetjih, v katerih družina ne želi kapitalskega vstopa druge družbe kot družbenika oz. delničarja in zato za določen čas prepusti vodenje svoje družbe drugi družbi na podlagi pogodbe.

22.1.3 Koncern z razmerjem enakopravnosti

Gre za več pravno samostojnih in neodvisnih družb, ki se povežejo in eni od družb zaupajo enotno vodstvo vseh družb ali pa da med seboj neodvisne družbe ustanovijo posebno vodilno družbo, na katero prenesejo pravice enotnega vodenja.

22.1.4 Holding

Holding je koncernska oblika povezanih družb, v okviru katere ima holdinška družba kot krovna družba v lasti večino deležev pravno samostojnih družb in opravlja predvsem **dejavnost ustanavljanja, financiranja in upravljanja teh družb**. Holding je torej družba, ki ima večinske deleže v drugih družbah, **od dejanskega koncerna pa se razlikuje po tem, da nima enotnega vodstva in da operativno ne sodeluje pri vodenju poslov odvisne družbe**. Koncern kot krovna družba se praviloma ukvarja z vodenjem poslovanja sistema povezanih družb v koncern, holdinška družba pa se kot krovna družba ukvarja s svojo »lastno« dejavnostjo ustanavljanja, financiranja in upravljanja, ne pa z vodenjem poslov v holding povezanih družb. Pravice holdinške družbe se omejujejo na pravice, ki pripadajo delničarju ali družbeniku in jih uveljavlja le na skupščini odvisne družbe. Holding se praviloma ustanavlja zaradi upravljanja z udeležbo v drugih pravno samostojnih družbah. Dejavnost holdinga je ustanavljanje, financiranje in upravljanje drugih družb, kar pa ni temeljna značilnost koncernske obvladujoče družbe. Podlaga za upravljanje te dejavnosti je večinska kapitalska udeležba v družbah. Svojo funkcijo upravljanja opravlja na skupščini družbe, ne pa z navodili poslovodstvu družbe. če pa holdinška družba daje navodila tudi poslovodstvu družbe, je holdinška družba enaka koncernski obvladujoči družbi (holdinško-koncernska oblika povezanih družb).

23 Gospodarsko interesno združenje (GIZ)

Gospodarsko interesno združenje je zelo rahla oblika interesnega povezovanja družb in posameznikov. Ta oblika povezovanja je bolj kot integraciji namenjena kooperaciji.

GIZ se lahko ustanovi brez osnovnega kapitala. To pomeni, da so pravice in obveznosti razdeljene med člane po drugačnih načelih in ne po kapitalskih deležih. Cilj združevanja je olajševati in pospeševati gospodarsko dejavnost svojih članov, povečevati rezultate te dejavnosti, ne pa ustvarjati lastni dobiček.

Odgovornost članov je:

- solidarna (med člani nasproti tretjemu): člani odgovarjajo za obveznosti združenja z lastnim premoženjem;
- subsidiarna (glede na odgovornost GIZ): upniki združenja ne morejo zahtevati poplačila članov, dokler niso neuspešno uveljavljali plačila od združenja.

GIZ lahko ustanovita vsaj dve družbi oz. podjetnika. Dejavnost združenja mora biti v povezavi z gospodarskimi dejavnostmi članov in je lahko v razmerju do teh dejavnosti le pomožne narave. Pravilo, da ustvarjanje dobička ni poglavitni cilj združenja, seveda ne pomeni, da GIZ ne sme ustvarjati dobička. V takšnem primeru bo seveda treba v pogodbi o ustanovitvi določiti tudi pravila za delitev dobička.

GIZ pridobi lastnost pravne osebe z vpisom v register.

GIZ ima **skupščino**, ki sprejema odločitve v skladu s pogodbo o ustanovitvi. Pogodba lahko določi, da se lahko vse ali nekatere odločitve sprejmejo le ob določenem kvorumu ali z določeno večino. Če takšnih določb v pogodbi o ustanovitvi ni, se za odločitev zahteva soglasje vseh članov.

24 Prevzem delniške družbe

To področje ureja Zakon o prevzemih in kot prevzem določa položaj, ko prevzemnik sam ali skupaj z osebami, ki delujejo usklajeno z njim, doseže **prevzemni prag**. Prevzemni prag v ciljni družbi je **25 % delež glasovalnih pravic** v tej družbi. Ciljna družba je po zakonu delniška družba, katere vrednostni papirji so predmet prevzemne ponudbe. Zakon se nanaša na javne delniške družbe, ki so družbe – izdajateljice vrednostnih papirjev, ki so uspešno opravile prvo javno prodajo teh vrednostnih papirjev v skladu z določbami zakona o trgu vrednostnih papirjev oz. imajo te vrednostne papirje uvrščene na organiziran trg. Poleg tega zakon velja tudi v primeru, če je ciljna družba delniška družba, z delnicami katere se na organiziranem trgu ne trguje, če ima najmanj 250 delničarjev in več kot 4 milijone evrov celotnega kapitala.

Delniško družbo lahko prevzame **posamezen prevzemnik**, lahko **pa osebe, ki delujejo usklajeno**. Zakon jih definira kot osebe, ki na podlagi izrecnega ali tihega, ustno ali pisno sklenjenega sporazuma sodelujejo in katerih cilj je pridobiti ali utrditi kontrolo na ciljno družbo ali onemogočiti prevzemniku uspešnost ponudbe. Domneva se, da usklajeno delujejo:

1. osebe, ki jih povezujejo samo okoliščine v zvezi s pridobitvijo vrednostnih papirjev, kot so:
  - časovno obdobje, v katerem so jih pridobivale,
  - velikost pridobljenih deležev, ki jih že imajo, deležev drugih imetnikov ali
  - druge okoliščine v zvezi s temi pridobitvami, ki kažejo na skupni namen teh oseb;
2. člani poslovodstva ali nadzornega sveta oseb, ki delujejo usklajeno;
3. člani poslovodstva ali nadzornega sveta z osebami, v katerih so člani teh organov;
4. osebe, ki so med seboj povezane kot ožji družinski člani,
5. osebe, ki so predlagale sprejetje sklepa skupščine ciljne družbe o imenovanju ali odpoklicu članov organov vodenja ali nadzora ali drugega sklepa, ki se po ZGD-1 sprejema z večino najmanj treh četrtin pri sklepanju zastopanega osnovnega kapitala in ki so z uresničevanjem glasovalnih pravic ali na drug način dosegle sprejetje tega sklepa.

Velja neizpodbitna domneva, da usklajeno delujejo:

- odvisna družba in obvladujoča oseba,
- družbe, ki so odvisne od iste obvladujoče osebe,
- družba za upravljanje in investicijski skladi, ki jih ta družba upravlja.

Prevzemnik mora namero, **prevzemno ponudbo**, spremembo in preklic prevzemne ponudbe ter njen izid objaviti tudi v dnevniku, ki izhaja na celotnem območju Slovenije. Prevzemna ponudba je javno objavljen predlog za sklenitev pogodbe, ki je naslovljen na vse imetnike vrednostnih papirjev. Obenem lahko da istočasno ponudbo za prevzem druga oseba, kar imenujemo **konkurenčna ponudba**, le-ta se objavi po objavi prve ponudbe in pred iztekom roka za sprejem prve ponudbe.

Prevzemno ponudbo zakon definira kot javno objavljen predlog za sklenitev pogodbe, ki je naslovljen na vse imetnike vrednostnih papirjev (delnic), in s sprejemom katerega je sklenjena pogodba o prodaji teh vrednostnih papirjev med prevzemnikom kot kupcem in akceptantom kot prodajalcem.

Zakon razlikuje med obvezno prevzemno ponudbo ter prostovoljno prevzemno ponudbo, ki jih tudi jasno definira. Prostovoljno prevzemno ponudbo lahko da prevzemnik, ki do objave namere za prevzemno ponudbo še ni dosegel prevzemnega praga 25 % glasovalnih pravic.

Obvezno prevzemno ponudbo mora v skladu z zakonom dati prevzemnik, ki doseže prevzemni prag. Prevzemno ponudbo mora ponovno dati prevzemnik, ki je po končanem postopku uspešne prevzemne ponudbe pridobil 10 % delež glasovalnih pravic (dodatni prevzemni prag). Obveznost dati ponovno prevzemno ponudbo preneha, ko prevzemnik z uspešno prevzemno ponudbo, pridobi 75 % delež vseh delnic ciljne družbe z glasovalno družbo (končni prevzemni prag).

Če osebe, ki delujejo usklajeno, skupaj dosežejo prevzemni prag, so solidarno zavezane dati prevzemno ponudbo, razen če se sporazumejo, da bo dala prevzemno ponudbo samo ena od njih.

Prevzemnik v prevzemni ponudbi lahko ponudi denarno plačilo za vrednostne papirje ali pa namesto denarnega plačila lahko ponudi vrednostne papirje. Prevzemnik lahko ponudi **tudi kombinacijo omenjenih dveh ponudb.** Pri obvezni ponudbi prevzemnik lahko poda samo denarno ponudbo. Cena v prevzemni ponudbi ne sme biti nižja od najvišje cene, po kateri je prevzemnik pridobil vrednostne papirje v obdobju zadnjih 12 mesecev pred objavo ponudbe. Če prevzemnik v enem letu po izteku roka za sprejem prevzemne ponudbe, ki je bila uspešna, pridobi vrednostne papirje po ceni, ki je višja od cene v tej ponudbi, je dolžan akceptantom v denarju izplačati razliko v ceni v 8 dneh od dneva te pridobitve. Denarna, kombinirana in alternativna ponudba morajo obsegati tudi ceno, ki jo prevzemnik ponuja, izraženo v znesku denarnega plačila za en vrednostni papir.

Ker je ponudba za odkup vseh delnic pri prevzemu načeloma čvrsta ponudba, ki veže ponudnika, jo ta po objavi načeloma ne more več spremeniti ali preklicati. Sprememba ponudbe se lahko nanaša le na ceno in način plačila in sicer tako, da lahko ponudnik v spremenjeni ponudnik ponudi le višjo ceno oz. ugodnejšo menjalno razmerje, kadar so ponujeni nadomestni vrednostni papirji. V nobenem primeru pa ponudnik ne more znižati ponujene cene, prav tako pa tudi ne spremeniti načina ponujenega plačila. Zaradi **načela enakopravnega obravnavanja vseh delničarjev** zakon varuje delničarje, ki so ponudbo že sprejeli pred njeno spremembo, tako da so te osebe upravičene odstopiti od že sklenjene pogodbe in sprejeti novo, spremenjeno ponudbo za odkup. V praksi bo ponudnik povišal ponujeno ceno predvsem tedaj, če se na njegovo ponudbo delničarji ne bodo odzvali, kot bi si želel, prav tako pa tudi v primeru konkurenčne ponudbe, ki bi jo dala tretja oseba.

Ponudnik lahko odstopi od sklenjenih pogodb na podlagi ponudbe ali prekliče ponudbo za odkup le v dveh primerih:

- v primeru konkurenčne ponudbe ter
- zaradi spremenjenih okoliščin, ki jih zakon opredeljuje kot okoliščine, ki otežujejo izpolnitev obveznosti ponudnika v tolikšni meri, da nakup vrednostnih papirjev ne ustreza več pričakovanjem ponudnika ter da bi bilo po splošnem mnenju neupravičeno ohraniti pogodbo v veljavi.

Prag uspešnosti ponudbe je najnižji odstotek vseh vrednostnih papirjev, ki jih mora prevzemnik skupaj z vrednostnimi papirji, ki jih že ima, pridobiti na podlagi prevzemne ponudbe, da bi ga ta zavezovala. Prevzemnik lahko v prevzemni ponudbi določi prag

uspešnosti ponudbe. Če je v prevzemni ponudbi določen prag uspešnosti ponudbe, so vse pogodbe, ki so sklenjene s sprejemom te ponudbe, sklenjene pod odložnim pogojem, ki nastopi, če je prag uspešnosti ponudbe dosežen, in pod razveznim pogojem, ki nastopi, če ta prag ni dosežen. Če je prag uspešnosti ponudbe dosežen, mora prevzemnik to objaviti naslednji delovni dan.

Prevzemnik mora pred objavo prevzemne ponudbe o tem, da namerava dati tako ponudbo, **obvestiti Agencijo za trg vrednostnih papirjev (ATVP), Urad za varstvo konkurence** in poslovodstvo ciljne družbe ter jo isti dan objaviti. Ko je prevzemna ponudba objavljena, jo sme prevzemnik spremeniti samo tako:

- da ponudi višjo ceno ali ugodnejše menjalno razmerje ali
- da določi nižji prag uspešnosti, če ga je v prevzemni ponudbi določil. Prevzemnik lahko spremeni prevzemno ponudbo najpozneje 14 dni pred iztekom roka za njen sprejem.

Prevzemnik mora ATVP dokazati, da za plačilo vrednostnih papirjev, na katere se nanaša prevzemna ponudba, ni na kakršenkoli način, posredno ali neposredno, dal ali se zavezal dati v zastavo ali zavarovanje vrednostnih papirjev ali druge oblike premoženja ciljne družbe, ki niso v lasti prevzemnika.

Če prevzemnik spremeni prevzemno ponudbo, se šteje, da so tudi akceptanti, ki so sprejeli prevzemno ponudbo pred objavo te spremembe, sprejeli spremenjeno prevzemno ponudbo. Končni rok za sprejem prevzemne in morebitnih konkurenčnih ponudb je 60 dni od dneva, ko je bila objavljena prva prevzemna ponudba. **Rok za sprejem prevzemne ponudbe** ne sme biti krajši od 28 in ne daljši od 60 dni od dneva objave te ponudbe.

Pred objavo denarne ponudbe mora prevzemnik na **poseben denarni račun Klirinško depotne družbe (KDD)** deponirati denarni znesek, ki je potreben za plačilo vseh vrednostnih papirjev, na katere se nanaša prevzemna ponudba. Namesto deponiranja denarnega zneska lahko prevzemnik izroči KDD-ju garancijo banke. Tudi sprejem ponudbe za odkup zakon natančno opredeljuje. Predpisana je obličnost sprejema in sicer s pisno izjavo, ki jo je treba poslati banki ali borznoposredniški družbi, ki je v imenu in za račun ponudnika dala ponudbo. Hkrati pa morajo sprejemniki ponudbe delnice deponirati na posebnem računu pri KDD, tako da z njimi ne morejo več razpolagati. Če je prevzemna ponudba uspešna, mora KDD v osmih dneh po prejemu odločbe o izidu prevzemne ponudbe, ki jo izda ATVP, v imenu in za račun prevzemnika izpolniti denarno obveznost ali obveznost prenosa izdanih nadomestnih vrednostnih papirjev akceptantom.

Prevzemnik kot fizična oseba ali člani poslovodstva in nadzornega sveta prevzemnika in člani organov vodenja ali nadzora ciljne družbe morajo do izteka roka za sprejem prevzemne ponudbe Agenciji za trg vrednostnih papirjev poslati:

- podatke o vseh poslih z vrednostnimi papirji, ki so jih v 12 mesecih pred začetkom teka roka za sprejem prevzemne ponudbe opravili sami, njihovi ožji družinski člani in pravne osebe, v katerih imajo večinski kapitalski delež ali delež glasovalnih pravic,
- izjavo, da niti sami, niti druge osebe iz prejšnje točke takih poslov niso opravili.

Prevzemnik, ki je dosegel prevzemni prag in bi moral dati obvezno ponudbo, pa te ne da, ne more uresničevati glasovalnih pravic. Če prevzemnik nezakonito pridobi več kot 25 % delnic oz. glasovalnih pravic, se niti on niti prodajalec kasneje ne bo mogel

sklicevati, da je posel v nasprotju z zakonom in da želi razveljaviti pravni posel. Pravni posel velja. Prezemnik oz. pridobitelj delnic pa iz delnic ciljne družbe ne more uresničevati glasovalne pravice. Mirovanje glasovalnih pravic traja tako dolgo, dokler nezakoniti prevzemnik bodisi ne da prevzemne ponudbe v skladu z zakonom bodisi ne odtuji delnic, tako da prevzemnega praga ne dosega več.

25 Prenehanje gospodarske družbe

Poslovno življenje gospodarskega subjekta je podobno človeškemu življenju, ki se začne z rojstvom in konča s smrtjo. Tudi gospodarski subjekti se ustanovijo, imajo različne faze uspešnega oz. manj uspešnega poslovnega življenja in končno morajo tudi prenehati. Prenehajo lahko:

- po postopku redne likvidacije
- po skrajšanem postopku brez likvidacije
- po postopku prisilne likvidacije
- z izbrisom iz sodnega registra
- po postopku stečaja.

Po postopku redne likvidacije prenehajo, če sklep o prenehanju sprejmejo družbeniki oz. delničarji v skladu z ZGD-1 in ustanovitvenim aktom. Po postopku prisilne likvidacije ali izbrisa iz sodnega registra brez likvidacije ter stečaja, če sklep o prenehanju sprejme sodišče. Bistveno je da v postopku likvidacije gospodarski subjekt poravna vse svoje obveznosti preden se izbriše iz sodnega registra.

ZGD-1 ureja redno prenehanje in prenehanje družbe po skrajšanem postopku, ostale primere pa ureja Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP).

25.1 Redno prenehanje – redna likvidacija

Prenehanje družbe **izpeljejo organi družbe sami**. Če so bili sposobni voditi družbo in organizirati njeno poslovanje za pridobitev dobička, so tudi sposobni, da izpeljejo postopek njenega prenehanja. Bistveno pri tem pa je, da ne smejo biti oškodovani upniki oz. ogroženi njihovi interesi. Če takšne možnosti ni in so interesi upnikov ogroženi, ker npr. družba nima dovolj sredstev za poplačilo svojih dolgov upnikom, se likvidacijski postopek ustavi in se nadaljuje kot stečajni postopek. Poslovodstvo družbe lahko najučinkoviteje in z najmanjšimi stroški izpelje postopek likvidacije. Vloga sodišča je v postopku likvidacije stranskega pomena. **Sodišče s svojimi pooblastili nastopi šele, če poslovodstvo družbe samo ni sposobno začeti in izpeljati postopka likvidacije.** Določbe ZGD-1 v prvi vrsti urejujejo likvidacijo delniške družbe, smiselno pa veljajo tudi za ostale gospodarske družbe.

ZGD-1 v 402. členu navaja razloge, kdaj gospodarska družba preneha:

- s pretekom časa, za katerega je bila ustanovljena;
- s sklepom skupščine, ki mora biti sprejet z najmanj tričetrtinsko večino zastopanega osnovnega kapitala;
- če poslovodstvo ne deluje več kot 12 mesecev;
- če sodišče ugotovi ničnost kapitalske družbe;
- s stečajem;
- na podlagi sodne odločbe;
- z združitvijo s kakšno drugo družbo;
- če se zmanjša osnovni kapital pod minimum.

25.2 Sklep o likvidaciji

Zakon opredeljuje, da je sklep o prenehanju in sklep o začetku likvidacije enoten sklep. Sklep pomeni ugotovitev nastanka razloga za prenehanje in za začetek postopka likvidacije. Pri opredeljevanju pristojnosti organov, ki sprejmejo sklep o prenehanju in o začetku likvidacije (sklep o likvidaciji), zakon opredeljuje primere, v katerih sklep o likvidaciji sprejme skupščina oz. sodišče. **Skupščina** sprejme sklep vedno, kadar gre za vzroke, ki so v sferi družbe, ali pa jih vsaj skupščina lahko obvlada. V drugih primerih sprejme sklep o likvidaciji sodišče. **Sodišče** je pristojno vedno, kadar družba sama ni sposobna sprejeti sklepa o prenehanju. To je npr. takrat, ko poslovodstvo ne deluje in nihče ne skliče skupščine.

Sklep o likvidaciji vsebuje:

- firmo in sedež družbe;
- organ, ki je sprejel sklep;
- razlog za prenehanje;
- rok za prijavo terjatev upnikov in delničarjev, ki imajo delnice na prinosnika; rok ne sme biti krajši od 30 dni od objave sklepa,
- ime, priimek in prebivališče ali firmo in sedež likvidacijskega upravitelja.

Po vpisu začetka likvidacijskega postopka v sodni register mora družba v svoji firmi uporabljati pristavek »v likvidaciji«.

Likvidacijo opravi en ali več **likvidacijskih upraviteljev**. Likvidacijski upravitelji so člani poslovodstva, če statut, skupščina ali sklep o likvidaciji ne določajo drugače. Na predlog nadzornega sveta ali upravnega odbora ali delničarjev, ki predstavljajo eno dvajsetino osnovnega kapitala, iz utemeljenih razlogov imenuje likvidacijskega upravitelja sodišče.

Likvidacijski upravitelj mora objaviti poziv upnikom, da mu **prijavijo svoje terjatve** v roku, ki ne sme biti krajši od 30 dni od dneva objave. Poziv upnikom se objavi v Uradnem listu RS, vendar pa bo v skladu z dobrimi poslovnimi običaji likvidacijski upravitelj objavil poziv upnikom tudi v drugih sredstvih obveščanja. Likvidacijski upravitelj je tudi dolžan izterjati terjatve družbe. Pri tem so mu na voljo vsi redni pravni instituti, od tožbe, rubeža in drugih oblik prisilne izterjave. Likvidacijski upravitelj tudi odpove pogodbe o zaposlitvi zaposlenim delavcem, katerih delo je postalo nepotrebno. Delavci imajo pravico do odpravnine.

Po poplačilu vseh obveznosti družbe se preostalo premoženje razdeli med delničarje oz. družbenike v sorazmerju z njihovimi deleži. Po končani razdelitvi likvidacijski upravitelj izroči registrskemu sodišču na skupščini družbe sprejeto poročilo o poteku likvidacijskega postopka in sklep skupščine o razdelitvi premoženja, izjavi, da je vse premoženje razdeljeno v skladu s sklepom o razdelitvi, in predlaga izbris družbe iz registra.

Postopek uveljavljanja škode ZGD-1 ureja na poseben način: upniki lahko uveljavljajo najprej povrnitev škode od likvidacijskega upravitelja do višine petkratnega plačila za njegovo delo. Če to ne zadošča, uveljavljajo plačilo od delničarjev oz. družbenikov, vendar tudi omejeno do višine vrednosti iz likvidacijske mase družbe prejetega premoženja. Likvidacijski upravitelj je omejeno odgovoren upnikom, delničarjem oz. družbenikom pa je, če jim je s svojimi dejanji v likvidacijskem postopku povzročil škodo, odgovoren po splošnih pravilih o odgovornosti za škodo.

25.3 Prenehanje družbe po skrajšanem postopku

Prenehanje družbe po skrajšanem postopku je posebna institucija, ki omogoča **izbris družbe iz sodnega registra brez izvedenega likvidacijskega postopka**. Gre za izjemno obliko prenehanja družbe, pri kateri pa niso ogroženi interesi upnikov. Ureditev te oblike je nujna zaradi številnih primerov družb, ki so vpisane v sodnem registru, vendar niso začele delovati ali pa nimajo namena poslovati kot družbe. V takih primerih bi bilo neprimerno izvajati likvidacijske postopke, ki so povezani s stroški. Prenehanje po skrajšanem postopku temelji na enakih načelih kot redno prenehanje, vendar se likvidacijski postopek nadomesti z izjavo vseh delničarjev oz. družbenikov, da bodo osebno poravnali obveznosti družbe upnikom, če se ti pojavijo po izbrisu družbe iz registra.

Predpostavke za prenehanje družbe po skrajšanem postopku so, da družba nima upnikov oz. nerazrešenih pravnih razmerij s poslovnimi partnerji ali pa tudi z delavci.

25.4 Prenehanje družbe z izbrisom iz sodnega registra brez likvidacije

Gre za posebno obliko administrativnega izbrisa pravnih oseb iz sodnega registra, ki pa se ne more izvajati, če je subjekt vpisa v postopku prisilne poravnave, stečaja ali prisilne likvidacije. Pravna oseba se izbriše iz sodnega registra brez likvidacije, **če je prenehala poslovati, nima premoženja in je izpolnila vse svoje obveznosti**.

Z izbrisom iz sodnega registra pravna oseba preneha, njeni upniki pa imajo pravico zahtevati plačilo svojih terjatev do te pravne osebe od osebno odgovornih družbenikov ali od drugih družbenikov na podlagi pravil o spregledu pravne osebnosti ter zahtevati povrnitev škode od članov posloводства ali organa nadzora izbrisane pravne osebe, ker niso pravočasno začeli postopka zaradi insolventnosti.

Z zakonom je določena **posebna odgovornost aktivnih družbenikov** izbrisane pravne osebe, če je imela pravna oseba ob izbrisu neplačane obveznosti. Omenjeni družbeniki solidarno in neomejeno odgovarjajo za izpolnitev teh obveznosti. Kot aktivni družbenik se šteje oseba, ki je imela ob prenehanju izbrisane pravne osebe v izbrisani pravni osebi možnost vplivati, da bi se pravočasno izvedli ustrezni ukrepi finančnega prestrukturiranja oz. predlagati začetek stečajnega postopka. Velja, če družbenik ne dokaže drugače, da je predpostavka o položaju aktivnega družbenika izpolnjena, če je imel družbenik sam ali skupaj z osebami, ki so z njim ožje povezane, najmanj 25 % vseh glasovalnih pravic.

25.5 Stečaj gospodarske družbe

Stečaj je spor pred sodiščem med prezadolženim dolžnikom in njegovimi upniki ter med upniki samimi. Postopek se vodi po načelih rednega pravnega postopka z namenom, da sodišče sprejme odločitev o razdelitvi stečajne mase med upnike in njihovem poplačilu. Primarni smoter stečajnega postopka je splošna izvršba nad premoženjem dolžnika, zato da bi se iz izkupička, doseženega z unovčenjem njegovega premoženja, sočasno in sorazmerno poplačale terjatve njegovih upnikov. Da se doseže tekoče poplačevanje upnikov v stečajnem postopku, so vse njihove terjatve izražene v denarni obliki, v denarni obliki se tudi poplačujejo. Zato je treba dolžnikovo premoženje unovčiti in s prodajo pridobiti denarna sredstva.

Stečaj obravnava Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP). Stečaj se opravi nad **insolventno** gospodarsko družbo. Insolventnost je položaj, ki nastane, če dolžnik v daljšem obdobju ni sposoben poravnati vseh svojih obveznosti, ki so nastale v tem obdobju (**trajnejša nelikvidnost**), ali postane dolgoročno plačilno nesposoben.

Če se ne dokaže drugače, velja, da je dolžnik – pravna oseba ali podjetnik trajneje nelikviden, če več kot za dva meseca zamuja z izpolnitvijo ene ali več obveznosti v skupnem znesku, ki presega 20 % njegovih obveznosti, izkazanih v letnem poročilu za zadnje poslovno leto pred zapadlostjo teh obveznosti.

Če se ne dokaže drugače, velja, da je dolžnik, ki je kapitalska družba, postal dolgoročno plačilno nesposoben, če je izguba tekočega leta skupaj s prenesenimi izgubami dosegla polovico osnovnega kapitala in te izgube ni mogoče pokriti v breme prenesenega dobička ali rezerv.

25.5.1 Predlagatelji stečajnega postopka

Predlog za začetek stečajnega postopka je upravičen vložiti:

- **dolžnik**, to je insolventna gospodarska družba,
- **osebno odgovorni družbenik** dolžnika,
- **upnik**, ki verjetno izkaže svojo terjatev do dolžnika in okoliščino, da dolžnik zamuja s plačilom te terjatve več kot dva meseca,
- **javni jamstveni in preživninski sklad** Republike Slovenije, ki verjetno izkaže terjatve delavcev do dolžnika in okoliščino, da dolžnik zamuja s plačilom teh terjatev več kot dva meseca.

25.5.2 Sklep o začetku stečajnega postopka in prijava terjatev

Za izdajo sklepa o začetku stečajnega postopka je pristojno **okrožno sodišče**. Sodišče mora izdati sklep, s katerim odloči o začetku stečajnega postopka, v treh delovnih dneh. Med drugim pa mora vsebovati poziv upnikom, naj v treh mesecih po objavi oklica prijavijo svoje terjatve ter ločitvene in izločitvene pravice.

Upniki morajo – če želijo doseči poplačilo svojih terjatev iz stečajne mase – terjatve pravočasno prijaviti. Rok za prijavo terjatev v stečajnem postopku, ki je prekluziven, znaša tri mesece po objavi oklica o začetku stečajnega postopka. Upravitelj se mora v enem mesecu po poteku roka za prijavo terjatve o vsaki pravočasno prijavljeni terjatvi določno izreči, ali jo priznava ali prereka. Upnik, čigar terjatev je prerekana, mora v enem mesecu po objavi sklepa o preizkusu terjatev proti stečajnemu dolžniku vložiti tožbo za ugotovitev obstoja prerekanja terjatve.

Zakon določa nekatere **prednostne terjatve**, kot so npr.:

- plače in nadomestila plač za zadnje tri mesece pred začetkom stečajnega postopka,
- odškodnine za poškodbe, ki so povezane z delom pri dolžniku, in poklicne bolezni,
- neizplačane odpravnine za prenehanje delovnega razmerja pred začetkom stečajnega postopka,
- davki in prispevki, ki jih mora izplačevalec obračunati in plačati hkrati z izplačili iz prejšnjih alinej.

25.5.2.1 Pravne posledice začetka stečajnega postopka

Z začetkom stečajnega postopka **prenehajo pooblastila dolžnikovih zastopnikov**, prokuristov in drugih pooblaščenecv za zastopanje dolžnika in pooblastila posloводства dolžnika za vodenje njegovih poslov. Pooblastila za zastopanje stečajnega dolžnika in vodenje njegovih poslov pridobi stečajni upravitelj.

Stečajni upravitelj mora najpozneje naslednji delovni dan po začetku stečajnega postopka izvajalce plačilnega prometa, ki vodijo **dolžnikove transakcijske račune**, obvestiti o začetku stečajnega postopka.

Z začetkom stečajnega postopka **nehajo veljati ponudbe**, ki jih je dal stečajni dolžnik pred začetkom stečajnega postopka, razen če je naslovnik sprejel ponudbo do začetka stečajnega postopka.

Stečajni dolžnik **odpove najemne in zakupne pogodbe**, ki jih je sklenil pred začetkom stečajnega postopka, z enomesečnim odpovednim rokom.

Zastaranje terjatev stečajnega dolžnika do njegovih dolžnikov ne teče v obdobju enega leta od začetka stečajnega postopka.

Prodajalec, ki mu kupnina ni bila v celoti plačana, ima pravico zahtevati, da se mu **vrne blago**, ki je bilo poslano stečajnemu dolžniku iz drugega kraja in do začetka stečajnega postopka še ni prispelo v namembni kraj ali ga do začetka stečajnega postopka stečajni dolžnik še ni prevzel.

Zastaranje upnikove terjatve do stečajnega dolžnika se pretrga s prijavo te terjatve v stečajnem postopku.

Po začetku stečajnega postopka je dovoljeno **končati posle**, ki jih je stečajni dolžnik začel izvajati pred začetkom stečajnega postopka, če sodišče dovoli končanje teh poslov, za kar mu mora predlog podati stečajni upravitelj in priložiti mnenje upniškega odbora.

25.5.3 Stečajni upravitelj

Stečajni upravitelj je organ postopka zaradi insolventnosti, ki v tem postopku opravlja svoje pristojnosti in naloge, določene v zakonu, zaradi varovanja in uresničitve interesov upnikov. V stečajnem postopku upravitelj **vodi posle insolventnega dolžnika in ga zastopa**. Upravitelj mora za vsako koledarsko trimesečje pripraviti poročilo o poteku stečajnega postopka, na zahtevo sodišča ali upniškega odbora pa mora poročati tudi izven tega roka. Sodnik, ki vodi postopek, daje upravitelju navodila za njegovo delo, ki so zanj obvezna.

Upravitelj je upnikom **odgovoren za škodo**, ki jim jo povzroči s kršitvijo svojih obveznosti, do višine petkratnega zneska nagrade, do katere je upravičen v postopku, vendar ne manj kot 5.000 evrov, če je bilo dejanje izvedeno ali opuščeno namenoma ali iz hude malomarnosti, odškodninska odgovornost ni omejena.

Funkcijo stečajnega upravitelja lahko opravlja le oseba, ki ima **veljavno dovoljenje ministra za pravosodje**. Za vodenje vsakega konkretnega stečajnega postopka sodišče s sklepom o začetku stečajnega postopka imenuje tudi stečajnega upravitelja.

25.5.4 Upniški odbor

Upniški odbor je **organ upnikov**, ki v stečajnem postopku opravlja procesna dejanja za račun vseh upnikov, ki so stranke tega postopka. Število članov upniškega odbora določi sodišče in ne sme biti manjše kot tri in ne večje kot enajst, pri tem pa sodišče določi upnike z najvišjim skupnim zneskom terjatev. Glavne pristojnosti upniškega odbora so, da odloča o mnenju ali soglasju o zadevah, določenih z zakonom in da obravnava poročila, ki jih mora predložiti stečajni upravitelj.

25.5.5 Stečajna masa

Stečajna masa je **premoženje stečajnega dolžnika**, ki se v stečajnem postopku unovči za kritje stroškov postopka in plačilo terjatev upnikov. V stečajno maso spadajo:

1. premoženje stečajnega dolžnika ob začetku tega postopka;
2. vse premoženje, doseženo z:
  - unovčenjem stečajne mase,
  - upravljanjem stečajne mase,
  - izpodbijanjem pravnih dejanj stečajnega dolžnika;
3. premoženje, doseženo z nadaljevanjem poslovanja.

V okviru stečajne mase poznamo tudi t. i. **razdelitveno maso**, ki predstavlja unovčeni del stečajne mase, namenjen za plačilo terjatev upnikov.

25.6 Prisilna poravnava

Poleg stečajnega postopka je postopek prisilne poravnave druga vrsta insolvenčnega postopka. Prisilno poravnavo s finančno reorganizacijo lahko primerjamo s sanacijo – poskusom ekonomskega zdravljenja – gospodarskega subjekta, pri katerem so že podani razlogi, zaradi katerih bi se nad njim lahko začel stečajni postopek, ki je torej insolventen. Zato je prisilna poravnava predvsem postopek, katerega je **poglavitni namen je odprava insolventnosti dolžnika**, torej finančnega stanja dolžnika, zaradi katerega bi se nad njim lahko začel stečaj, povezan z vsemi njegovimi platmi. Zakonodajalec takemu dolžniku omogoča, da upnikom predlaga sklenitev prisilne poravnave.

Prisilna poravnava ni le način sanacije gospodarskih subjektov, pri katerih so se stekli pogoji za začetek stečajnega postopka. Predvsem pomeni tudi **postopek finančne rehabilitacije in prestrukturiranja dolžnika ob aktivni udeležbi njegovih upnikov**. Zato prisilna poravnava nima pozitivnih učinkov le za dolžnika, ampak tudi za upnike. Zagotovila naj bi jim namreč ugodnejše plačilne pogoje njihovih terjatev, kot če bi se nad dolžnikom začel postopek stečaja. Zato je prisilno poravnavo dopustno izvesti le pod pogojem, če dolžnik dokaže, da obstaja najmanj **50-odstotna verjetnost**, da bodo upniki na podlagi prisilne poravnave poplačani ugodneje, kot v stečaju.

Pravna posledica prisilne poravnave je zmanjšanje in/ali odložitev dospelosti dolžnikovih obveznosti do upnikov. V pravnem smislu je predlog prisilne poravnave **ponudba dolžnika upnikom, da pristanejo na zmanjšanje svojih terjatev in odložitev rokov za njihovo plačilo**.

Prisilno poravnavo obravnava Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju, ki določa, da je dovoljeno voditi prisilno poravnavo nad gospodarsko družbo, zadrugo in podjetnikom.

Če družba postane insolventna, ne sme opravljati nobenih plačil ali prevzemati novih obveznosti, razen tistih, ki so nujne za redno poslovanje družbe. Velja, da so za redno poslovanje družbe nujna zlasti naslednja plačila:

- terjatev upnikov do družbe, ki imajo naravo prednostnih terjatev (npr. plače)
- tekočih stroškov rednega poslovanja (npr. energenti)
- tekočih dobav blaga ali storitev, potrebnih za redno poslovanje družbe
- davkov in prispevkov.

25.6.1 Predlog za začetek postopka prisilne poravnave

Predlog za začetek postopka prisilne poravnave je na pristojno **Okrožno sodišče** upravičen vložiti insolventni dolžnik in osebno odgovorni družbenik.

Postopek prisilne poravnave se vodi z namenom, da se:

- dolžniku, ki je postal insolventen, omogoči finančno prestrukturiranje, na podlagi katerega postane **kratkoročno in dolgoročno plačilno sposoben**,
- upnikom zagotovijo **ugodnejši pogoji plačila njihovih terjatev**, kot če bi bil nad dolžnikom začet stečajni postopek.

O začetku postopka prisilne poravnave odloča **okrožno sodišče** na predlog dolžnika ali osebno odgovornega družbenika dolžnika. **Predlog prisilne poravnave je ponudba dolžnika upnikom, da pristanejo na zmanjšanje svojih terjatev in odložitev rokov za njihovo plačilo.** S predlogom prisilne poravnave mora dolžnik vsem upnikom ponuditi enak delež plačila terjatev.

Če je dolžnik organiziran kot kapitalska družba, lahko s predlogom prisilne poravnave ponudi upnikom, da po svoji izbiri:

- pristanejo na zmanjšanje in odložitev zapadlosti svojih terjatev ali
- da te terjatve prenesejo na dolžnika kot stvarni vložek na podlagi povečanja osnovnega kapitala dolžnika.

Dolžnik mora izdelati **načrt finančnega prestrukturiranja**, ki ga mora pregledati pooblaščen ocenjevalec vrednosti podjetja in ki mora vsebovati:

- opis dejstev in okoliščin, iz katerih izhaja, da je dolžnik insolventen;
- oceno deleža in plačila nezavarovanih terjatev upnikov in rokov za njihovo plačilo, če bi bil nad dolžnikom začet stečajni postopek;
- časovni načrt in oceno stroškov izvedbe;
- oceno učinkov izvedbe ukrepa na odpravo vzrokov insolventnosti ter kratkoročno in dolgoročno plačilno sposobnost dolžnika;
- opis dejstev in okoliščin, iz katerih izhaja, da bo dolžnik sposoben izpolniti vse svoje obveznosti v skladu s predlagano prisilno poravnavo.

Sodišče imenuje **upravitelja prisilne poravnave**, ki mora nadzorovati poslovanje insolventnega dolžnika in izpolnjevanje njegovih obveznosti.

Prisilna poravnava je sprejeta, če za njeno sprejetje glasujejo upniki, katerih skupni ponderirani zneski terjatev so najmanj enaki 6/10 zneska iz 205. člena ZFPPIPP. Omenjeni člen določa, da se pri izračunu deleža glasovalnih pravic upnika pri glasovanju o sprejetju prisilne poravnave upošteva znesek vsake priznane ali verjetno izkazane terjatve upnika, pomnožen s količnikom za glasovanje o prisilni poravnavi (ponderiran znesek terjatve). Količnik za glasovanje o prisilni poravnavi je pri terjatvi, ki jo je upnik prenesel na dolžnika zaradi pretvorbe v delež npr. za prenos zavarovane terjatve 3, za prenos navadne terjatve pa 2, pri drugi navadni terjatvi pa je količnik 1.

26 Borza vrednostnih papirjev

Borze vrednostnih papirjev so **organiziran del sekundarnega trga vrednostnih papirjev**. Na efektnih borzah se trguje predvsem z dolgoročnimi in srednjeročnimi vrednostnimi papirji. Na borzi se trguje le z vrednostnimi papirji, ki so bili nanjo uvrščeni. Zato pa so morali zadostiti strogim pogojem. Trgovanje na borzi poteka preko borznih posrednikov.

26.1 Značilnosti vrednostnih papirjev

Obligacijski zakonik opredeljuje vrednostni papir kot **pisno listino, s katero se izdajatelj zavezuje, da bo izpolnil na njej zapisano obveznost njenemu zakonitemu imetniku**. Na ta način že iz same definicije vrednostnega papirja lahko razberemo njegove **glavne značilnosti**:

- vrednostni papirji so vrednostne listine;
- pravica brez listine ne more nastati, niti je ni mogoče uveljavljati ali prenašati (načelo inkorporacije);
- vrednostni papir vsebuje določeno pravico iz civilnega prava;
- izdajatelj se z izdajo vrednostnega papirja obveže, da bo na njej zapisano obveznost izpolnil samo zakonitemu imetniku vrednostnega papirja.

Vrednostni papirji v gospodarstvu se uporabljajo in služijo več funkcijam:

- za prenos in zbiranje kapitala (**delnice, obveznice**);
- za zavarovanje in kreditiranje plačil (**menice**);
- kot instrument denarne politike (**zakladna menica**);
- negotovinsko plačevanje (**ček**).

26.2 Trg vrednostnih papirjev

Kot že samo ime trga pove, je to tisti del finančnega trga, na katerem se trguje z vrednostnimi papirji. Na trgu vrednostnih papirjev pa srečujemo tri vrste ekonomskih subjektov, in sicer **izdajatelje** vrednostnih papirjev, **vlagatelje** ter **posrednike** med njimi. Ta trg pa lahko razdelimo na primarni in sekundarni trg vrednostnih papirjev.

26.2.1 Primarni trg vrednostnih papirjev

Je trg, kjer se trguje s prvimi izdajami finančnih oblik. Subjekti izdajajo npr. delnice, da bi prišli do novih denarnih sredstev, s katerimi bi lahko financirali posle. Kupec pa želi svoja finančna sredstva naložiti v tiste finančne oblike, ki bodo donosne in varne.

26.2.2 Sekundarni trg vrednostnih papirjev

Na tem trgu se trguje z že obstoječimi finančnimi oblikami. Borza pa je najpomembnejši del sekundarnega trga vrednostnih papirjev, kjer se **srečujeta ponudba in povpraševanje** po teh papirjih. Na borzi pa ne morejo kotirati vsi papirji; nanjo se lahko uvrstijo samo tisti, ki zadostijo strogim zahtevam, ki so določene z zakoni in predpisi borze.

Če neka gospodarska družba izda delnice, jih ne more prodati neposredno preko borze, ampak mora zanje najprej poiskati kupce na primarnem trgu. Investitorji pa potem te delnice prodajajo naprej. Lastniki vrednostnih papirjev so samo posredni udeleženci na borzi. Na njej namreč trgujejo le borzni člani. **Borzni posredniki** posredujejo pri nakupu in prodaji vrednostnih papirjev za tretjo osebo. Za opravljen posel zaračunajo stranki provizijo.

Borza objavlja tečaje vrednostnih papirjev, ki kotirajo na njej. Tečaji se oblikujejo glede na ponudbo in povpraševanje po njih. Če se pričakuje naraščanje tržne vrednosti delnice, bo povpraševanje po tej delnici naraslo. Povečano povpraševanje pa bo delnici zvišalo tečaj. Tečaj pa bo rasel, dokler ne bo ponudba presegla povpraševanja po tej delnici. Takrat pa bo tečaj pričel padati.

26.3 Ljubljanska borza vrednostnih papirjev

Ljubljanska borza je organizirana kot **delniška družba**. Osnovni kapital je razdeljen med borzne člane – delničarje. Člani borze so banke in različni posredniki.

Organi Ljubljanske borze so:

- **skupščina delničarjev**, ki jo sestavljajo vsi delničarji borze in katere sestanek je najmanj enkrat na leto;
- **uprava borze**, ki vodi poslovanje družbe;
- **nadzorni svet**, ki nadzoruje poslovanje družbe;
- **odbor za sprejem**, ki tudi odloča in ukrepa v primeru kršitve dobrih poslovnih običajev pri poslovanju z vrednostnimi papirji na borzi;
- **borzno razsodišče**, ki rešuje spore, ki nastajajo pri poslovanju na borzi, če teh sporov ni mogoče rešiti z medsebojnim dogovorom.

Za sprejem vrednostnega papirja v **borzno kotacijo A** so značilni najstrožji pogoji. Delnice morajo biti prosto prenosljive in izvedene na podlagi javne ponudbe. Prav tako morajo podjetja predložiti revidirane računovodske izkaze za štiri leta, določen je visok kapital ... Pogoji za uvrstitev v **borzno kotacijo B** so nekoliko manj strogi.

O tem, katere delnice bodo na borzo sprejete, odloča odbor za sprejem članov in vrednostnih papirjev na borzo.

27 Sodelovanje delavcev pri upravljanju gospodarske družbe

To področje ureja **Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju (ZSDU)**. Sodelovanje delavcev pri upravljanju **ni obveznost, temveč le pravica**. V družbah z manj kot 20 zaposlenimi delavci uveljavljajo pravico do upravljanja preko **delavskega zaupnika**, v družbah z več zaposlenimi pa preko **sveta delavcev** (npr.: v gospodarskih družbah z 200-400 zaposlenimi šteje svet delavcev 9 članov, od 600 do 1000 13 članov ...).

Svet delavcev ima pravico sklicati **zbor delavcev**, ki ga sestavljajo vsi zaposleni v družbi (razen vodilnega osebja), zaradi obravnavanja vprašanja iz pristojnosti sveta delavcev. Na zbor delavcev je mogoče povabiti tudi strokovnjake, vodilne osebe, predstavnike sindikatov in delodajalcev. Direktor mora biti obveščen o sklicu zbora delavcev, predstavnik družbe pa ima pravico sodelovati na zboru. Zbor se lahko skliče, upošteva potrebe delovnega procesa, med delovnim časom le enkrat letno. Večkrat pa se lahko skliče izven delovnega časa.

Po zakonu morajo delavci **sodelovati v nadzornem svetu**, če je ta oblikovan in so se delavci za kolektivno uresničevanje sodelovanja pri upravljanju organizirali. Število predstavnikov delavcev v nadzornem svetu določi statut delniške družbe oz. družbena pogodba.

V družbah z več kot 500 zaposlenimi imajo delavci **delavskega direktorja** kot predstavnika v upravi družbe. Delavski direktor zastopa in predstavlja interese delavcev glede **kadrovskih in socialnih vprašanj**.

Delodajalec mora dobiti **soglasje sveta delavcev** v zvezi:

- s kriteriji in odločanjem o izrabi letnega dopusta,
- z merili za ocenjevanje delovne uspešnosti delavcev,
- s kriteriji za nagrajevanje in inovacijske dejavnosti v družbi in
- s kriteriji za napredovanje delavcev, s kriteriji za razpolaganje s počitniškimi zmogljivostmi ipd.

Spore med delodajalcem in svetom delavcev rešuje **posebna arbitraža**, sestavljena iz enakega števila članov, ki jih imenuje svet delavcev in delodajalec, ter enega nevtralnega predsedujočega, z imenovanjem katerega se strinjata obe strani.

28 Odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja

To področje ureja **Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja** (ZOPOKD), ki je začel veljati leta 2000. Zakon določa, za katero kaznivo dejanje je lahko odgovorna pravna oseba, npr. gospodarska družba, in kakšna kazen se ji lahko izreče. Kazniva dejanja v RS izključno določa Kazenski zakonik, zato ZOPOKD ne našteva nobenih novih kaznivih dejanj. **Določa le ob kakšnih pogojih je za kaznivo dejanje poleg storilca kot fizične osebe (npr. direktorja gospodarske družbe) odgovorna tudi pravna oseba – gospodarska družba.**

Za katera kazniva dejanja iz posebnega dela Kazenskega zakonika lahko odgovarjajo tudi pravne osebe, določa 25. člen ZOPOKD.

Država in lokalne skupnosti kot pravne osebe ne odgovarjajo za kazniva dejanja.

28.1 Temelji odgovornosti pravnih oseb

Za kaznivo dejanje, ki ga je storilec storil **v imenu, na račun ali v korist pravne osebe**, je ta odgovorna:

1. če pomeni storjeno kaznivo dejanje izvršitev protipravnega sklepa, naloga ali odobritve njenih vodstvenih ali nadzornih organov;
2. če so njeni vodstveni ali nadzorni organi vplivali na storilca ali mu omogočili, da je storil kaznivo dejanje;
3. če razpolaga s protipravno pridobljeno premoženjsko koristjo ali uporablja predmete, nastale s kaznivim dejanjem;
4. če so njeni vodstveni ali nadzorni organi opustili dolžno nadzorstvo nad zakonitostjo ravnanja njim podrejenih delavcev.

Za kazniva dejanja pravnih oseb se smejo izreči naslednje **kazni**:

1. **denarna kazen**;
2. **odvzem premoženja**. Pravni osebi se lahko odvzame polovico ali več premoženja ali celotno premoženje. Odvzem premoženja se sme izreči za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen (seveda za storilca kot fizično osebo) najmanj pet let zapor. V primeru stečajnega postopka kot posledice izrečene kazni odvzema premoženja se upniki lahko poplačajo iz odvetega premoženja. To vrsto kazni ne smemo mešati s pojmom odvzem premoženjske koristi;
3. **prenehanje pravne osebe** se lahko izreče, če je bila dejavnost pravne osebe v celoti ali v pretežni meri izrabljena za izvršitev kaznivih dejanj. Poleg prenehanja pravne osebe lahko sodišče izreče še kazen odvzema premoženja. Z izrečeno kaznijo prenehanja pravne osebe sodišče predlaga začetek likvidacijskega postopka. Iz premoženja pravne osebe, ki ji je bila izrečena kazen prenehanja pravne osebe, se lahko poplačajo upniki.

Sodišče pri odmeri kazni pravni osebi mora upoštevati njeno gospodarsko moč. Sodišče lahko poleg kazni izreče tudi **varnostne ukrepe**:

1. **objava sodbe.** Izreče jo sodišče v primeru, ko bi bilo koristno, da javnost izve za sodbo, zlasti pa, če bi objava sodbe pripomogla k temu, da se odvrne nevarnost za življenje in ali zdravje ljudi ali da se zavaruje varnost prometa ali kakšna korist gospodarstva;
2. **prepoved določene gospodarske dejavnosti** pravni osebi. Sodišče sme pravni osebi prepovedati proizvajati določene proizvode ali poslovati v določenih obratih, ali ji prepovedati ukvarjati se z določenimi posli prometa blaga ali storitev ali z drugimi gospodarskimi posli. Varnostni ukrep se lahko izreče pravni osebi, če bi bilo njeno nadaljnje ukvarjanje z določeno gospodarsko dejavnostjo nevarno za življenje ali zdravje ljudi ali škodljivo za gospodarsko ali finančno poslovanje drugih pravnih oseb ali za gospodarstvo.

29 Zloraba notranjih informacij

Zlorabe notranjih informacij so verjetno **eden največjih problemov organiziranega trgovanja z vrednostnimi papirji** na svetu nasploh in so poleg pranja denarja največje zlo finančnega sveta.

Notranje informacije so vse tiste **cenovno občutljive informacije**, ki jih pridobijo določene osebe o določenem podjetju in katerih poznavanje pomeni **ključno vedenje o določenem podjetju**. Bistvo je, do so to tiste informacije, s katerimi **javnost še ni bila uradno seznanjena**. Nasprotje notranji informaciji je uradna javna in pomembna informacija o podjetju, ki jo podjetje samo oz. njegova pooblaščenca oseba na vnaprej predpisan in določen način sporoči javnosti tako, da jo vsi dobijo na vsem dostopen način in hkrati.

Notranja informacija je neobjavljena, nerazkrita informacija, informacija natančne in cenovno občutljive narave, ki utegne imeti vpliv na sestavo in višino cene vrednostnega papirja. V praksi so notranje informacije predvsem informacije o spremembah politike dividend, o poslovnih rezultatih, o stanju v podjetju, o spremembi lastniške strukture, investicijah, morebitnih prevzemih, združitvah podjetij in druge informacije, ki na temelju porazdelitve kapitala družbe utegnejo vplivati na poslovno politiko podjetja.

Pri zlorabi notranjih informacij se ustvarjajo razlike med udeleženci borznega poslovanja, saj posamezniki pridejo v položaj, ko lahko z uporabo zaupnih podatkov dosežejo **izjemne dobičke**. Za borzo tako kot za vse druge trge velja, da mora imeti vsak vlagatelj vsaj enako možnost dostopa do informacij, na podlagi katerih se bo lahko odločal po svojih sposobnostih. Pomembna pa ni samo možnost dostopa do informacij, ampak predvsem hitrost sprejema informacij. **Če nekdo prejme informacijo prej kot drugi vlagatelji in jo uporabi za svojo odločitev o vlaganju v vrednostne papirje, na katere se informacija nanaša, ali jo posreduje nekemu drugemu, pravimo, da zlorabi notranjo informacijo in si ustvari dobiček.** Pri trgovanju na borzi so informacije ključnega pomena za odločanje, so dejansko denar. Tisti, ki ima notranje informacije, lahko svoje odločitve sprejema hitreje in varneje kot drugi, ki takih informacij nimajo.

Pri številnih poslovnih razmerjih se izmenjajo zaupne informacije in menedžerji so odgovorni za to, da teh informacij, dobljenih v zaupnem razmerju, ne uporabljajo za doseganje lastnega dobička ali jih posredujejo komu drugemu.

Zlorabo notranje informacije sankcionira tudi **243. člen Kazenskega zakonika**, ki določa:

»Kdor notranjo informacijo, ki bi lahko pomembno vplivala na ceno vrednostnega papirja ... uvrščenega na organiziran trg ... pridobi v zvezi s svojim položajem pri izdajatelju vrednostnega papirja, z lastniškim deležem v kapitalu izdajatelja vrednostnega papirja, s svojo zaposlitvijo ali pri opravljanju dejavnosti, in jo izkoristi z nakupom ali prodajo tega vrednostnega papirja zase ali za koga drugega, posredno ali neposredno, se kaznuje z zaporom do treh let.

Enako se kaznuje oseba, ki notranjo informacijo sporoči nepoklicani osebi ali na podlagi notranje informacije priporoči tretji osebi nakup ali prodajo vrednostnih papirjev ...«

To kaznivo dejanje je relativno novo v slovenski kazenski zakonodaji. Kar se tiče povezave gospodarske in kazenske zakonodaje, lahko rečemo, da je tatvina najbolj enostavna oblika kaznivega dejanja zoper premoženje, zloraba notranje informacije pa je najbolj **sofisticirana oblika tatvine**.

Kaj je **bistvo zlorabe notranje informacije**? Tisti, ki ima zaradi službenega položaja privilegiran dostop do informacij (npr. da bo prišlo do prevzema delniške družbe), ki sicer niso dostopne celotni jasnosti, tega privilegiranega dostopa ne sme izkoristiti za nakup ali prodajo vrednostnih papirjev (delnic). Če informacijo vendarle izkoristi, mu grozi zaporna kazen. Pri zlorabi notranje informacije ne gre zgolj za to, da bi bil kazensko (in odškodninsko) odgovoren samo tisti poslovnež, ki bi takoj za tem, ko je izvedel zaupni podatek, stekel na borzo in opravil dobičkonosno transakcijo. Zloraba notranje informacije se zgodi tudi v primeru, ko tak poslovnež le-to razširja po okolici in potem osebe iz okolice sklepajo dobičkonosne posle. Konkretno: dobro obveščeni menedžer svojemu sosеду (ob kavici) pove, da je njegova korporacija odkrila kemikalijo, ki absolutno preprečuje izpadanje las. Sosed to novico posreduje tretji osebi, ki takoj na borzi kupi vse možne delnice te korporacije, ki bo zaradi revolucionarnega odkritja igrala še bolj pomembno vlogo na trgu. Novica o tej kemikaliji do trenutka, ko bo dostopna vsej javnosti, ne sme zapustiti korporacije. Predvsem pa podatek o izumu ne sme biti uporabljen za pridobivanje premoženjske koristi na trgu vrednostnih papirjev.

In zakaj poleg gospodarske tudi kazenska zakonodaja govori o zlorabi notranje informacije? Zato, ker se tudi s tem brani **temeljna načela kapitalizma**. Če naj bi bil kapitalizem »pošten«, mora izpolnjevati nekaj osnovnih predpostavk in ena od njih je simetrija informacij. Vsi, ki se udeležijo trgovanja z delnicami, morajo imeti v določenem časovnem preseku dostop do enakih informacij. Če na trgu ni enakosti, vlagatelji ne bodo zaupali v trg. Če ne bo zaupanja v trg, ne bo investitorjev. In če ne bo investitorjev, ne bo svežega kapitala, ki bo poganjal kapitalizem.

30 Literatura in viri

1. BOHINC, R. 2006. Temelji prava in pravne ureditve. Ljubljana: GV Založba.
2. DEMŠAR, J. 2007. Gospodarsko pravo z osnovami prava: dodatno gradivo. Celje: VKŠ Celje.
3. IVANJKO, Š. et al. 2009. Korporacijsko pravo. Ljubljana: GV Založba.
4. KAZENSKI zakonik. V: Uradni list RS, št. 55/08.
5. POSLOVNIK Državnega zbora RS. V: Uradni list RS, št. 35/02, 60/04.
6. STVARNOPRAVNI zakonik. V: Uradni list RS, št. 87/02, 18/07.
7. USTAVA RS. V: Uradni list RS, št. 331/91, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04.
8. ZAKON o arbitraži. V: Uradni list RS, št. 45/08.
9. ZAKON o delovnih razmerjih. V: Uradni list RS, št. 42/04, 46/07, 103/07.
10. ZAKON o gospodarskih družbah. V: Uradni list RS, št. 42/06, 60/06, 10/08, 68/08.
11. ZAKON o javnih uslužbencih – UPB3. V: Uradni list RS, št. 63/07, 69/08.
12. ZAKON o kazenskem postopku – UPB3. V: Uradni list RS, št. 8/06, 73/08.
13. ZAKON o nematerializiranih vrednostnih papirjih – UPB1. V: Uradni list RS, št. 2/07.
14. ZAKON o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja. V: Uradni list RS, št. 55/99, 50/04.
15. ZAKON o pravdnem postopku – UPB3. V: Uradni list RS, št. 73/07.
16. ZAKON o preprečevanju omejevanja konkurence. V: Uradni list RS, št. 36/08.
17. ZAKON o splošnem upravnem postopku. V: Uradni list RS, št. 80/99, 70/00, 52/02, 74/04, 119/05.
18. ZAKON o varstvu konkurence. V: Uradni list RS, št. 18/93, 56/99, 110/02.

